

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

FILOZOFICKÁ FAKULTA

KATEDRA HISTORIE

Vojenské ležení u Zeithainu očima diplomatů
Analýza korespondence Leopolda Viléma z Valdštejna a Fridricha
Heinricha ze Seckendorffu

Magisterská diplomová práce

Autor: Bc. Tomáš Konečný

Vedoucí práce: Mgr. Iveta Coufalová, Ph.D.

OLMOUC 2024

Prohlašuji, že jsem magisterskou diplomovou práci vypracoval samostatně, za použití uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci dne

Podpis:

Děkuji Mgr. Ivetě Coufalové, Ph.D. za její inspirativní, odborné vedení a zejména za bezbřehou trpělivost. Rád bych rovněž poděkoval naší katedře, která mi umožnila uskutečnit zahraniční výjezdy do Vídně a Drážďan. Nakonec děkuji též mé rodině, bez jejíž podpory bych se neobešel.

Obsah

Úvod	1
1. Diplomacie a vojenství	7
1. 1. Vojenské manévry jako projev moci	7
1. 2. Zahraničně politická situace Saská	8
2. Fridrich Heinrich ze Seckendorffu	14
2. 1. Literatura	14
2. 2. Prameny	16
2. 3. Rozbor dopisů	20
3. Leopold Vilém (II.) z Valdštejna	30
3. 1. Literatura	30
3. 2. Prameny	32
3. 3. Rozbor dopisů	34
4. Hodnocení vojska	44
4. 1. Seckendorffovo hodnocení	44
4. 2. Valdštejnovo hodnocení	46
4. 3. Rozloučení saské armády s pruským králem	48
Závěr	52
Seznam pramenů a literatury	56
Seznam tabulek	62
Resumé	63

Úvod

Badatelská otázka

Vojenské ležení u Zeithainu zorganizované Augustem Silným (1670–1733), saským kurfiřtem a polským králem, představuje jednu z nejvýznačnějších slavností první třetiny 18. století. Díky mnoha dochovaným pramenům je možné dodnes obdivovat jeho velikost a důmyslný program, který se skládal nejen z ukázek vojska, ale též divadelních představení, bohatých hostin, ohňostroje či lovu. Manévry saské armády byly vrcholnou ukázkou Augustovy panovnické reprezentace, které jsem se jako takové věnoval ve své bakalářské práci. Zabýval jsem se souborem vojenských plánů, které dokumentovaly jednotlivé vojenské ukázky (téměř doslova) krok po kroku a sledoval jsem přitom, jakým způsobem využil August Silný saskou armádu ke své reprezentaci.¹ Předkládaná diplomová práce na bakalářskou práci, a ostatně i na další výzkumy, navazuj a klade si za cíl dále prozkoumat panovnickou reprezentaci Augusta Silného prostřednictvím vojenského ležení u Zeithainu, tentokrát nikoliv z pohledu organizátorů, ale z perspektivy návštěvníků. Jestliže se totiž podařilo definovat, jakými metodami August Silný prezentoval svoji armádu, nabízí se rovněž otázka, nakolik byl se svým záměrem úspěšný. Má pozornost tudíž přešla z tvůrce na recipienty – návštěvníky.

S touto vizí jsem začal formovat svoji badatelskou otázku a téma této práce. V první řadě jsem svůj výzkum zacíлил na Georga Karla von Haugwitze (1674–1745), který se zdál, na základě mé bakalářské práce, vhodným příkladem návštěvníka.² Protože se ale k jeho osobě nedochovaly prameny, které by reflektovaly jeho přítomnost v Sasku, musel jsem se dalšího výzkumu tímto směrem vzdát.³ Nezbyvalo proto nic jiného než se cíl výzkumu přehodnotit a redefinovat si, jakými hosty se budu zabývat namísto Haugwitze. V mém zájmu tak ocitli hosté z habsburské monarchie a především ti z nich, kteří měli zkušenost s vojenstvím, tak aby byly jejich zprávy o tom, co si o saské armádě myslí, dostatečně vypovídající.

To vedlo k dalšímu hledání, poněvadž téma hostů ležení u Zeithainu nebylo (a ostatně ani teď není) řádně prozkoumáno. Díky dochovaným oficiálním seznamům návštěvníků se

¹ KONEČNÝ, Tomáš: *Vojenská prezentace Augusta II. Silného: Kulturně-militární analýza plánů cvičení saské armády u Zeithain v roce 1730*. Olomouc 2021 (bakalářská práce, FF UPOL).

² Haugwitz sloužil v saské armádě a díky tomu mohl o její reprezentaci podat kvalifikovanou výpověď. Navíc pokud vpisky do souboru vojenských plánů uložených v Rajhradě pocházejí z jeho pera, musel být nepochybně zapáleným pozorovatelem cvičení. KONEČNÝ, Tomáš: *Urození hosté Augusta Silného: Šlechta z habsburské monarchie na vojenských manévrech u Zeithainu (1730)*. *Theatrum Historiae*, 31, 2023, 7–29, zde s. 7. Příspěvek vznikl za podpory MŠMT ČR udělené UP v Olomouci (IGA_FF_2023_011).

³ Za tímto účelem jsem bádál v rodinném archivu Haugwitzů uloženém v Moravském zemském archivu.

mi ovšem podařilo hledané hosty identifikovat. Zajímali mě ti, kteří do Saska přicestovali z habsburské monarchie,⁴ a zároveň měli v seznamech návštěvníků u titulatury uvedenou vojenskou hodnost. Na základě tohoto klíče vyvstali z bohaté skupiny hostů tři muži: Leopold Vilém (II.) z Valdštejna (1677–1748), Fridrich Heinrich ze Seckendorffu (1673–1763) a Georg Karl von Haugwitz.⁵

Protože se však již dříve ukázal Haugwitz jako slepá cesta, zůstali v mém hledáčku nakonec pouze dva zmínění muži. Leopold Vilém z Valdštejna a Fridrich Heinrich ze Seckendorffu se navíc ukázali propojeni ještě jiným řemeslem než tím vojenským, neboť oba muži byli v době konaných manévřů císařskými diplomaty. Badatelský záměr tak dosáhl své konečné podoby. Zjistit prostřednictvím korespondence Valdštejna a Seckendorffa, jak hodnotili vojenské ukázky saské armády, popř. armádu samotnou, aby posléze na základě jejich zpráv bylo možné vypovědět více o panovnické vojenské reprezentaci jako takové. Bádáním bych tak navázal na práce o panovnické reprezentaci (zejména Jiří Hrbek) a vojenské reprezentaci (Vítězslav Prchal).⁶

Metodologie a prameny

Ve svém výzkumu jsem se zaměřil na diplomatická hlášení Leopolda Viléma z Valdštejna a Fridricha Heinricha ze Seckendorffu, která odesílali z vojenského ležení u Zeithainu do Vídně. Konkrétní použité prameny jsou představeny v podkapitolách u každého diplomata zvlášť (Seckendorff 2. 2.; Valdštejn 3. 2.). Cílem bádání bylo zjistit jaké byly jejich názory na saskou armádu, nejsou proto v této práci zohledněny ani diplomatické instrukce ani jiné odpovědi na jejich zprávy. Výzkumnému záměru bylo podřízeno také časové vymezení, které začíná počátkem zeithainského ležení, tj. 1. června, a je vymezeno 31. červencem, neboť v následujícím měsíci se stal hlavním tématem císařské diplomacie pokus útěk pruského korunního prince.⁷ (Pro nedostatek dopisů jsem nicméně ve Valdštejnově případě zařadil do výzkumu i osobní korespondenci a o několik dní posunul takto vymezenou časovou hranici.)

⁴ KONEČNÝ, T.: *Urození hosté*.

⁵ Tamtéž, s. 24–28.

⁶ K tématu vojenské reprezentace PRCHAL, Vítězslav: *Společenstvo hrdinů: Válka a reprezentační strategie českomoravské aristokracie 1550–1750*. Praha 2015, a za zástupce panovnické reprezentace nedávno vydanou knihu, která mimo jiné zohledňuje veřejné vojenské manévry habsburské armády: HRBEK, Jiří (ed.) – a kol.: *Panovnický majestát: Habsburkové jako čeští králové v 17. a 18. století*. Praha 2021.

⁷ KUNTKE, Bruno: *Friedrich Heinrich von Seckendorff (1673–1763)*. Husum 2007, s. 189–190.

Hlavním účelem vybraných dopisů odeslaných do Vídně bylo podat zprávu o diplomacii. Tento primární účel vybraného typu pramene je v práci respektována, a i téma diplomacie se kvůli této skutečnosti dostalo do tematického záběru mého výzkumu. Diplomatickou korespondenci ovšem chápu jen jako prostředek poznání vojenského ležení a panovnické reprezentace, kvůli čemuž se nepokouším obsáhnout celkový rozsah diplomatického dění v ležení (především pak v případě Seckendorffa). Ve vybraných dopisech jsem vyhledával zvláště ty informace, které měly výpovědní hodnotu pro poznání vojenského ležení Augusta Silného. Proto také nejsou v práci rozebírány a interpretovány všechny dopisy, které byly ze Saska v červnu roku 1730 odeslány. Ty zprávy, které se svým tématem zcela s zeithainským ležením mýjely, jsou pouze uvedeny v tabulkách odeslaných dopisů (tabulky č. 1 a č. 2) a jsou také zmíněny v poznámkách pod čarou k příslušejícím termínům. Nejsou však v práci interpretovány.

Struktura práce

Předkládaná práce se skládá ze čtyř kapitol.

První kapitola nejprve krátce představuje vojenské manévry jako jeden z nástrojů panovnické reprezentace a prostředek komunikace. Na ní navazuje podkapitola, která uvozuje zahraničně politickou situaci Augusta Silného a saského kurfiřtství v červnu roku 1730. Cílem kapitoly je představit kontext, ve kterém oba císařští diplomaté se nutně pohybovali.

Druhá kapitola je věnována Fridrichovi Heinrichovi ze Seckendorffu a je rozdělena do tří podkapitol. První podkapitola shrnuje literaturu k jeho osobě. Druhá rozebírá jak pramennou základnu obecně, tak též prameny, které byly v této práci použity. Třetí podkapitola je jejich následným rozbořením. Jednotlivé Seckendorffovy dopisy jsou v ní interpretovány v chronologickém pořadí, které je členění takto ještě podrobněji.

Třetí kapitola se dotýká postavy Leopolda Viléma z Valdštejna a je svojí strukturou identická, jako ta předešlá. Taktéž je rozdělena do tří podkapitol o literatuře, pramenech a samotného rozboru dopisů. Dopisy však v tomto případě nejsou seřazeny chronologicky, ale podle Valdštejnových adresátů. Protože se k osobě Leopolda Viléma z Valdštejna nedochovalo více hlášení do Vídně, rozšířil jsem v jeho případě pramennou základnu (více v podkapitole 3. 2.)

Čtvrtá kapitola interpretuje předložené dopisy a zodpovídá hlavní badatelskou otázku. Je rozdělena do vlastních tří podkapitol. První podkapitola a druhá podkapitola se zabírá komentáři Seckendorffa a Valdštejna vztahujícím se k vojsku. Třetí podkapitola se věnuje obřadu rozloučení pruského krále, Fridricha Viléma I., se saským vojskem na konci zeithainského ležení.

Literatura⁸

Mezi stěžejní autory, kteří významně přispěli k poznání ležení u Zeithainu, náleží Hans Beschorener (1872–1956), jenž o nich vydal na počátku dvacátého století dvě studie, které po dlouhou dobu byly hlavním východiskem dalších prací. V první, *Beschreibungen und bildliche Darstellungen des Zeithainer Lagers von 1730*,⁹ H. Beschorner pojednal o oslavných písemných a obrazových pramenech, které byly vydávány ve spojitosti s touto událostí. Ve druhé studii, *Das Zeithainer Lager von 1730*,¹⁰ popsal průběh konání ležení u Zeithainu od příprav až do jeho vyvrcholení, načež ve druhé části vytvořil pro budoucí badatele soupisy dochovaných pramenů, jež jsou tematicky rozděleny. Jeho přínos spočívá zejména ve zmapování snad všech pramenů – alespoň všech klíčových, které se k události dochovaly a jejich popisu.

Od vydání obou studií byla vojenskému ležení Augusta Silného věnována spíše okrajová pozornost. Další historici jej sice reflektovali v dalších publikacích, ale zeithainské ležení nebylo hlavním předmětem jejich badatelského zájmu.¹¹ Tímto způsobem se ocitly manévry

⁸ Následující podkapitola k literatuře k vojenskému ležení u Zeithainu vychází ze studie KONEČNÝ, T.: *Urození hosté*, s. 7–8.

⁹ Beschorner pracoval také se staršími pracemi, na které se odvolával. Například příspěvek od von Mansberga z roku 1885. BESCHORNER, Hans: *Beschreibungen und bildliche Darstellungen des Zeithainer Lagers von 1730*. In: Neues Archiv für sächsische Geschichte, 27, Dresden 1906, s. 103–151.

¹⁰ Týž: *Das Zeithainer Lager von 1730*. In: Neues Archiv für sächsische Geschichte, 28, Dresden 1907, s. 50–114, 200–252.

¹¹ CZOK, Karl: *Am Hofe Augusts des Starken*. Leipzig 1989, s. 104; BÖHM, Uwe-Peter: *Die Kursächsische Armee im Zeithainer Lager von 1730*. In: POLENZ, Hans Assa v. – SEYDEWITZ, Gabriele v. (eds.): 900 Jahr Feier des Hauses Wettin: Regensburg, 26. 4. – 1. 5. 1989; 1089–1989; Festschrift des Vereins zur Vorbereitung der 900 Jahr Feier des Hauses Wettin e. V., Bamberg 1989, s. 105–125; LANGEN, Peter: *Eine Armee für den König in Preussen: Das Zeithainer Lager 1730*. In: GÖSE, Frank – MÜLLER, Winfried – WINKLER, Kurt – ZIESAK, Anne-Katrin (eds.): Preussen und Sachsen. Szenen einer Nachbarschaft. Dresden 2014, s. 222–223. Stejná situace se týká též vojenské historie. MÜLLER, Reinhold: *Die Armee Augusts des Starken, Das sächsische Heer von 1730 bis 1733*. Berlin 1984; SCHUSTER, Oskar Wilhelm – FRANKE, F. A.: *Geschichte der Sächsischen Armee von deren Errichtung bis auf die neueste Zeit, 1. Teil*. Leipzig 1885, s. 200–203; KROLL, Stefan: *Soldaten im 18. Jahrhundert zwischen Friedensalltag und Kriegserfahrung: Lebenswelten und Kultur in der Kursächsische Armee 1728-1796*. Paderborn – München – Wien – Zürich 2006, s. 214.

saské armády také v knihách pojednávajících o diplomacii v kontextu historie pragmatické sankce,¹² nebo v biografii Ernsta Christopha von Manteuffela (1676–1749)¹³ či prince Evžena Savojského (1663–1736).¹⁴ V minulosti se tak už spojení Seckendorffa a vojenského ležení v historiografii vyskytlo, poněvadž císařský diplomat po sobě zanechal bohatou korespondenci, která byla i pro jejich práce užitečným zdrojem.¹⁵ Podnětný příspěvek se vyskytl ve sborníku z výstavy *Im lichte des Halbmonds*, který byl věnován orientálnímu janičárskému praporu, jenž sehrál v ležení u Zeithainu důležitou reprezentační úlohu.¹⁶

V posledních letech se zeithainské ležení vyskytlo v několika výzkumech, které ukázaly, nakolik je možné jejich poznání posunout. Iveta Coufalová, která přivedla toto téma do českého jazykové prostředí a které vděčím za otevření pomyslných dveří do tohoto tématu, zkoumala ležení nejprve z pohledu reprezentace stolování a hostin,¹⁷ a posléze se k němu ještě navrátila ve své disertační práci. Ta je zkoumala v kontextu Augustovy konverze ke katolictví a zabývala se otázkou, nakolik se v nich odrazilo jubileum augsburské konfese.¹⁸ Zadruhé téma panovnické reprezentace v ležení zpracoval německý historik Jan Phillip Bothe.¹⁹ Ten zařadil vojenské manévry saské armády do kontextu ostatních veřejných cvičení v 18. století (a označil je za dobový fenomén), načež interpretoval jejich reprezentační rozměr s citlivým pozorováním, nakolik se v nich potkával dvorský a nakolik vojenský aspekt události.

Jak je patrné, přestože vojenské manévry u Zeihainu v historickém povědomí rezonují, postrádají ucelenější a komplexnější zpracování, což nabízí široké pole možností pro budoucí výzkum. Díky množství pramenů a také samotným rozsahem téměř měsíc trvajících manévřů, je možné ležení nahlížet z nespočtu badatelských perspektiv. A ačkoliv nahlížet vojenské ležení

¹² PHILIPP, Albrecht: *August der Starke und die pragmatische Sanktion*. Leipzig 1908 s. 103–104.

¹³ PRETSCH, Hans Jochen: *Graf Manteuffels Beitrag zur österreichischen Geheimdiplomatie von 1728 bis 1736: ein kursächsischer Kabinettsminister im Dienst des Prinzen Eugen von Savoyen und Kaiser Karls VI.* Bonn – Röhrscheid 1970, s. 77–78.

¹⁴ BRAUBACH, Max: *Prinz Eugen von Savoyen: eine Biographie: 4: Der Staatsmann*. Wien 1965 s. 326–327.

¹⁵ Max Braubach napsal, že bohatá Seckendorffova korespondence je užitečným a mnohvrstevnatým zdrojem pro poznání soudobé politiky celé říše a severní Evropy. BRAUBACH, M.: *Prinz Eugen*, s. 241.

¹⁶ MIKOSCH, Elisabeth – SCHUCKELT, Holger: *Das sächsische Janitscharenbataillon beim Zeithainer Lager 1730*. In: *Im Lichte des Halbmonds: Das Abendland und der türkische Orient*. Dresden 1995, s. 289–295.

¹⁷ COUFALOVÁ, Iveta: „*Schaut wie A: Rex seine Armee jetzt speiset...*“ *Štola Augusta Silného: jídlo a reprezentace moci ve vojenském ležení u Zeithainu (1730)*. In: JEDLIČKOVÁ, Blanka (ed.) a kol.: *Krajiny prostřených i prázdných stolů. I., Evropská gastronomie v proměnách staletí*. Univerzita Pardubice 2016, s. 79–92.

¹⁸ Táž: *Král-konvertita: Panovnická konverze Augusta Silného a její reflexe v saském veřejném prostoru především mezi dvěma luteránskými jubilei (1717/1730)*. Olomouc 2021 (disertační práce, FF UPOL).

¹⁹ BOTHE, Jan Philipp: „*Martialische Lustbarkeiten*“: *Die Inszenierung des Zeithainer Lagers (1730) zwischen Hof und Militär*. *Archiv für Kulturgeschichte*, 101, s. 29–60.

z interdisciplinární perspektivy je více než příhodné, je nepochybné, že i z čistě vojenského pohledu je pole pro bádání široké.²⁰

Terminologie

Přestože bylo vojenské ležení u Zeithainu ukázkou saské armády, používám v této práci jako alternativu ke jménu Augusta Silného jeho královský titul. Událost se totiž nepřestala symbolicky vázat k personální unii Sasko-Polska a August Silný nadále v ležení vystupoval v hodnosti polského krále a byl tak označován i v pramenech. Nakonec toto označení též lépe koresponduje s přítomností druhého krále v ležení. Fridrich Vilém I. (1688–1740) byl též braniborským kurfiřtem a pruským králem. Označování Augusta Silného jako kurfiřta a Fridricha Viléma I. jako krále by tudíž mohlo působit rušivě a opomíjet titulárně rovnocenný vztah, který mezi nimi panoval. V práci ovšem pojednávám primárně o saském dvoře, ačkoliv byli v ležení přítomni také polští hodnostáři.²¹

Oproti svým předchozím pracím kladu větší důraz na označení „ležení u Zeithainu“ a nikoliv „manévry u Zeithainu“. První označení více odpovídá („domácí“) německé historiografii a koresponduje také lépe s pojmenováními užívaným v pramenech.²² Přesto však využívám označení „manévry“ nebo „cvičení u Zeithainu“ jako alternativy pro lepší vyznění textu. Specificky ovšem odlišuji pojmenování „vojenské ukázky“. V práci tím označuji jeden dílec – jedno nachystané cvičení – z nichž sestávaly vojenské manévry jako celek.

²⁰ COUFALOVÁ, I.: *Král-konvertita*, s. 118; BESCHORNER, Hans: *Beschreibungen und bildliche Darstellungen*, s. 104.

²¹ CZOK, Karl: *August der Starke und seine Zeit. Kurfürst von Sachsen, König in Polen*. München – Zürich 2006, s. 56.

²² Vojenské ležení u Zeithainu je dodnes známo pod vícero jmény. Povětšinou se označení vztahuje k okolním vesnicím (Radewitz, Mühlberg, Zeithain, Grossenhain), v jejichž prostoru se manévry konaly. ZWOCH, Gerhard: *Das Zeithainer Lustlager 1730–2005: Zum Jubiläum des Campements der Armee Augusts des Starken zwischen Mühlberg und Großenhein*, Großenhein 2005, s. 6.

1. Diplomacie a vojenství

1. 1. Vojenské manévry jako projev moci

Reálné hranice vladařovy moci byly vymezeny silou, jakou dokázal prosazovat svoji vůli. V raném novověku bychom za touto „silou“ mohli hledat především stálou armádu, která společně s centralizací a budováním moderního státu, dávala do rukou panovníka neopomenutelný mocenský nástroj.²³ Ne nadarmo proto Armstrong Starkey definoval stálou armádu jako nejdůležitější instituci státu 18. století.²⁴ Díky ní mohl panovník prosazovat svoji vůli jak uvnitř, tak vně své země. Jestliže tedy byla armáda jakýmsi měřítkem reálné panovníkovy moci, je logické, že se od její síly odvíjely i další věci. Zaprvé se panovník snažil svoji sílu dokazovat (ať už skrze různé válečné úspěchy a jejich dlouhou tradici, nebo též vojenské přehlídky v době míru)²⁵ a zadruhé se ji ostatní snažili změřit, nebo odhadnout (popř. zpochybnit nebo zdůraznit).²⁶ Nevyhnutelně pak tato síla dokazovala vážnost panovnického majestátu, s jakou mohl vladař vystupovat ve světě diplomacie.²⁷ Veřejné vojenské manévry, které je možné sledovat na mnoha místech Evropy už od druhé poloviny 17. století, byly jistým způsobem komunikační prostředek.²⁸ Ani ležení u Zeithainu v tomto směru není výjimkou.²⁹ August Silný potřeboval ke shlédnutí saského vojska hosty, neboť teprve díky divákům mohl

²³ Provázanost budování moderního státu a stálé armády je jádrem teorie fiskálně-militárního státu. STORRS, Christopher (ed.): *The Fiscal-Military State in Eighteenth-Century Europe*. Farnham 2009.

²⁴ STARKEY, Armstrong: *War in the Age of Enlightenment, 1700–1789*. Westport 2003, s. 106.

²⁵ P. Wilson ve své práci sdílí myšlenku, že Fridrich Vilém I. pořádal veřejné vojenské přehlídky jako součást reprezentační strategie zařadit Braniborsko-Prusko mezi ostatní evropské mocnosti. WILSON, Peter: *Prussia as a Fiscal-Military State, 1640–1806*. In: STORRS, Ch. (ed.): *The Fiscal-Military State in Eighteenth-Century Europe*. Farnham 2009, s.106. J. P. Bothe poukázal na veřejné vojenské manévry jako soudobý fenomén. BOTHE, P.: *Die Inszenierung*, s. 30.

²⁶ Jakým způsobem mohlo být vojenské vítězství reflektováno ve společnosti viz WEIßBRICH, Thomas: *Höchstädt 1704. Eine Schlacht als Medienereignis. Kriegsberichterstattung und Gelegenheitsdichtung im Spanischen Erbfolgekrieg*. Paderborn 2015. Britský vyslanec Waldgrave odesílal do Londýna zprávy o stavu habsburské armády. VLNAS, Vít: *Princ Evžen Savojský: život a sláva barokního válečníka*. Praha 2001, s. 576.

²⁷ „If Important acquisitions of territory and prestige were prepared by marriage agreements, soldiers usually had to make sure that the treaties concluded would be put into practice and the prey defended against jealous rivals. Military power underpinned any successful participation in the international rivalries of the age.“ HOCHEDLINGER, Michael: *Austria's wars of emergence: war, state and society in the Habsburg Monarchy 1683–1797*. London 2003, s. 62; KUBEŠ, Jiří (ed.) – BAKEŠ, Martin – BURIÁNKOVÁ, Michaela – a kol.: *V zastoupení císaře: česká a moravská aristokracie v habsburské diplomacii 1640-1740*. Praha 2018, 34–35. Spojení těchto dvou důležitých mocenských nástrojů je možné pozorovat v akademii Fridricha II. Velikého, který v ní nechal vybrané šlechtice vyučovat právě vojenství a diplomacii, které měly být nejvíce vhodné pro státní službu. STARKEY, A.: *War in the Age*, s. 82.

²⁸ BOTHE, P.: *Die Inszenierung*, s. 31.

²⁹ August Silný za svého života uspořádal do velikosti menší, ale obdobně konstituované cvičení polské armády u Varšavy (1732). A jak ukázal Stefan Kroll, nejednalo se o poslední ležení saské armády v 18. století. Následovalo jej ležení u Schönfeldu (1781) a u Drážďan (1788). KROLL, S.: *Soldaten im 18. Jahrhundert*, s. 216.

být tento akt „naplněn“. Vojenských manévřů se tak zúčastnili různí urození hosté, mezi kterými zaujímal prominentní místo pruský král, Fridrich Vilém I. Do ležení přicestovalo rovněž devět diplomatů, kteří působili v Sasku, Rzeczypospolité nebo Braniborsko-Prusku.³⁰ Ti všichni měli být oslněni vrcholnou panovnickou reprezentací Augusta Silného.

1. 2. Zahraničně politická situace Saska

August Silný uspořádal ležení u Zeithainu s cílem předvést veřejnosti sílu saské armády a bohatství svého státu.³¹ Tyto manévry neměly pouze svůj praktický rozměr (vyzkoušet a secvičit armádu v „praxi“ podle nových reglemantů),³² ale měly také dokázat znovuposílené postavení Saska (potažmo Sasko-Polska) na evropské scéně. Ve velké severní válce (1701–1721) totiž utrpěla sasko-polská vojska řadu porážek, které vedly k obsazení Saska švédskými jednotkami a k abdikaci Augusta Silného jako polského krále (1706).³³ Bitva u Poltavy v roce 1709 sice znamenala obrat ve válce, díky níž August Silný znovu získal polskou korunu, byly to ovšem ruské jednotky, které mu v dalších letech války pomohly získat plnou kontrolu nad Rzeczypospolitou.³⁴ Po skončení bojů proto August Silný zahájil reformu své armády,³⁵ která měla být zakončena na manévrech u Zeithainu. Vojenské přehlídky silného vojska tak měly nejen potlačit vzpomínky na jeho minulé porážky,³⁶ ale také demonstrovat vojenskou připravenost Sasko-Polska, neboť Evropa se zdála být na konci dvacátých let 18. století na prahu další války.adt

V roce 1725 se nejsilnější evropské státy rozdělily do dvou mocenských bloků, které ovlivňovaly politickou situaci v Evropě po zbytek dvacátých let 18. století – do vídeňské a hannoverské aliance.³⁷ Vídeňskou smlouvou (30. duben 1725) byla ukončena válka mezi Španělskem a habsburskou monarchií, kteří se od té chvíle stali spojenci. Vůči ní se spojily

³⁰ KONEČNÝ, T.: *Urození hosté*, s. 15.

³¹ ZWOCH, G.: *Das Zeithainer Lustlager*, s. 12.

³² Kromě nové výstroje a výzbroje bylo důležitou součástí reprezentace saské armády aplikování nových způsobů manévrování podle nových předpisů. MÜLLER, R.: *Die Armee*, s. 12–13; KROLL, S.: *Soldaten im 18. Jahrhundert*, s. 64–70.

³³ FROST, I. Robert: *The Northern Wars: War, State and Society in Northeastern Europe, 1558–1721*. Harlow – London – New York 2000, s. 226–258; QUERENGÄSSER, A.: *Das kursächsische Militär*, s. 301–330.

³⁴ MATZKE, Judith: *Gesandtschaftswesen und diplomatischer Dienst Sachsens 1694–1763*. Dresden 2011, s. 55; DAVIES, Norman: *God's playground: a history of Poland*. Oxford 1981, s. 375–380.

³⁵ Nicméně až poslední dva roky se odehrály konečné a zásadní změny v saském vojsku. QUERENGÄSSER, A.: *Das kursächsische Militär*, s. 537–558; KROLL, S.: *Soldaten im 18. Jahrhundert*, s. 64–68.

³⁶ QUERENGÄSSER, A.: *Das kursächsische Militär*, s. 558.

³⁷ KUBEŠ, J. (ed.): *V zastoupení císaře*, s. 312.

státy Hannoverské smlouvy (3. září 1725), jejímiž hlavními představiteli byla Francie a Velká Británie, které se obávaly možného sňatku mezi španělskými Bourbony a Habsburky.³⁸ V následujících letech se síly těchto aliancí vzájemně vyvažovaly, dokud nebyla na konci roku 1729 podepsána Sevillská smlouva. S její platností se Španělsko, stalo spojencem Francie a Velké Británie, čímž opustilo vídeňskou alianci a obnovilo své nároky na ztracená území Toskánska a Parmy, které ztratilo během války o španělské dědictví (1701–1714).³⁹ Když pak v lednu následujícího roku zemřel car Petr II. (1715–1730) a jeho nástupkyně ještě nebyla zcela uznána, ocitl se císař Karel VI. (1685–1740) během několika málo měsíců téměř bez spojenců.⁴⁰ Oslabení habsburské monarchie poskytovalo jejím nepřátelům jedinečnou příležitost zahájit válečné akce. V reakci na tuto krizi začala císařská diplomacie vyvíjet úsilí, aby získala do případného konfliktu nové spojence.⁴¹ Habsburští diplomaté se tudíž snažili získat podporu Velké Británie (v daném čase ještě stále spojencem Francie) a neutrálních knížectví v říši, včetně Saska.⁴²

Až výjimku defenzivního spojení s Braniborsko-Pruskem v roce 1728 setrvalo Sasko ve druhé polovině dvacátých let 18. století v neutralitě, aby nebylo vtaženo do další vyčerpávající a nejisté války. Zapojit se mělo jedinečně ve chvíli, kdy by bylo jisté, že jsou všechny výhody na jeho straně.⁴³ Sasko zůstávalo stranou formujících se aliancí, čímž se však dostávalo do nechtěné politické izolace.⁴⁴ Povážlivým vychýlením sil v roce 1729 se ovšem zdálo, že protěžovaná politika neutrality, přinesla po několika letech čekání výsledky.⁴⁵ O vojenskou podporu Saska se náhle ucházel jak císař, tak i zástupci sevillské aliance v čele s Francií. Ta v Sasku (a ostatně také v Bavorsku) viděla příhodného pomocníka v boji proti svému tradičnímu nepříteli, který se navíc nacházel v tolik strategicky příhodném sousedství

³⁸ VLNAS, V.: *Princ Evžen Savojský*, s. 569–571; KUBEŠ, J. (ed.): *V zastoupení císaře*, s. 186, 312; DUCHHARDT, Heinz: *Balance of power und Pentarchie: internationale Beziehungen 1700–1785*. Paderborn – Wien – Schöningh 1997, s. 273–277.

³⁹ VLNAS, V.: *Princ Evžen Savojský*, s. 557; DUCHHARDT, H.: *Balance of power*, s. 280.

⁴⁰ PHILIPP, Albrecht: *August der Starke*, s. 97, 101; BRAUBACH, M.: *Prinz Eugen*, s. 310–311.

⁴¹ BRAUBACH, M.: *Prinz Eugen*, s. 320–321.

⁴² PHILIPP, A.: *August der Starke*, s. 98–99. Dělo se tak, ačkoliv vídeňský dvůr choval už vůči Augustovi Silnému silnou nedůvěru. SCHILLING, Lothar: *Der Wiener Hof und Sachsen-Polen (1697–1764)*. In: GUMNIOR, Klaus (ed.): *Sachsen und Polen zwischen 1697 und 1765: Beiträge der wissenschaftlichen Konferenz vom 26. bis 28. Juni 1997 in Dresden*. Dresden 1998, s. 119–136, zde s. 125–126.

⁴³ MATZKE, J.: *Gesandtschaftswesen*, s. 58. Ostatně diplomacie 18. století se vyznačovala neustálou diplomatickou aktivitou a proměnlivými aliancemi, které mohly během relativně krátké doby dramaticky proměnit mocenské rozložení v Evropě. KUBEŠ, J. (ed.): *V zastoupení císaře*, s. 314.

⁴⁴ Tamtéž, s. 60; PRETSCH, H.: *Graf Manteuffels Beitrag zur österreichischen Geheimdiplomatie*, s. 25.

⁴⁵ Saští ministři v na konci dvacátých let doporučovali Augustovi Silnému nalézt pro Sasko spojence, ačkoliv se neshodovali na tom s kým. Tamtéž; KUBEŠ, J. (ed.): *V zastoupení císaře*, s. 314.

habsburské monarchie.⁴⁶ Momentální zájem o Sasko jako o spojence zásadně posílilo Augustovu vyjednávací pozici, která mu počátkem roku 1730 otvírala příležitost prosadit své dlouhodobější cíle.

Jeho prvořadým cílem bylo zajistit pro svého syna výhodné nástupnické podmínky v Rzeczypospolité, která představovala klíčový prvek dlouhodobé politiky Augusta Silného.⁴⁷ Díky ní disponoval královským titulem, který jej povyšoval nad ostatní říšské stavy, a rozšiřovala jeho moc za hranice Svaté říše římské.⁴⁸ Rzeczypospolita nicméně zůstávala po celou dobu jeho vlády svébytnou šlechtickou republikou, ve které měla výsadní slovo polská šlechta. Ta spoluvládla s polským králem prostřednictvím tzv. sejmů a úzkostlivě si hlídala svá práva.⁴⁹ Vládu polského krále limitovaly nejen tato shromáždění, která měl sám svolávat, ale také rozdrobení polské šlechty do mnoha zájmových skupin, pro které bylo náročné nalézt společný konsenzus. Nejednotnost polské šlechty byla ještě tím více umocněná, čím spíše chtěly další země prostřednictvím jejich rozporů naplňovat své zájmy. Pro získání polské koruny proto nestačilo zajistit si její přízeň, ale bylo nutné získat také podporu ostatních států, které získávaly stále větší moc nad vnitropolitickými záležitostmi polsko-litevského soustátí.⁵⁰ Tradičně se o vliv v Rzeczypospolité ucházela Francie, která opět plánovala dosadit na polský trůn svého favorita Stanislava Leszczynského (1677–1766).⁵¹ Ta ale pomalu ztrácela za tzv. aliancí třech černých orlů – habsburské monarchie, Braniborsko-Pruska a především Ruska.⁵²

Zatímco prvním cílem Augusta Silného bylo přání zachovat polskou korunu v dynastii Wettinů, jeho druhý cíl se zaměřoval na potenciální zisk. Habsburská monarchie čelila hrozbě nástupnické krize, protože Karel VI. neměl mužského dědice. Pragmatické sankce, která upravovala nástupnická pravidla v habsburské dynastii a umožňovala dědičnost trůnu i přes ženské členy rodu, však nebyla v říši plně akceptována.⁵³ August Silný patřil mezi ty, kteří v jejím nepřijetí viděli výhodu, poněvadž to mu otvíralo možnost uplatnit dědické nároky

⁴⁶ PHILIPP, A.: *August der Starke*, s. 99–101.

⁴⁷ Pro porozumění motivací Augusta Silného v ležení u Zeithainu je nejpříhodnější shrnutí dokumenty, který shrnul cíle saské politiky. PHILIPP, A.: *August der Starke*, s. 104–106; COUFALOVÁ, I.: *Král-konvertita*, s. 116.

⁴⁸ MATZKE, J.: *Gesandtschaftswesen*, s. 47; CZOK, K.: *August der Starke*, s. 56–58.

⁴⁹ KUBEŠ, J. (ed.): *V zastoupení císaře*, s. 293–301.

⁵⁰ Tamtéž.

⁵¹ DUCHHARDT, H.: *Balance of power*, s. 288–289.

⁵² Na tzv. tichém sejmu v roce 1717 se Rusko stalo garantem polských svobod, čímž si nárokovalo právo zasahovat do jeho vnitropolitických záležitostí. Tamtéž, s. 277; MATZKE, J.: *Gesandtschaftswesen*, s. 55–56, 60.

⁵³ HRBEK, J. (ed.): *Panovnický majestát*, s. 34–36. Karel VI. po celá dvacátá léta získával podporu pro pragmatickou sankci a vsadil přitom na diplomacii spíše než na budování armády, jak mu radil princ Evžen Savojský. HOCHEDLINGER, M.: *Austria's wars*, s. 205–208.

arcivévodkyně Marie Josefy (1699–1757), nejstarší dcery zesnulého císaře Josefa I. (1678–1711), která byla provdána za Augustova syna, saského prince Fridricha Augusta (1696–1763).⁵⁴ Dědické nároky Marie Josefy byly v rámci plánovaného sňatku a spojení Sasko-Polska a habsburské monarchie sice formálně odvolány v roce 1717, nicméně to Augustovi Silnému nebránilo kalkulovat s možností, nárokovat si po smrti císaře dědičné habsburské země nebo alespoň jejich část.⁵⁵

Francouzská diplomacie tak disponovala oproti té habsburské v roce 1730 jistou výhodou. Ve srovnání s habsburskými vyslanci, kteří mohli nabízet podporu v budoucí volbě polského krále,⁵⁶ mohli postoupit francouzští diplomaté se svými nabídkami podstatně dále. Kromě pomoci v polském nástupnictví slibovali Augustovi Silnému konkrétní podporu v případě války s císařem, dojednávávali společný postup s Bavorskem, se kterým si měl August Silný po vítězné válce rozdělit habsburské dědictví – a nad to mu ještě přislíbili císařskou korunu.⁵⁷ Podstata všech jednání směřovala k otázce financování války a množství vojáků, které je August Silný ochoten dát k dispozici které straně.⁵⁸ Polský král naslouchal návrhům obou stran, sám však setrval v dosavadní neutralitě. Zatímco si ještě ponechával otevřený manévrovací prostor, zaměřil začátkem roku svoji pozornost na Fridricha Viléma I. Chtěl-li si totiž August Silný pojistit jednu z nabízených cest, bylo příhodnější ji sdílet také s pruským králem.

Braniborsko-Prusko, neopominutelný soused sasko-polského soustátí, nepřestávalo ani počátkem 18. století vojensky sílit a svým růstem ohrožovat dlouhodobě významnější postavení Saska.⁵⁹ Vzájemné tření obou států se projevovalo v mnoha oblastech: od boje o vedoucího postavení mezi protestantskými říšskými státy,⁶⁰ přes soupeření v rámci panovnické

⁵⁴ Fridrich August (1696–1763) se oženil s arcivévodkyní Marií Josefou (1699–1757), což se odehrálo v souladu s domlouvaným spojenectvím, které nakonec nevstoupilo v platnost. SCHILLING, L.: *Der Wiener Hof*, s. 126; KUBEŠ, J. (ed.): *V zastoupení císaře*, s. 301.

⁵⁵ Saský i bavorský kurfiřt ve své reprezentaci s tímto účelem cíleně využívali císařské symboliky. HRBEK, Jiří (ed.): *Panovnický majestát*, s. 345.

⁵⁶ Pretsch uvedl, že není jisté, zda Seckendorff v ležení u Zeithainu nabídl Augustovi Silnému za saské pomocné jednotky finanční subsidie, či podporu jeho synovi ve volbě polským králem. PRETSCH, H.: *Graf Manteuffels Beitrag*, s. 81.

⁵⁷ PHILIPP, A.: *August der Starke*, s. 99–101; DUCHHARDT, H.: *Balance of power*, s. 288–289.

⁵⁸ Habsburská monarchie se také snažila získat vojenskou podporu pro nadcházející válku. V tomto úsilí navázala na starší jednání se Saskem, která se však ani dříve nedařilo úspěšně uzavřít. BRAUBACH, M.: *Prinz Eugen*, s. 305.

⁵⁹ Usilování o královský titul bylo součástí tohoto soupeření říšských knížat. HRBEK, Jiří: *Evropa a absolutismus v 17. a 18. století (1648–1789)*. Praha 2012, s. 99–118.

⁶⁰ Saský kurfiřt byl tradičně představitelem „luteránských a reformovaných říšských stavů (tzv. Corpus Evangelicorum)“. COUFALOVÁ, I.: *Král-konvertita*, s. 27, 42–44; Táž: *Saský Herkules a Lutherova růže: konverze Augusta Silného a saská konfesijní kultura na přelomu 17. a 18. století*. In: FERENCOVÁ, Hana – CHMELÁŘOVÁ,

reprezentace,⁶¹ až po rivalitu v obchodních zájmech, které málem vedly k válce obou zemí.⁶² Než však otevřená celní válka přerostla ve válku skutečnou, bylo jí zabráněno diplomatickou cestou.⁶³ V roce 1728 byla podepsána obchodní a obranná smlouva, která měla utlumit dlouhodobé soupeření Braniborska a Saska v severovýchodní oblasti říše. Navíc u příležitosti oslavy jejího vzniku, přicestoval Fridrich Vilém I. do Drážďan, kde společně s Augustem Silným a předními muži braniborsko-pruského a saského dvora založili tajné sdružení. Společenství proti střízlivosti (*Société des antisobres*) bylo ze své podstaty bujarou záležitostí, přesto ale toto tajné sdružení naplňovalo velice unikátní poslání, u kterého se má smysl pozastavit.⁶⁴

Tímto nezvyklým, nikoliv však ojedinělým, tajným společenstvím se zabývala Anne-Simone Rous, která zdokumentovala její vznik, vnitřní pravidla, členskou základnu i jistý vývoj v čase.⁶⁵ Ve svém příspěvku v kolektivní monografii *Geheime Netzwerke im Militär 1700–1945* představila Společenství proti střízlivosti jako platformu nepravidelných setkání, jež umožňovala svým členům budovat a udržovat neformální kontakty mezi Saskem a Braniborsko-Pruskem a tím přispívat ke vzájemnému sbližování obou států.⁶⁶ Význam společenství ilustruje soupis členů, mezi nimiž je možné najít vedle pruského a polského krále další vlivné osoby, včetně Fridricha Heinricha ze Seckendorffu.⁶⁷ Ačkoliv byla jistá uvolněnost důležitým aspektem společenství, dominovala jí vojenská atmosféra. Členové podléhali přísné disciplíně při pití, v dodržování vojenského žargonu či v užívání vlastního hodnostního systému mezi členy. Užívání přezdivek bylo natolik běžnou součástí komunikace jejich členů, že se odrazilo i v písemné korespondenci. Seckendorff proto v nejednom dopise princovi Evženovi Savojskému píše o polském králi jako o patronovi, či pruském králi jako o compatronovi.⁶⁸

Veronika – KOHOUTOVÁ, Jitka – PRCHAL PAVLÍČKOVÁ, Radmila a kol.: *Proměny konfesijní kultury: metody – témata – otázky*. Olomouc 2015, s. 71–85, zde s. 73–83.

⁶¹ MARX, Barbara: *From Protestant Fortress to Baroque Apotheosis: Dresden from the Sixteenth to the Eighteenth Century*. In: COHEN, Gary B. (ed.): *Embodiments of Power: Building Baroque Cities in Europe*. New York – Oxford 2008, s. 120–163, zde s. 145–146.

⁶² Otevřená celní válka mezi Braniborskem a Saskem probíhala od roku 1722. ŘEZŇÍK, Miloš: *Sasko*. Praha 2005, s. 104.

⁶³ PHILIPP, A.: *August der Starke*, s. 70; GROSS, Reiner: *Geschichte Sachsens*. Berlin 2001, s. 141.

⁶⁴ ROUS, Anne-Simone: *Der Weinkeller als Schlachtfeld: Die »Société des antisobres« als militärischpolitischer Geheimbund zwischen Sachsen und Preußen*. In: SEGESSER, Daniel Marc – GAHLEN, Gundula – WINKEL, Carmen (eds.): *Geheime Netzwerke im Militär 1700–1945*. Paderborn 2016, s. 48–52.

⁶⁵ Tamtéž, s. 25–52.

⁶⁶ Tamtéž, 26.

⁶⁷ Tamtéž, s. 37–39.

⁶⁸ VLNAS, V.: *Princ Evžen Savojský*, s. 574.

Přítomnost císařského diplomata pak poukazuje na další aspekt této komunity. Kromě toho, že tajné společenství propojovalo přední zástupce Saska a Braniborsko-Pruska, prolínaly se do jeho struktury také další společensko-politické sítě. Tou první bylo Tabákové kolegium (Tabakskollegium) založené Fridrichem Vilémem I. na pruském dvoře, jejíž někteří členové – opět především důstojníci armády – byli zároveň členy Společenství proti střízlivosti. Druhou sítí byla tajná diplomatická síť prince Evžena Savojského, která měla ve společenství hned tři významné muže: již zmíněného Fridricha Heinricha ze Seckendorffu, jenž byl diplomatem na dvoře pruského krále a byl tak jedním ze dvou zahraničních členů společenství, dále pruského ministra Friedricha Wilhelma von Grumbkowa (1678–1739) a saského ministra Ernsta Christopha von Manteuffela (1676–1749).⁶⁹ Tito tři muži byli ve vzájemné spolupráce důležitým nástrojem císařské diplomacie, kteří svým vlivem například přivedl Fridricha Viléma do aliance s císařem v roce 1728.⁷⁰

Nyní však zpátky do roku 1730, kdy se August Silný ocitl před množstvím nabídek ze strany sevillské aliance a habsburské diplomacie. Zájem o Sasko jako o spojence přivedl Augusta Silného k příležitosti vytěžit z nastanuvší situace co nejvíce výhod, aniž se ocitl ve víru ničivých válečných tažení. Na jaře roku 1730 se podařilo Augustovi Silnému získat Fridricha Viléma I. pro společnou deklaraci, kterou se oba králové vymezili na jedné straně vůči nepřátelům Svaté říše římské, a na druhé straně i vůči císaři. Saská a pruská armáda měla být dle jejich mínění využita jediné k obraně Svaté říše římské, nikoliv k prosazování habsburských zájmů v Itálii, kam se upínaly zraky španělských Bourbonů.⁷¹ V nadcházejícím ležení tak August Silný plánoval jediné prohloubit stávající přátelství s Fridrichem Vilémem I. a pokud možno jej odklonit od aliance s císařem.⁷² Prostřednictvím spojenectví s vojensky

⁶⁹ Postavení Seckendorffa, Manteuffela a Grumbkowa lze rovněž interpretovat prostřednictvím konceptu Nialla Fergusona o klíčových uzlových bodech v rámci rozsáhlých komunikačních sítí. Tito tři muži tvořili zásadní spojnici v síti kontaktů, což umožňovalo císařské diplomacii efektivně udržovat a rozvíjet svůj vliv v severovýchodním oblasti Svaté říše římské. FERGUSON, Niall: *Věž a náměstí: mocenské sítě od svobodných zednářů po Facebook*. Praha 2019. Spolupráce těchto tří mužů započala nejpозději v roce 1728. Hlavní osoby tajné diplomacie prince Evžena Savojského viz BRAUBACH, M.: *Prinz Eugen*, s. 247, 254.

⁷⁰ Za to, že byl Fridrich Vilém I. v daném čase habsburským spojencem, vděčil Karel VI. ve velké míře Fridrichovi Heinrichovi ze Seckendorffu, který si dokázal krále získat svým diplomatickým umem. KUNTKE, B.: *Seckendorff*, s. 156–164.

⁷¹ Phillip se vyjádřil v tom smyslu, že August Silný usiloval o neutralitu. PHILIPP, A.: *August der Starke*, s. 103–104, 108. Historikové Schilling a Pretsch považovali postup Augusta Silného za způsob, jakým se mohlo Sasko-Polsko a Braniborsko-Prusko vymezit vůči oběma stranám a tím se etablovat jako třetí mocná aliance v Evropě. SCHILLING, L.: *Der Wiener Hof*, s. 126. PRETSCH, H. J.: *Graf Manteuffels Beitrag*, s. 73.

⁷² Zároveň je možné chápat ležení u Zeithainu jako saskou snahu překonat vojenské přehlídky svého militárně zdatnějšího souseda.

zdatnějším sousedem by mohl nejen dále tlumit tření mezi oběma státy, ale navíc by získal do dalších měsíců zásadní oporu v hrozícím vojenském konfliktu.⁷³

Císařská diplomacie nicméně nezůstávala v nečinnosti. Ještě před zmíněnou manifestací pruského a polského krále na začátku roku 1730 doporučil princ Evžen Savojský císaři, aby využil dobrého vztahu pruského krále s Augustem Silným a jeho prostřednictvím jej získal do trojitého spojení (habsburské monarchie, Braniborsko-Pruska, Sasko). Ačkoliv Fridrich Vilém I. souhlasil, jeho první snaha se nevydařila a přivedla jej k zdrženlivějšímu postupu.⁷⁴ Vojenské ležení u Zeithainu ovšem představovalo další příležitost, při níž mohl Augustovi Silnému návrh trojité aliance předložit. Oba králové tak cestovali do ležení se zcela opačnými cíli. Pruský král chtěl Augusta Silného přimět vstoupit do trojité aliance s císařem, kdežto polský král hodlal Fridricha Viléma I. získat pro společnou politiku, a tím jej naopak od císaře odklonit. Císařskou diplomacii tak čekal v ležení u Zeithainu nelehký úkol. Měla se pokusit přivést Augusta Silného s pomocí Fridricha Viléma I. do procísařského tábora a přimět jej k poskytnutí saských jednotek císaři. Hlavním cílem však bylo zabránit, aby tyto jednotky byly dány k dispozici sevillské alianci.⁷⁵

2. Fridrich Heinrich ze Seckendorffu

2. 1. Literatura

Fridrich Heinrich ze Seckendorffu (1673–1763) zanechal během svého života mnohé stopy své činnosti v nejvyšších místech politiky, diplomacie a vojenství. Stával se proto součástí různých historických výkladů, ve kterých byl opakovaně uváděn a hodnocen.⁷⁶ Bohužel ovšem vždy spíše okrajově, což dlouho dobu vedlo ke zkratkovitému a nesourodému hodnocení Fridricha Heinricha podle toho, v jakém kontextu byl zrovna nahlížen.⁷⁷ Všechny těchto

⁷³ BESCHORNER, H.: *Das Zeithainer Lager*, s. 79; LANGEN, P.: *Eine Armee*, s. 222–223; COUFALOVÁ, I.: *Král-konvertita*, s. 116.

⁷⁴ V instrukci z 15. května napsal princ Evžen Savojský Seckendorffovi, že jeho primárním cílem je zabránit Augustovi Silnému ve vyslání saských jednotek nepříteli. PHILIPP, A.: *August der Starke*, s. 101.

⁷⁵ PRETSCH, H.: *Graf Manteuffels Beitrag*, s. 81.

⁷⁶ Orientace v množství nejrozličnějších hodnocení Seckendorffovy osoby je důležitým aspektem Kuntkovy práce. „Während sich ein Literat also mit einer bloßen Beschreibung zufrieden geben dürfte, habe der Historiker immer auch eine darüber hinausgehende Erklärung des betrachteten Individuums anzustreben.“ KUNTKE, B.: *Seckendorff*, s. 13–18.

⁷⁷ Tamtéž.

souvislostí si povšiml historik Bruno Kuntke, který se rozhodl životu a kariéře hraběte ze Seckendorffu zasvětit svůj pečlivý výzkum, aby z bohatého množství interpretací vykreslil věrnou podobu Fridricha Heinricha ze Seckendorffu.⁷⁸ A poněvadž ve své práci zpracoval dochované prameny a literaturu (do roku 2007), vycházím v následujícím výčtu literatury a pramenů z tohoto díla.⁷⁹

K prvním autorům, kteří se věnovali osobě Seckendorffa, náleží dva rodinní příbuzní Fridricha Heinricha. Ti ještě v 18. století napsali o svém slavném a úspěšném předkovi dva životopisy. První životopis sepsal ještě za života Seckendorffa Karl Christoph von Seckendorff.⁸⁰ Druhý sepsal Theresius von Seckendorff v letech 1792 až 1794.⁸¹ Vliv obou mužů byl rozsáhlý, poněvadž mnohé další práce o Seckendorffově vycházely z těchto děl, o jejichž nezaujatosti lze jediné pochybovat.⁸² Nové práce, které se počátkem 20. století začaly vymaňovat z jejich vlivu, však už dále nepojaly Seckendorffovu osobu ve své komplexnosti, ačkoliv třeba věcně zhodnotily stav jeho bádání.⁸³ Z tohoto důvodu měl Bruno Kuntke pole působnosti dokořán otevřené. V roce 2007 publikoval svoji stěžejní práci o Seckendorffovi, která svým rozsahem a kritickým přístupem k pramenům i literatuře dosavadní práce překonala.⁸⁴ Zájem o jeho osobu nicméně dovršen nebyl. Dalším pokračovatel reflektujícím Fridricha Heinricha ze Seckendorffu se stal Björn Schmal,⁸⁵ který se ve své studii zabýval jeho vírou v kontextu jeho vztahu k tzv. hallskému pietismu.

⁷⁸ Tamtéž.

⁷⁹ Zde představuji jen ty práce, které se zabývaly Seckendorffovým životem, přičemž vycházím z podrobnějšího rozboru Bruna Kuntkeho. Tamtéž.

⁸⁰ [SECKENDORFF, Karl Christoph von]: *Leben Des Kays. General-Feld-Marschalls Herrn Friedr. Heinrichs Reichs-Grafen von Seckendorff*. Amsterdam 1738 (SLUB Dresden; Hist.Germ.biogr.881).

⁸¹ SECKENDORFF, Theresius von: *Versuch einer Lebensbeschreibung des Feldmarschalls Grafen von Seckendorff, meist aus ungedruckten Nachrichten bearbeitet*. Leipzig 1792–1794 (SLUB Dresden; 9166-A.1 ALT MAG).

⁸² KUNTKE, B.: *Seckendorff*, s. 73. Jeden z libivých, avšak nepravděpodobný příběhů, se ocitl zprostředkovaně také v publikaci A. Phillipa. Theresius ze Seckendorffu zahrnul do svého díla i zvlášť vyhraněný spor Seckendorffa a Hohima v ležení u Zeithainu, který měl v ležení u Zeithainu vyvrcholit soubojem mezi oběma muži. Nakonec mu mělo být zabráněno včasným zásahem obou monarchů, Augusta Silného a Fridricha Viléma I. PHILIPP, A.: *August der Starke*, s. 104.

⁸³ Výzkumy, které využily Seckendorffovu korespondenci jako pramen, jsou užity i zde. Jedná se o dílo Maxe Braubacha a Hanse J. Pretsche.

⁸⁴ Ve vztahu k této práci jsou klíčové kapitola o rozsáhlé vojenské službě Seckendorffa (účastnil se několika válek proti Francii a zapojil se také do bojů velké severní války v saské službě) a pak neméně podrobná kapitola o jeho diplomatické službě na pruském dvoře. Alexander Querengässer tuto práci zařadil mezi ty, které pojednávají o důležitých aktérech velké severní války, ale zároveň upozornil na její nedostatek pramenů saské provenience k této době. QUERENGÄSSER, Alexander: *Das kursächsische Militär im Großen Nordischen Krieg 1700–1717*. Paderborn 2019, s. 28.

⁸⁵ SCHMALZ, Björn: *Die Glaubenswelt Friedrich Heinrich von Seckendorffs: Eine Studie zu hallischem Pietismus und Adel im 18. Jahrhundert*. Wiesbaden 2017.

2. 2. Prameny

Pramenů k Fridrichovi Heinrichovi ze Seckendorffu se dochovalo velké množství a na mnoha místech Evropy, neboť během svého života se Seckendorff zapojil do mnoha odvětví šlechtické služby (vojenství, státní správa, diplomacie a více).⁸⁶ Největší část pramenů k jeho životu je zachována v Rodinném archivu Seckendorffů uloženém ve Státním archivu v Altenburgu.⁸⁷ Druhým největším podílem pak je jím napsaná a obsáhlá velká korespondence (Große Korrespondenz), která je deponována v Rakouském státním archivu ve Vídni.⁸⁸

Pro zodpovězení mé badatelské otázky jsem z široké pramenné základny vybral Seckendorffova hlášení, která odesílal ze Saska do Vídně, protože jsem předpokládal, že právě v nich se vyskytne jeho hodnocení vojenského ležení u Zeithainu. Takto ohraničený výběr pramenů zavedl k probádání několika různých souborů, z nichž pouze některé se ukázaly jako nosné.⁸⁹ Především se jednalo o Seckendorffovu korespondenci s princem Evženem Savojským⁹⁰ a pravidelná hlášení do dvorské kanceláře.⁹¹ Pro velké množství dopisů (přibližně 177 stran textu), které oba soubory dávají při výběru dopisů z června a července roku 1730 dohromady, jsem se rozhodl svůj výzkum zaměřit na korespondenci s princem Evženem Savojským.

Princ Evžen Savojský byl nejvlivnější osobou u vídeňského dvora a zasadil se o podobu císařské diplomacie ve dvacátých letech 18. století.⁹² Byl ostatně strůjcem své tajné diplomatické sítě jemu loajálních mužů, mezi které Seckendorff rozhodně patřil. Princ Evžen Savojský si všiml Seckendorffa ve válce o španělské dědictví, při obléhání opevněného města Lille v roce 1708. od něhož zůstali oba muži v kontaktu.⁹³ Slavný generál posléze pomáhal

⁸⁶ KUNTKE, B.: *Seckendorff*, s. 15–16.

⁸⁷ Tamtéž, s. 15.

⁸⁸ Max Braubach tuto velkou korespondenci vyzdvihl jako významný pramen pro poznání historie střední Evropy. BRAUBACH, M.: *Prinz Eugen*, s. 241.

⁸⁹ ÖeStA Wien, HHStA, Große Korrespondenz 180-1, *Kursächsische Angelegenheiten, 1728–1733*. Nabízelo se, že se některá Seckendorffova hlášení mohla dochovat také v jiných fondech. Proto jsem se ve svém výzkumu zaměřil i na následující soubory. Tamtéž, *Diplomatische Akten Berlin Berichte 12d, Berichte aus Berlin, 1728–1730*; StAbt Brandenburgica 32, *Brandenburgica, 1728–1745*.

⁹⁰ Zde jsou uloženy originály dopisů Evžena Savojského a Seckendorffa. Tamtéž, Große Korrespondenz 129, *Prinz Eugen – Friedrich H. Gf. Seckendorff, 1730.05–1730.06*. Následující soubor obsahuje přepisy dopisů jak Evžena Savojského a Seckendorffa, tak k nim přiložené kopie jiných dopisů, ze kterých ve své práci vycházím. Tamtéž, Große Korrespondenz 112a–b, *Prinz Eugen – Friedrich H. Gf. Seckendorff, 1730.05–1730.09*. Zde se vyskytují některé kopie z prvního souboru. Tamtéž, Große Korrespondenz 105b, *Prinz Eugen – Friedrich H. Gf. Seckendorff, 1723–1730*, fol. 207.

⁹¹ Tamtéž, Große Korrespondenz 161a, *Seckendorff: Berichte an die Hofkanzlei, 1730*.

⁹² KUNTKE, B.: *Seckendorff*, s. 148; HRBEK, J.: *Evropa a absolutismus*, s. 82.

⁹³ KUNTKE, B.: *Seckendorff*, s. 100.

Seckendorffovi v jeho kariéře, zatímco ten se mu odměňoval důvěrnými informacemi, což přetrvalo do jeho diplomatické funkce u braniborsko-pruského dvora. A protože byli oba vojáci, již v minulosti ve své korespondenci projednávali téma armády.⁹⁴ Korespondence mezi těmito muži tak byla právě tou otevřenější platformou,⁹⁵ ve které by se dala očekávat podrobnější diskuse o stavu saské armády.⁹⁶

Vybranou korespondenci s princem Evženem Savojským jsem zpracoval v časovém rozmezí od 1. června do 31. července. V následující kapitole však představuji pouze ty Seckendorffovy dopisy, ve kterých se vyjádřil k vojenskému ležení u Zeithainu. Z tohoto důvodu jsou v této práci uvedeny pouze dopisy od 1. června po 3. červenec,⁹⁷ poněvadž v následujících dnech se Seckendorff začal zabývat cestou Fridricha Viléma I. po německých knížectvích a posléze delikátní záležitost, pokusem pruského korunního prince uprchnout od svého otce.⁹⁸ (Tabulka níže uvádí všechny dopisy Seckendorffa odeslané princovi Evženovi Savojskému a dvorské relace v tomto časovém rozmezí.) Ačkoliv jsem dvorské relaci věnoval pozornost také a prošel témata, která se v ní objevují, z důvodu rozsahu práce a časových možností zůstal její podrobný rozbor bohužel stranou. Při jejím procházení se však především ukázalo, že tematicky zrcadlí převážně totožné zprávy a témata, která se nacházejí také v korespondenci s princem Evženem Savojským.⁹⁹ Přesto by si zasloužily hlášení do dvorské kanceláře více pozornosti.

Rozbor dopisů je v této práci řazen chronologicky, přičemž práce se věnuje zejména korespondenci s princem Evženem Savojským. Ty dopisy do Vídně, které se nevyjadřují

⁹⁴ ARNETH, Alfred Ritter von: *Prinz Eugen von Savoyen: 3: 1719–1736*. Wien 1858, s. 202–203.

⁹⁵ „[...] seine Korrespondenten in ihren Briefen an ihn ihre Meinung und ihre Vorschläge zur politischen Lage und zu den laufenden Verhandlungen in ihrem Tätigkeitsbericht vielfach ausführlicher, schärfer und eindeutiger darlegten als in den ordentlichen Relationen [...]“ BRAUBACH, M.: *Prinz Eugen*, s. 252.

⁹⁶ V některých ošemetných případech Seckendorff vyhotovil hlášení dvorské kanceláři v několika podobách, aby princ Evžen Savojský nakonec sám rozhodl, jaké informace nechá uvést oficiálně a jaké ponechá pouze uším císaře. BRAUBACH, M.: *Prinz Eugen*, s. 241–243; KUNTKE, B.: *Seckendorff*, s. 149.

⁹⁷ V následujících dopisech vojenské ležení Seckendorff již nehodnotil. ÖeStA Wien, HHStA, Große Korrespondenz 112b, fol. 33–34, 45 (8. 7.); 46–48, 55 (11. 7.); 56 (12. 7.); 61–64 (14. 7.); 79 (22. 7.); 99 (30. 7.).

⁹⁸ O cestě si vedl Seckendorff záznamy, které ukazují, že saskou armádou vojenské ukázky pro pruského krále neskončily. WAGNER, Hans: *Das Reisejournal des Grafen Seckendorff vom 15. Juli bis zum 26. August 1730*. In: *Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchives*, 10, 1957, s. 186–242. Korespondence Seckendorffa (včetně té s princem Evženem Savojským) byla edičně vydána v díle o Fridrichovi Vilémovi I. FÖRSTER, Friedrich: *Friedrich Wilhelm I. König von Preussen*. 2–3. bd. Potsdam 1835.

⁹⁹ Ve dvorské relaci Seckendorff se věnuje taktéž diplomacii. V relaci 2. června se vyskytuje krátký popis první vojenské přehlídky (fol. 190). 8. června uvádí dění vojenského ležení připomínkou proběhlých vojenských ukázek (fol. 193) a 3. července popsal akt rozloučení pruského krále se saským vojskem (fol. 202–203). ÖeStA Wien, HHStA, Große Korrespondenz 161a.

k vojenskému ležení přicházely, jsou uvedeny v poznámkách pod čarou společně s několika odkazy na oficiální dvorskou relaci. Jedinou výjimkou tvoří první dva dopisy z ležení odeslané už den po sobě. Protože se svými tématy tolik prolínají, pojednávám o jejich znění najednou. Zároveň je nutné podotknout, že Seckendorff ve svých dopisech zohledňuje téměř jenom diplomacii, což se odráží také v samotném rozboru.

Tabulka č. 1: Dopisy odeslané Seckendorffem

Evženovi Savojskému	Dvorské kanceláři
1. červen	2. červen
1. červen [bis]	4. červen
2. červen	8. červen
2. červen [bis]	16. červen
5. červen	3. červenec
8. červen	11. července
8. červenec [bis]	14. července
16. červen	26. července
16. červen [bis]	
22. červen	
25. červen	
3. červenec	
8. července	
8. července [bis]	
11. července	
12. července	
14. července	
22. července	
22. července [bis]	
26. července	
30. července	

2. 3. Rozbor dopisů

1. a 2. červen

Fridrich Heinrich ze Seckendorffu přicestoval do ležení u Zeithainu dne 30. května.¹⁰⁰ Dorazil do tábora den před pruským králem, jehož doprovodu byl součástí, a byl ještě téhož dne přivítán Augustem Silným a jeho synem, Fridrichem Augustem.¹⁰¹ Reakce na jeho příjezd byla však jiná, než Seckendorff očekával. Při přivítání, v tomto pro raný novověk důležitém společenském aktu,¹⁰² zpozoroval, že se vůči němu zachoval následník trůnu, na rozdíl od vřele vystupujícího Augusta Silného,¹⁰³ nečekaně chladně a odtazité.¹⁰⁴ Toto rozporuplné přivítání se odrazilo v jeho prvních dvou dopisech princovi Evženovi Savojskému odeslaných z tábora dne 1. června a 2. června a stalo se součástí širšího tématu – otázky spojení Augusty Silného s císařem.

Už během třetího a čtvrtého dne po svém příjezdu popsal ve svých hlášení toto rozpolcené přijetí u saského dvora a dění v prostředí saského tábora. Ve svých prvních dvou dopisech vyjevil celou politickou situaci dvora. Seckendorffův blízký spolupracovník a saský ministr, Ernst Christoph von Manteuffel (1676–1749), zcela pozbýval vlivu,¹⁰⁵ zatímco jeho oponent a obhájce francouzské politiky, ministr Karl Heinrich von Hoym (1694–1736), zdánlivě opanoval saský dvůr. Spolu s tím předitel, co se už projevilo v neobvykle chladném přijetí saským princem. A tedy, že se následník trůnu zdál být součástí „pro-francouzské frakce“, která u dvora nabývala čím dál většího vlivu.¹⁰⁶

¹⁰⁰ ÖeStA Wien, HHStA Große Korrespondenz 112a, fol. 183 (1. 6.).

¹⁰¹ Danou noc nocoval necelých 28 km od ležení. BESCHORNER, H.: *Das Zeithainer Lager*, s. 58.

¹⁰² KUBEŠ, J. (ed.): *V zastoupení císaře*, s. 47; BÉLY, Lucien: *Das Wissen über das diplomatische Zeremoniell in der Frühen Neuzeit*. In: STOLLBERG-RILINGER, Barbara – NEU, Tim – BRAUNER, Christina (eds.): *Alles nur symbolisch? Bilanz und Perspektiven der Erforschung symbolischer Kommunikation*. Böhlau – Köln – Weimer – Wien 2013, s. 141–159, zde s. 150.

¹⁰³ I tato vřelost saského kurfiřta Seckendorffa překvapila. „Ich ver muthete nur keine solche gnädige reception, um so weniger weil durch Grumkau und Manteufel schon vorher erfahren hatte, daß der zurückgekommene Gantier von seiner Reyße gar nicht vergnügt wäre.“ ÖeStA Wien, HHStA Große Korrespondenz 112a, fol. 193 (2. 6.).

¹⁰⁴ „Chur Prinz hatte sich gegen mich viel unmanierlicher aufgeführt als der König selbst, indeme er mit der ehedem gewöhnlichen Freundlichkeit mich nicht empfangen vielmehr sich sogleich von mir weggewendet, und mit dem Marquis de Fleury gesprochen.“ Tamtéž, fol. 183 (1. 6.).

¹⁰⁵ Hans J. Pretsch zahrnul kritický rok Manteuffelovy kariéry do příhodně pojmenované kapitoly „Manteuffels Sturz“ Po roce 1730 již saský ministr nikdy nenabyl takového postavení jako předtím. PRETSCH, H.: *Graf Manteuffels Beitrag*, s. 71–84.

¹⁰⁶ „[...] und ist um so mehr als zu gewiß, daß [Churprinz] sich von Hoimb und der Französi[schen] Parthey gänzlich einnehmen laßen.“ ÖeStA Wien, HHStA Große Korrespondenz 112a, fol. 193–194 (2. 6.). Seckendorff

V obou dopisech také reflektoval jednu aktualitu: odjezd francouzského diplomata,¹⁰⁷ markýze Antona-Felixe de Montiho (1684–1738).¹⁰⁸ Ten opustil vojenský tábor den před příjezdem pruského krále dne 28. května¹⁰⁹ a saskému dvoru se zdálo, že se tak stalo v neobvyklém spěchu.¹¹⁰ Seckendorff sledoval náladu Augusta Silného a jeho okolí, přičemž se mu podařilo s polským králem na dané téma i promluvit. Ve svém hlášení proto napsal, že odjezd de Montiho přivedl Augusta Silného k „velkému zamyšlení“.¹¹¹ Když se Seckendorff doptával na původ neodkladnosti cesty francouzského diplomata, odpověděl mu saský kurfiřt, že se markýz de Monti nechtěl setkat s pruským králem, který jej měl v minulosti urazit tím, jak chladně ho přijal.¹¹² Seckendorff tuto „aféru“ doplnil o zprávu, že August Silný následně vydal příkaz polskému sekretariu v Paříži podat vysvětlení kardinálovi Andrému Herculovi de Fleury (1653–1743),¹¹³ aby bylo očividné, že saský dvůr nedal žádný podnět k de Montiho nelibosti.¹¹⁴ Francouzský diplomat zastupoval v ležení hlavní opozici, kterou bylo potřeba sledovat. Seckendorff tak prostřednictvím reakcí saského dvora a Augusta Silného na jeho odjezd dokládal, jaký panuje vztah mezi Saskem a Francií.

Po co Seckendorff v dopisech Evženovi Savojskému vyložil politickou situaci saského dvora, popsal i své následovné kroky. Svěřil mu, že mu chladné přivítání saského prince

psal o pro-francouzské frakci, ale situace u saského dvora byla ve skutečnosti složitější, poněvadž se August Silný i jeho syn drželi stranou také spojenectví s Francií (srov. s kap. 1. 2.).

¹⁰⁷ Der franzoßi[schen] Ambassadeur Monty hat unter dem Vorwand wichtiger Geschäfte eine Reyße nach Paris gethan,“ Tamtéž, fol. 183 (1. 6.).

¹⁰⁸ Antoine-Felix de Monti (1684–1738) byl diplomatem v Rzeczypospolité v letech 1729 až 1736. HAUSMANN, Friedrich (ed.): *Repertorium der diplomatischen Vertreter aller Länder seit dem Westfälischen Frieden*. Bd. 1716–1763. Zürich 1950, s. 120.

¹⁰⁹ Odjezd francouzského diplomata byl už historiky reflektován. Poněvadž se ale odehrál před oficiálním počátkem vojenského ležení, zůstala spíše na okraji zájmu i s tím spojená vojenská přehlídka. BESCHORNER, H.: *Das Zeithainer Lager*, s. 58.

¹¹⁰ Valdštejn ve svém dopise uvedl, že odjezd francouzského diplomata byl opakovaně odkládán. Proto je jisté, že odjezd nebyl tak náhlý, jak se Seckendorffovi jevilo (srov. s kap. 3. 3.).

¹¹¹ „Die unvermuthete Abreyße des franzoßi[schen] Ambassadeur hat bey dem König von Pohlen viel Nachdenckens verursacht.“ ÖeStA Wien, HHStA Große Korrespondenz 112a, fol. 194 (2. 6.).

¹¹² „[...] die wahre Ursache aber ist, die Ankunfft des Königs [...] in dem er dem Hoimb vertrauet er wollte nicht einer zweyten prostitution gewärtig seyn, als Ihm in Dreßden bey seiner ersten Visité vom König in Preußen widerfahren.“ Tamtéž, fol. 183 (1. 6.). Obdobná formulace se vyskytuje také v následujícím dopise. Tamtéž, fol. 194–195 (2. 6.).

¹¹³ Kardinál a první ministr Francie, André Hercule de Fleury (1653–1743). DUCHHARDT, H.: *Balance of power*, s. 278.

¹¹⁴ „An den Pohlnei[schen] Secretarium in Paris ist Ordre ergangen, bey dem cardinal Fleury und quarde du Sceaux die Sache dahin zu entschuldigen, daß der Franzößi[schen] Hof nicht glauben mögte, als ob der hiesige Hof Anlaß zu dem Mißvergnügen des Französti[schen] Ambassadeurs gegeben.“ ÖeStA Wien, HHStA Große Korrespondenz 112a, fol. 195 (2. 6.). Stejná informace se nachází také v předešlém dopise. Tamtéž, fol. 183 (1. 6.).

posloužilo jako záminka, aby se s ním mohl setkat a přivést jej zpátky na „správnou stranu“.¹¹⁵ Už první den oficiálního konání vojenských manévřů si tak Seckendorff našel chvíli na rozhovor s princem. Na hostině ve dvorském táboře, která se konala po skončení první přehlídky celého vojska, prince požádal o vysvětlení, proč jej přivítal s takovou odtažitostí. Fridrich August na to sice neodpověděl, ale přislíbil, že mu při jiné, vhodnější příležitosti, vše vysvětlí.¹¹⁶ Vojenskou tematiku ani bližší vyjádření k ležení proto Seckendorff v prvních dvou dnech nesleduje. První oficiální přehlídka 27 tisíc vojáků se v Seckendorffově dopise princovi Evženovi Savojskému stala spíše časovým údajem, která doplňovala jeho primární poslání v ležení – získat pro císaře další podporu a zachovat tu stávající pro pruského krále.

K jeho smůle se ovšem tento úkol neobešel bez obtíží. Zaprvé vojenské ležení neposkytovalo dostatek prostoru pro diplomatická jednání. Fridrich Heinrich si už druhý den oficiálního konání posteskl, že v táboře není dostatek času pro seriózní záležitosti.¹¹⁷ Musel proto vyhledávat různé příležitosti v programu, v rámci kterých by mohl projednat kýžené diplomatické otázky. Zadruhé se nemohl zaměřit pouze na Augusta Silného, ale musel se zajímat také o pruského krále. Ten tvrdil, že se během konaných manévřů pokusí získat svého přítele pro císařskou věc,¹¹⁸ pravidelná ujištění o jeho věrnosti do Vídně však ukazují, že ani jeho podpora nebyla za žádných okolností samozřejmostí.¹¹⁹ Kromě Augusta Silného se o spojení s Fridrichem Vilémem I. ucházela také Velká Británie, jejíž snahu o dvojí sňatek mezi Hannoverskou dynastií a rodem Hohenzollernů Seckendorff reflektuje téměř ve všech svých dopisech.¹²⁰ Seckendorff tak 2. června do Vídně napsal, že na základě tohoto soupeření

¹¹⁵ „Er versprach sich mit mir offene herzig zu expliciren, und will ich nun ehester Tagen trachten, Ihn mehr vertraulich zu sprechen, um zu sehen, ob es möglich Ihn wieder auf gute Wege zu bringen,“ Tamtéž, fol. 194 (2. 6.).

¹¹⁶ Tamtéž.

¹¹⁷ „[...] wiewohl man hier wenig oder fast gar keine Zeit hat etwas Serieuses zu thun.“ Tamtéž, fol. 194 (2. 6.).

¹¹⁸ „[König von Preußen] hat sich auch gegen den Grumkau verlauten laßen, wie er alle Mühe sich geben würde, den König von Pohlen zu einer guten final entschließung Zeit seiner Anwesenheit allhier zu bringen.“ Tamtéž, fol. folio (2. 6.). Odhodlání pruského krále ilustruje také jeho plánovaná cesta po německých knížectvích, kterou chtěl Fridrich Vilém I. získat pro císařskou věc více říšských knížat. WAGNER, H.: *Das Reisejournal*.

¹¹⁹ Připomeňme, že August Silný a Fridrichem Vilémem I. společně deklarovali dříve onoho roku vůli hájit v případě války hranice Svaté říše římské, čímž se vymezili vůči nasazení svých vojsk v říšské armádě na vzdálenějších bojištích (srov. s kap. 1. 2.). August Silný pokračoval i v ležení ve snaze připoutat si k sobě silného souseda.

¹²⁰ Také pruská královna usilovala o spojení skrze dvojí sňatek svých dětí s dětmi jejího bratra, Jiřího II. Britský diplomat přicestoval do Braniborsko-Pruska s úkolem toto spojení umožnit, kdežto Fridrich Wilhelm von Grumkow se mu snažil zabránit, což se mu společně se Seckendorffem nakonec i podařilo. KUNTKE, B.: *Seckendorff*, s. 182–186; PRETSCH, H.: *Graf Manteuffels Beitrag*, s. 76.

málem došlo k souboji, mezi pruským ministrem Fridrichem Wilhelmem von Grumbkowem (1678–1739) a britským diplomatem Charlesem Hothamem.¹²¹

5. červen

O tři dny později Seckendorff do Vídně oznámil, jaké výsledky přineslo odhodlání pruského krále. Tomu se sice podařilo zahájit diskusi s Augustem Silným o vojenské podpoře císaře v případě války,¹²² ten ale zvolil vyhýbavou odpověď. Na jednu stranu potvrdil, že má v úmyslu dát své vojsko k dispozici, na druhou stranu ale odročil exaktní formulaci této podpory, dokud nebudou ukončena vojenská cvičení.¹²³ Polský král tudíž zůstával ukotven ve své dosavadní neprůhledné, neutrální pozici, kdy se všemi stranami aktivně vyjednával, ale k ničemu konkrétnímu se nezavazoval.¹²⁴ Proto mohl Seckendorff ve svém hlášení napsat, že se vůči němu choval polský král – alespoň navenek – vstřícně, a že i vystupování korunního prince se pozměnilo. Nezapomínal ale na slíbenou promluvu s princem, která mu měla umožnit otevřít kýžená témata v soukromí.¹²⁵

K setkání s princem však stále ještě dojít nemělo, poněvadž ho plně zaměstnával program ležení. Seckendorff vyhodnotil, že ze všeho nejvýhodnější by pro císařskou diplomacii bylo, aby setrval po boku pruského krále.¹²⁶ Díky této skutečnosti se v jeho hlášení z 5. června vyskytla zajímavá poznámka o denní náplni Fridricha Viléma I. během konaných manévřů. Ten býval od brzké páté hodiny až do pozdního večera přítomen u vojska, a to

¹²¹ Sir Charles Hotham setrval u braniborsko-pruského dvora od dubna do července roku 1730. HAUSMANN, F. (ed.): *Repertorium*, s. 161.

¹²² V tomto případě se mělo jednat o 12 000 vojáků, tedy přibližnou třetinu celé saské armády. PHILIPP, A.: *August der Starke*, s. 104. Najímat si vojáky bylo v 18. století běžným zvykem. Státy díky tomu mohly na vymezený čas navýšit početní stav svých armád. Naopak především menší říšské státy, jak napsal Peter Wilson, díky tomu mohly nejen vydržovat větší armádu, ale získávat tím také vliv v evropské politice. WILSON, Peter: *The German 'Soldier Trade' of the Seventeenth and Eighteenth Centuries: A Reassessment*. In: *The International History Review*, 18, 1996, s. 757–792. Zároveň Sasko bylo, stejně jako ostatní země Svaté říše římské, povinováno dávat své vojáky císaři k dispozici v případě říšské války. HOCHEDLINGER, Michael: *Austria's wars*, s. 48–57.

¹²³ „Durch Grumkau hat der König von Preußen einen Versuch bey Ihm thun laßen, ob er bey seiner intention verharret, seine trouppen in Kayßerl[ichen] allerhöchsten Dienst zu geben: welches Er bejahet, aber gebothen, Ihm nur noch 10 Tage Zeit zu geben, um seine exercitia zu endigen, als denn man hernach von der Sache sprechen wollte.“ ÖeStA Wien, HHStA Große Korrespondenz 112a, fol. 203 (5. 6.).

¹²⁴ Viz kapitulu 3. 2.

¹²⁵ „Der ChurPrinz wie ich schon jüngst gemeldet, fanget an sich täglich beßer gegen mich auf zuführen, weil ich aber stets um den König von Preußen zu bleiben vor nöthig erachte, so habe die Zeit noch nicht genommen bey Ihm particulur andient zu nehmen,“ Tamtéž, fol. 203 (5. 6.).

¹²⁶ Tamtéž.

většinou na koni.¹²⁷ Fridrich Vilém I., který se na vojenské manévry již dávno těšil,¹²⁸ se ovšem zapojoval do dění natolik, že svojí překotnou aktivitou ohrožoval své zdraví. „Obávám se však, že se z té mnohé únavy a neuspořádaného života nakazí podagrou, neboť si již dnes stěžoval na bolest v pravé ruce.“¹²⁹ Nicméně také na Seckendorffa začala doléhat společenská a fyzická náročnost ležení, neboť si na konci hlášení posteskl: „Dej bůh, abych měl také rád, neboť zdejší způsob života je velice složitý.“¹³⁰ Zdá se, že dny nabitě dlouhými vojenskými ukázkami nebo doprovodným programem, společně s večerními hostinami a stálým vystupováním na veřejnosti, si začaly vybírat svoji daň. Události následujících dnů však umožnily císařské diplomacii značně ve svých snahách pokročit.

8. červen

V následujícím hlášení podal Seckendorff zprávu o dvojím postupu. Zaprvé že 7. června probral politickou situaci s Leopoldem Vilémem z Valdštejna – druhým císařským diplomatem v ležení, a zadruhé se mu téhož dne podařilo získat audienci u Fridricha Augusta, kterou mu princ přislíbil už 1. června. Hlavním námětem obou setkání byla otázka podpory císaře, ale také původ otažitosti saského prince vůči Seckendorffovi. Seckendorffa sice zaměstnávala především aktuální politika, v obou diskusích se však musel vrátit ještě k nepříjemné záležitosti z jara téhož roku, která dosud ovlivňoval vztahy u dvora.¹³¹

Sezení s princem tak zahájil návratem do nedávné minulosti. Vysvětlil saskému princovi původ jeho konfliktu se saským ministrem Hoimem, aby se obhájil před princem. Saský ministr byl totiž hlavním strůjcem profrancouzské politiky a měl rovněž způsobit i princův chlad vůči

¹²⁷ „der König in Preußen von früh um 5. Uhr an, biß in die Nacht meistentheils zu Pferd in der Armée herumreithet.“ Tamtéž.

¹²⁸ Fridrich Vilém I. se měl na vojenské ležení těšit do té míry, že odpočítával blížící se dny. BESCHORNER, H.: *Das Zeithainer Lager*, s. 80–81. Jan Phillip Bothe v diáriu upozornil na pasáž, která dokumentuje potěšení pruského krále z přehlídky. BOTHE, J. P.: „*Martialische Lustbarkeiten*“, s. 49.

¹²⁹ „Ich fürchte aber er werde durch die viele fatiquen und das unordentliche leben, sich das podagra zuziehen, wie er dann heute schon über Schmerzen an der rechten hand geklaget.“ ÖeStA Wien, HHStA Große Korrespondenz 112a, fol. 203 (5. 6.).

¹³⁰ „Gott gebe daß ich auch die ordre hätte, denn die hiesige lebens Art ist sehr beschwehrlich.“ Tamtéž, fol. 204 (5. 6.).

¹³¹ V únoru roku 1730 totiž došlo k prvnímu otevřenému konfliktu saského ministra Hoima a Seckendorffa. Hoim v rámci rozšiřování svého vlivu využil Valdštejna, který mu měl nedopatřením odhalit diskrétní záležitost: Seckendorffovy dopisy. Saský ministr se takto dozvěděl o radách Seckendorffa, které vedly Valdštejna k tomu, aby využil momentální Hoimovy „důvěry“ a získal z něj informace. To, že se nakonec stal úplný opak a Valdštejn vyzradil tyto diskrétní rady hlavě císařské opozice, způsobilo veřejný poprask. PRETSCH, H.: *Graf Manteuffels Beitrag*, s. 80–83.

Seckendorffovi v prvních dnech vojenských manévřů.¹³² Seckendorffovo vysvětlení bylo přijato a nezůstalo bez odezvy. Saský princ ve své odpovědi prohlásil nejen, že je přesvědčen o Seckendorffově nevině, ale navíc že se především nenechá odvést od zájmů Jeho císařského Majestátu a habsburského domu.¹³³ V návaznosti na to se Fridrich August zeptal, zdali ještě císař požaduje, aby saské jednotky do jeho služby. Seckendorff odpověděl, že ano, „pokud budou podmínky takové, že budou přijatelné.“¹³⁴ Diplomatoва odpověď o přijatelných návrzích nepochybně směřovala velice adresně. Jednání posledních let totiž z pohledu Vídně ztroskotala na příliš přemrštěných podmínkách Augusta Silného.¹³⁵ Proto se také diplomatickým diskusím se Seckendorffem vyhýbal, kdykoliv se o ně pokusil.¹³⁶

Seckendorff následně v dopise přešel k rozhovoru s Leopoldem Vilémem z Valdštejna. Zdá se přitom, že sezení obou diplomatů v ležení, mohlo být od proběhlé aféry jejich prvním osobním setkáním. Vyplývá to ze způsobu, jakým se Seckendorff k dané nepříjemné záležitosti na jejich setkání v ležení navrátil. Žádal totiž Valdštejna o základní vysvětlení, proč dal nahlédnout saskému ministrovi Hoimovi do tajné korespondence. „[H]rabě Valdštejn částečně ze zaslepenosti vůči mně, částečně z nedostatečného vhledu do věci, se nechal svést k věcem, o nichž si nyní sám uvědomuje, že jsou nesprávné, neboť mi včera řekl, že se Hoim snažil přimět nejen princeznu, nýbrž i prince k nepříznivému postoji vůči Jeho císařskému Veličenstvu.“¹³⁷ Seckendorffovi se tím podařilo nalézt původ, proč se princ Fridrich August vzdálil císařské diplomacii a jeho následně tak chladně přijal u jeho příjezdu.

¹³² „Gestern habe bey dem ChurPrinz eine lange Privat Audienz gehabt und Ihm von dem ganzen Aufzug des Hoimi[chen] Verfahrens und der dahin einschlagenden Sachen,“ Tamtéž, fol. 205 (8. 6.).

¹³³ „Der ChurPrinz hat mir nach seiner stillen Art sehr wenig darüber geantwortet, doch declariret, daß er von meiner Unschuld überzeugt sich aber züfönderst von Ihro Kay[serlichen] May[estät] und des Erzhaufes Intereshe nicht würde abwendig machen laßen:“ Tamtéž.

¹³⁴ „Er fragte mich ob Ihro Kay[serlichen] Mayestät] annoch von Sächßi[schen] Trouppen verlangeten, worauf in soweit ja sagte, soferne die conditiones dergestalt beschaffen, daß man sie annehmen könnte.“ Tamtéž.

¹³⁵ PRETSCH, H.: *Graf Manteuffels Beitrag*, s. 43–48;

¹³⁶ August Silný vystupoval stále více vůči Seckendorffovi, ale odmítal s ním diskutovat o diplomatických záležitostech. „Der König von Pohlen bezeuget nur äußerlich viel Gnade, redet aber nicht von affairen:“ ÖeStA Wien, HHStA Große Korrespondenz 112a, fol. 206 (8. 6.). Ačkoliv se válka zdála být nevyhnutelnou. „so hält man hier nun den Krieg vor unfehlbar, wiewohl der [...] graff Moriz behauptet, es würde dieses Jahr zu keinen Thätlichkeiten kommen.“ Tamtéž.

¹³⁷ „Ich werde nun hinter den Grund der Sache sicherlich kommen, finde aber zum Voraus daß Graf Wallenstein theils auf jalousie gegen mich, theils aus nicht zureichender Einsicht der Sachen sich zu dingen verleiten laßen, die er selbst nun erkennt, daß sie unrecht denn er sagte mir Gestern, daß Hoimb nicht allein die ChurPrinzeßin sonder auch den ChurPrinz zu widrigen principus gegen Ihro Kay[serlichen] May[estät] zu verleiten trachtete.“ Tamtéž, fol. 205–206 (8. 6.).

16. červen¹³⁸

Od posledního hlášení z 8. června následovala odmlka. Seckendorff neobdržel delší dobu ani instrukce, ani jiné zprávy z Vídně, a sám byl zaměstnán bohatým programem.¹³⁹ Jakmile se však začala v ležení šířit zpráva o podlomeném zdraví prince Evžena Savojského, odeslal Seckendorff do Vídně psaní, ve kterém vyjádřil své obavy.¹⁴⁰ Hned prvními větami v dopise se dotazoval prince Evžena Savojského, zdali je zdrav. Doufal tak, že se dosavadní zprávy z tábora vyjeví jako nepodložená fáma. Následovně se císařský diplomat navrátil k popisu politické situace, ve které se primárně zabýval tématem spojení Braniborsko-Pruska a Velké Británie. Ve zprávě se pak vyskytuje poznámka, že Seckendorff v ležení komunikoval také s polním maršálem Augustem Christophem von Wackerbarth (1662–1734), členem Společenství proti střizlivosti, organizátorem vojenských ukázek a vrchním velitelem, pod kterým sloužil v saské armádě za velké severní války.¹⁴¹

Tyto hlavní zprávy posléze ve svém hlášení doplnil o dodatečné informace. Seckendorff žádal prince Evžena Savojského o finanční podporu, která by mu pomohla zaplatit ztrátu způsobenou nedávným požárem v Berlíně.¹⁴² Na finanční příspěvek, který byl navíc ještě navýšen o náklady spojené s vojenským ležením v Zeithainu, se Seckendorff dotazoval ještě o několik týdnů později.¹⁴³ Mezi těmito zprávami „druhého řádu“ se také vyskytla relativně nepatrná zmínka o tom, že se počet cizinců v ležení nezměňuje, a že vojenské ukázky armády jsou ve skutečnosti velmi dobré a spořádané.¹⁴⁴ V závěrečné části dopisu z 16. června se tak poprvé vyskytlo vyjádření hodnocení saské armády, kterou se blíže zabývá souhrnná kapitola (4. 2.).

¹³⁸ Ve druhém dopisu ze 16. června pojednával Seckendorff o objednávce koní. Tamtéž, fol. 249 (16. bis 6.).

¹³⁹ „Die jüngste Post vom 13ten musste versäumen, weil an diesen Tag das exercitium von der Artillerie mich verhinderte.“ Tamtéž, fol. 224 (16. 6.).

¹⁴⁰ „[...] und man hier ausstretet die Gesundheit von Eh[ren und] Ed[len] H[errn] hätte Anstoß, so bin hierüber nicht ungeringer Unruhe, von Grund der Stelen wünschend daß die Nachrichten falsch und Eh[ren und] Ed[len] H[errn] Gesundheit möge vollkommen seyn.“ Tamtéž.

¹⁴¹ KUNTKE, B.: *Seckendorff*, s. 121; ROUS, A.-S.: *Der Weinkeller als Schlachtfeld*, s. 41.

¹⁴² „Ich habe in Berlin durch das letzte Feuer einen empfindlichen Verlust gehabt [...]. Durch Eh[ren und] Ed[len] H[errn] höchsten Vorspruch mache mir Hoffnung zu einen allernädigsten Beytrag: dem wo in allerhöchsten Geschäften nicht abwestend gewesen wäre.“ ÖeStA Wien, HHStA Große Korrespondenz 112a, fol. 226 (16. 6.).

¹⁴³ „Der Brand in Berlin und das ChurSächsi(schen) campement haben mich bey 6000 fl. gekostet; Ich lebe der Hofnung EhfdH. werden gnädigst vor mich sorgen, daß ich nicht ganz inconsoliret wegen dieser extra Ausgaben und Zufalls bleibe.“ Tamtéž, Große Korrespondenz 112b, fol. 48 (11. 7.). V Seckendorffově fondu jsou uloženy také soupisy účtů. Díky nim by snad mohlo být možné zrekonstruovat jeho výdaje spojené s ležením.

¹⁴⁴ „Die Menge der Fremden nimt nicht ab, und sind in der That die exercitia und mouvements so mit der Armée gemachet werden, sehrärtig und ordentlich.“ Tamtéž, Große Korrespondenz 112a, fol. 226 (16. 6.).

22. červen

Hosté byli tématem i následujícího Seckendorffova dopisu z 22. června. Ten se svým vyzněním od ostatních hlášení odlišuje tím, že se zabýval výhradně přímluvou za dva šlechtice z Těšínského knížectví. Seckendorff ve svém psaní krátce představil barona von Schemliga a pána von Frachsteina.¹⁴⁵ Díky tomu, že byl hrabě Maunteffel švagrem prvního jmenovaného, se podařilo oběma mužům zajistit si slyšení u Seckendorffa, který jim přislíbil podporu.¹⁴⁶ Kromě toho, že tento dopis ilustruje význam rodových sítí,¹⁴⁷ dokládá také, nakolik bylo ležení místem nejrozličnějších setkání a bujících jednání v nejrozličnějších záležitostech – nejen těch diplomatických.¹⁴⁸ Díky správnému kontaktu a příhodnému místu tak uvedení slezští šlechtici obešli celou zemskou hierarchii a „protlačili“ díky kontaktům blíže nespecifikovanou stížnost až k uším prezidenta dvorské válečné rady, prince Evžena Savojského.

25. červen

Jak se chýlilo vojenské ležení Augusta Silného ke svému konci, mohutněla velikost vojenských ukázek. Ze cvičení jednotlivých složek vojska se stávaly komplexní ukázky složitých formací celé armády, a nakonec došlo i na bitevní ukázky.¹⁴⁹ Seckendorff se ve svém dalším dopise svěřil, že kvůli těmto od rána do pozdní noci trvajícím ukázkám opět nemohl podat hlášení do Vídně dříve.¹⁵⁰ Příležitost se naskytla až 25. června, kdy císařský diplomat opět sepsal další zprávu o politické situaci u saského dvora, v níž se rozepsal o hraběti

¹⁴⁵ „Der Vornehmste davon ist der Baron Schmeling ein Schwager des Grafen von Manteuffel, der nebst dem Herrn von Frachstein allerhöchster Orten einige Beschwehung vorzubringen in Commission hat,“ Tamtéž, fol. 255 (22. 6.).

¹⁴⁶ „der H[eer] Graf von Manteuffel hat mich zu dieser recommendation veranlaßet,“ Tamtéž.

¹⁴⁷ Využití této vazby je možné chápat jako zúročení „rodinného kapitálu“ nebo „rodových sítí. MAŤA, Petr: *Svět české aristokracie: (1500-1700)*. Praha 2004, s. 17–22; HRBEK, Jiří: *Proměny valdštejské reprezentace: symbolické sítě valdštejského rodu v 17. a 18. století*. Praha 2015, s. 9–11.

¹⁴⁸ Zájem o veřejné dění hostů je možné ilustrovat na příkladu Františka Antonína Šporka. „meine Neugierigkeit durch besichtigung erwehnten so gar sehr angerühnten Campements (wohin sich von Prag Viele Cavaliers begeben) zustillen, und zuerfahren, ob die Unlängst Ors und jezt Berlin betroffene fatalitäten die in Sachsen angestellte Lustbarkeiten zu vermindern oder zu hintertreiben vermögend seyn werden.“ Na Praha, Šbírka rukopisů A, inv. č. 471–494, sign. 62 Špork A22, s. 106 (10. 6.).

¹⁴⁹ KONEČNÝ, T.: *Vojenská prezentace*, s. 44–47.

¹⁵⁰ „die von dem anbrechenden Tag biß in die späte Nacht gedauerte Kriegs Übung haben mich die ganze Woche verhindert zu schreiben, und mit gröster Mühe habe die hiebey gefolgtende Hof Relation zusammenbracht,“ ÖeStA Wien, HHStA Große Korrespondenz 112a, fol. 256 (25. 6.).

z Maunteffelu, jehož vliv u dvora za dobu ležení neposílil.¹⁵¹ Nadále zůstával důležitým Seckendorffovým tématem dvojité sňatek mezi hannoverskou dynastií a Hohenzollerny. Zarážející byla nálada pruského krále, který se zdál ve všech probíraných záležitostech neuvěřitelně neklidný.¹⁵² K harmonogramu ležení ještě dopsal, že v následujícím dni bude obsloužena celá armáda od prostých vojáků až po důstojníky a všechny generály na náklady krále.¹⁵³ Jednalo se o konečnou slavnostní hostinu celé saské armády v poslední den oficiálního programu, jejíž velikost je rovněž patrná ze slavnostního popisu hostiny jako těž z jejich vyobrazení.¹⁵⁴ Ta pečlivě zobrazují logistiku, jakým způsobem a v jakém množství byly jednotlivé bataliony v daný den nakrmeny. Oba králové ten den navštívili odpočívající vojsko,¹⁵⁵ načež se veškerá společnost odebrala do dvorského ležení, kam byla přivezena rozměrná štóla,¹⁵⁶ a kde proběhl také akt rozloučení. Seckendorff zmínil tento slavnostní moment nejen zde, ale otevírá jím i další dopis.

3. červenec

Po skončení vojenského ležení u Zeithainu odpluli oba králové na lov do Lichtenburgu. Teprve po tomto lovu se Seckendorff dostal k tomu, aby odeslal podrobný popis všeho, co bylo pro habsburský dvůr důležité. Předtím než se ale pustil do souhrnu politické situace u dvora, navrátil se ještě naposledy k událostem vojenského ležení u Zeithainu. Konkrétně se vrátil k poslednímu dni, z nějž stručně popsal hostinu saské armády a akt rozloučení saských důstojníků s pruským králem. Této části se podrobněji věnuje souhrnná kapitola (4. 3.).¹⁵⁷ Poté,

¹⁵¹ „Der ChurPrinz von Sächßen scheint ebenfalls auf den Fuß eingenommen zu seyn, denn er hat anheute so offenerzig mit mir auch über die mit Hoymb passirte historie gesprochen, daß ich wohl mercke, daß alles was vorgegangen oder noch vorgehen wird auf den armen Mantenfel abgezielet ist.“ Tamtéž.

¹⁵² „der König von Preußen nicht der letzte ist, der davon Nachricht bekommt, denn seine Unruhe in allen Geschäften ist unglaublich.“ Tamtéž, fol. 257 (25. 6.).

¹⁵³ „Morgen wird die ganze Armée auf Kosten der König von gemeinen Soldaten an biß auf den Obristen und alle generale tractiret.“ Tamtéž, fol. 257 (25. 6.).

¹⁵⁴ COUFALOVÁ, I.: „*Schaut wie A: Rex seine Armee jetzt speiset...*“, s. 87–89; ZWOCH, G.: *Das Zeithainer Lustlager*, s. 90–91.

¹⁵⁵ *Königlich-Polnischer und Churfürstlich-Sächsischer Hoff- und Staats-Calender auf das Jahr 1731*. Leipzig 1731 (SLUB Dresden; sign. Hist.Sax.I.179-1731), s. 37r.

¹⁵⁶ COUFALOVÁ, I.: „*Schaut wie A: Rex seine Armee jetzt speiset...*“.

¹⁵⁷ „Den 26ten darauf wurde die ganze Armée von gemeinen Soldaten an, biß zum Feld Marchall. tractiret, womit der ganze Tag zugebracht, der König von Preußen aber etwas berauschet worden, indem er denen Regimenten weiß von der ganzen Generalität vorgeführten Ober Officiers par Regiment ein Glaß und also 28. Gläser getruncken,“ ÖeStA Wien, HHStA Große Korrespondenz 112b, fol. 1 (3. 7.).

co se pruský král rozloučil se zástupci armády, odplul společně s Augustem Silným do Lichtenburgu, kde se konal „velký lov až do pozdního večera“.¹⁵⁸

Teprve posléze, co Seckendorff představil poslední dění spojené z ležením, obrátil svoji pozornost k politické situaci, které mohl věnovat konečně dostatek času.¹⁵⁹ Shrnul postoj Augusta Silného v otázce podpoře císaře, svá doporučení a projevil své obavy nad růstem profrancouzského vlivu u saského dvora. V této souvislosti také vyjádřil domněnku, zdali nebyla saská armáda v téže době už financována ze zahraničí, kterou by také potvrzovalo probíhající odvracení Saska se od procísařské politiky.¹⁶⁰ I kdyby však Sasko nedostávalo peníze ze zahraničí, Seckendorff principi Evženovi Savojskému vyložil, že tak jako tak nečeká, že se s Augustem Silným podaří uzavřít jakoukoliv dohodu a že by August Silný dal k dispozici císaři své vojáky.¹⁶¹

Seckendorff proto na základě těchto zkušeností zvažoval další postup. V dopise uvedl úvahu pruského ministra Grumkaua, která spočívala v tom, že by bylo dobré dosadit oba krále do nejvyšších velitelských postů císařského vojska, pokud by válka vypukla.¹⁶² Císař by si tak zajistil, že by v případě války August Silný i Fridrich Vilém I. poskytl své armády ve snaze držet krok s ostatními.¹⁶³ Seckendorff k tomu ještě dodal, že by koneckonců mělo být Augustovi Silnému možné přislíbit úplně cokoliv, poněvadž se nezdálo pravděpodobné, že by mu měl být dopřán ještě dlouhý život, kvůli jeho zanícené noze.¹⁶⁴ A dodal, že „představa polského krále o

¹⁵⁸ „Den 28ten geschahe die große Jagd so biß gegen Abend thauerte, und gieng mit der Sonnen Untergang alles auseinander ich aber auf Befehl des Königs von Preußen hieher, um des H[eer]n Marggrafen von Anspach, Herzog von Bevern und dero Prinzen [Durchlaucht] zu bedienen, die aber alle nunmehr wieder abgereiset.“ ÖeStA Wien, Tamtéž.

¹⁵⁹ Hlášení bylo proto rozepsáno na desíti stranách. Tamtéž, fol. 1–5 (3. 7.).

¹⁶⁰ „es mögte die Französi[schen] Faction als dann gewonnen Spiel haben, den König in die Hände von denen Sevitanian[schen] Alliirten zu liefern, wie ohnedem große Muthmaßung, daß weil der König unter seinen puncten mitsetzet, daß man schon vor die Unterhaltung der Troupen gesorget, es mögten vielleicht fremde Gelder bereits angekommen seyn, welche den König so groß sprechen machen.“ Tamtéž, fol. 2 (3. 7.).

¹⁶¹ „Ich bin nun vollkommen Eh[er]n und Ed[el]en H[err]n Meynung, daß man mit dem Chur Sachsi[schen] Hof zu keinen Tractaten kommet, [...] da der König von Pohlen keine Subsidien anzunehmen noch trouppen in fremde Zahlung zu geben gesonnen.“ Tamtéž.

¹⁶² „Grumkau ist daher der Meynung, man sollte Ihm Hofnung machen, daß es zum universellen Krieg kommen sollte, er die Armée in Reich en chef commandiren sollte, und weil der König von Preußen der König von Pohlen vor den grösten General mithielte, so wäre kein Zweifel, man würde dardurch die gesammte Chur Sachsi[schen] Troupen nebst den Preußi[schen]: zum dienst bekommen.“ Tamtéž.

¹⁶³ Vídeň si byla vědomá kvality pruské armády, kterou mohla pozorovat v boji během války o španělské dědictví. BRAUBACH, M.: *Prinz Eugen*, s. 272.

¹⁶⁴ „Nach meinen anschuldigen Gedancken könnte man dem König von Pohlen alles versprechen, denn es scheint nicht daß sein Zustand am Fuß Ihm werde langes Leben mehr gönnen.“ ÖeStA Wien, HHStA Große Korrespondenz 112b, fol. 2 (3. 7.).

vlastních schopnostech se denně zvyšuje, a kdo mu proto může zalichotit, dostává vše.“¹⁶⁵ Ačkoliv tedy Seckendorff saskou armádu v ležení u Zeithainu sám nijak nehodnotil, ukazuje se, že zůstávala na pozadí všech jeho jednání skrze otázku vojenské podpory.

3. Leopold Vilém (II.) z Valdštejna

3. 1. Literatura

První ze dvou zkoumaných diplomatů disponuje rozsáhlou pramennou základnou, která umožňuje zkoumat jeho osobu z mnoha perspektiv. Pro Leopolda Viléma (II.) z Valdštejna (1677–1748) ale toto neplatí. Naopak by se dalo říct, že je Leopold Vilém v tomto kontextu je Seckendorffovým protikladem. Jeho život nebyl dosud souhrnně zpracován a ve srovnání se Seckendorffem se pramenů k jeho osobě příliš nedochovalo. Přesto se však jeho jméno v odborné literatuře vyskytuje. Především v práci Jiřího Hrbka je možné nalézt k jeho osobě důležité informace. Tento český historik zásadně přispěl k poznání Valdštejnů a spolu s tím k porozumění šlechtických strategií jednotlivců i celého rodu. Ve svých dvou knihách, *Barokní Valdštejnové v Čechách*¹⁶⁶ a *Proměny valdštejnské reprezentace*,¹⁶⁷ rozebral, v jaké síti komplexních vztahů a v jakém prostoru se šlechta pohybovala a jednala. Dotkl se přitom též života Leopolda Viléma, jemuž se věnoval především v kapitole o službě státu¹⁶⁸ (kde mimo jiné sleduje skrze zástupce Valdštejnů vztah celého rodu k Saskému kurfiřtství).¹⁶⁹

Jiří Hrbek zde představil průběh jeho dvorské a diplomatické funkce u saského dvora v letech 1728 až 1733,¹⁷⁰ poněvadž Valdštejn v daných letech zastával dvojí roli. Zaprvé vystupoval jako nejvyšší hofmistr arcivévodkyně Marie Josefy (1699–1757) a zadruhé jako

¹⁶⁵ „Des Königs von Pohlen Einbildung von seiner eigenen Capacitaet steigt täglich hoher und wer Ihm darum Flattiren kan, erhält alles:“ Tamtéž, fol. 3-4 (3. 7.). Císařský diplomat ale také vyjádřil, že neví, nakolik důvěřovat nástupci na saský trůn, poněvadž v ležení zažil jeho „nečekanou a podezřelou proměnu“. „Der ChurPrinz hat sich wieder vortreflich gut gezeiget, allein habe seine unvormuthete Veränderung auch schon erlebt, also nicht weiß, wie viel Ihm zu trauen.“ Tamtéž.

¹⁶⁶ HRBEK, Jiří: *Barokní Valdštejnové v Čechách: 1640-1740*. Praha 2013.

¹⁶⁷ Tentýž: *Proměny valdštejnské reprezentace*.

¹⁶⁸ Není to však pouze zde, kde je Leopold Vilém (II.) z Valdštejna uveden. Naopak se citace z jeho korespondence objevují v také dalších tématech. Přesto největší pozornosti se mu dočkalo právě v kapitole o diplomacii. HRBEK, J.: *Barokní Valdštejnové*, s. 548–554.

¹⁶⁹ Poukázal na vazby Valdštejnů na Sasko, které nalézá už u Adama mladšího z Valdštejna (1569/1570–1638), a přes jeho potomky potvrdil relativní stálost kontaktů rodu na saský dvůr. Upozornil na s tím související císařův zvyk posílat do Saska jako své zástupce právě Valdštejny. HRBEK, J.: *Barokní Valdštejnové*, s. 545–547.

¹⁷⁰ O délce a podobě služby císařských diplomatů u dvora Augusta Silného viz KUBEŠ, J. (ed.): *V zastoupení císaře*, s. 293–317.

císařský diplomat v hodnosti zplnomocněného ministra. Císařská diplomacie tím navázala na praxi započatou sňatkem saského prince Fridricha Augusta a Marie Josefy v roce 1719.¹⁷¹ Díky tomuto sňatku mohl Karel VI. dostávat své stoupence do nejbližšího okolí Augusta Silného, což skýtalo pro habsburskou politiku hned několik výhod.¹⁷² „Císař ušetřil, [protože] jeho zástupce nemusel absolvovat všechny ceremoniály spjaté s diplomatickým pověřením, a navíc se [jeho diplomat] mohl pohybovat svobodněji mezi polskou i saskou šlechtou a lehce tak získávat informace ze zákulisních jednání.“¹⁷³ Valdštejn se tak v ležení pohyboval jako integrální součást saského dvora.

Autor dále vyzdvihl důležitou úlohu Valdštejna v době před válkou o polské dědictví, během které „Leopold Vilém pilně objížděl vojenské tábory a podával informace do Vídně. [...] Valdštejn referoval zejména o pohybu francouzského vyslance a o jeho aktivitách, činnosti cizích vyslanců (z pochopitelných důvodů zejména osmanského a ruského), zabezpečení pevností (stavba a vybavení nových pevností Kehl a Philippsburg), střetech mezi katolickou a luteránskou stranou u dvora a o kulturních akcích (divadlo, slavnosti).“¹⁷⁴ Není pochyb, že vojenskými tábory je myšleno právě ležení u Zeithainu, které je doloženo dopisem Leopolda Viléma z vojenského tábora (15. června 1730).¹⁷⁵ Stejně tak jako Seckendorff, se Valdštejn pokoušel prosadit pro-císařské politiky u saského dvora.¹⁷⁶

Jméno Leopolda Viléma z Valdštejna se nicméně objevilo i v textech dalších historiků, kteří se zabývali císařskou diplomacií v Sasku. Jedná se opět o literaturu zmíněnou už v úvodu této diplomové práce, přesto však pro úplnost znovu zmiňuji knihu *Graf Manteuffels Beitrag zur österreichischen Geheimdiplomatie*,¹⁷⁷ v níž je Leopold Vilém vyobrazen trochu z jiné

¹⁷¹ O dvojité službě císařských diplomatů a jejím vzniku u dvora Augusta Silného. Tamtéž, s. 300.

¹⁷² Blíže se tímto zabývala Nela Michalicová na příkladu diplomata Františka Karla z Mistrovic, který sloužil v daných roli před Leopoldem Vilémem z Valdštejna. MICHALICOVÁ, Nela: *Vyslanec hofmistrem – hofmistr vyslancem. Jeden rok o dvojí roli hraběte Františka Karla Vratislava z Mitrovic u sasko-polského dvora v roce 1726*. In: KOVÁŘOVÁ, Kateřina – SVITÁK, Zbyněk (eds.): *Historie 2015/2016. Sborník prací z celostátní studentské vědecké konference Brno 21. – 22. dubna 2016*. Brno 2017, s. 115–134.

¹⁷³ KUBEŠ, J. (ed.): *V zastoupení císaře*, s. 300.

¹⁷⁴ HRBEK, J.: *Barokní Valdštejnové*, s. 550.

¹⁷⁵ Tamtéž.

¹⁷⁶ Jiří Hrbek dokresluje tuto snahu Leopolda Viléma citací jedné pasáže, v níž Leopold Vilém vyjadřuje názor, že by měli císařští diplomaté cílit svůj vliv na saské ministry. Jedná se o dopis Fridrichovi Augustovi z Harrachu. Valdštejn mu z ležení píše, že August Silný „[...] nemá žádnou absolutní moc, ale vše posílá k projednání kabinetu, jemuž předsedá. Já tudíž považuji za nutné udržet tento kabinet ve správných kolejích, aby zachovával principy prospěšné Vašemu císařskému majestátu.“ Citováno podle Jiřího Hrbka. Tamtéž, s. 552.

¹⁷⁷ Hans Jochen Pretsch představil tuto hypotézu představil na základě Valdštejnova neprůhledného jednání v roce 1730, kterou rozebírali v tajné korespondenci Manteuffel, Seckendorff a princ Evžen Savojský. PRETSCH, H.: *Graf Manteuffels Beitrag*, s. 82–83.

perspektivy. Historik Pretsch ve své práci přepsal originální znění Seckendorffova dopisu, v němž Seckendorff shrnul Manteuffelova doporučení do tří bodů: nemít za vrchního hofmistra u korunní princezny někoho, kdo je původem z Čech, dále, že by měli být uherští šlechtici, kteří se angažovali na saském kurfiřtském dvoře, postupně odvolávání a umístění jinde, a nakonec, aby saské jednotky nebyly nikdy neobdržely ubikace v Čechách či jiných místech.¹⁷⁸ Na základě těchto Manteuffelových doporučení Seckendorff vyvodil, že musela být podložena špatnou zkušeností z minulosti. A protože nárůst proti-císařského smýšlení probíhal paralelně s přítomností Leopolda Viléma v Sasku, který zde zastával právě zmíněnou hodnost vrchního hofmistra, zdá se, že Manteuffelovo doporučení bylo vydáno právě na základě zkušenosti s Valdštejnem. Otázka, zdali skutečně Leopold Vilém z Valdštejna osnoval jakýkoliv plán společně s pro-francouzskou frakcí u saského dvora, zůstává v této práci bohužel nezodpovězena.

3. 2. Prameny

Zatímco k Seckendorffovi se dochovala pravidelná hlášení po celou dobu konání vojenského ležení u Zeithainu, Valdštejnových dopisů zasílaných ke dvoru se dochovalo pro daný rok pouze pár (v současnosti jsou deponovány ve Státním oddělení diplomatických a zahraničních vztahů Rakouského dvorského archivu).¹⁷⁹ První dopis pochází z 19. května a druhý z 29. května, přičemž oba se skládají ze dvou částí. První části textu pocházejí z původního data, ale druhé jsou ještě doplněny o informace z pozdější doby. Proto se v dopise z 19. května nalézají informace z 23. května a v druhém uvedeném dopise, z 29. května, informace ze 6. června. Další zde uložené dopisy pocházejí z pera zplnomocněného ministra v Rzeczypospolité, Heinricha Wilhelma von Wilczeka, který vojenské ležení u Zeithainu nenavštívil.¹⁸⁰

¹⁷⁸ „nie keinen Oberhofmeister um die Kronprinzessin geben möchte, welcher aus Böhmen zuhaus, dass man unter Hand diejenigen ungarischen Edelleute, so sich am kursächsischen Hof engagiert, nach und nach wieder rappellieren und anderwärts engagieren möchte, dass man niemahlen, wann man auch von Kursachsen Truppen übernahme, selbigen Quartier in Böhmen und der Orten gebe“ Citováno podle Pretsche. Tamtéž, s. 83.

¹⁷⁹ ÖeStA Wien, HHStA, StAbt Polen II 5 Hofkanzlei, Staatskanzlei, 1730–1731 a Tamtéž, Berichte aus Dresden 5a, 1700-1749. Ve věcech polských i saských se Valdštejnova hlášení z této doby shodují. V následujících souborech pak žádné dopisy Leopolda Viléma k nalezení nejsou. Tamtéž, Saxonica 18, 1723–1746; StK Sachsen 2-2, *Korrespondenz, 1672–1738*.

¹⁸⁰ K osobě Wilczeka viz KUBEŠ, J. (ed.): *V zastoupení císaře*, s. 304.

Otázku, proč se nedochovalo více Valdštejnových hlášení, je možné zodpovědět tím, že se Valdštejn po ukončení vojenského ležení chystal vycestovat do Vídně, kde mohl veškeré své dojmy převyprávět osobně.¹⁸¹ Z toho důvodu, že jsou k dispozici pouze dvě hlášení do Vídně, z čehož pouze jediné bylo odesláno z vojenského ležení, jsem ve Valdštejnově případě rozšířil měřítko a zařadil do této kapitoly také dopisy, které v daném období odesílal svým blízkým a dalším osobám ze svého komunikačního okruhu. Jako první se samozřejmě nabízely ty zdroje, se kterými pracoval ve své práci Jiří Hrbek. Následovný výzkum pak ukázal, že k osobě Leopolda Viléma není jednoduché nalézt nějaké další.

V Rodinném archivu Valdštejnů ve Státním oblastním archivu v Praze se k jeho osobě nenalézá žádná větší sbírka pramenů, jako tomu je kupříkladu u Jana Josefa z Valdštejna (1684–1731), díky jehož souboru korespondence se nám dochovaly dopisy Leopolda Viléma z období léta roku 1730.¹⁸² (Po aplikování předem definovaného klíče se jedná o dopisy z 30. května, 8. června a 10. července.) Obdobně je tomu i ve druhém případě, kdy se zachovaly dopisy Leopolda Viléma díky písemné výměně s jeho přítelem, Fridrichem Augustem z Harrachu (1696–1749).¹⁸³ (V Rodinném archivu Harrachů jsem zpracoval dopisy datované 19. květen, 15. červen, 2. červenec a 29. červenec.) Třetí osobou byl hrabě von Sinzendorff, kterému ale ve sledovaném období Leopold Vilém žádnou korespondenci neodeslal.¹⁸⁴ Dohromady je obsaženo v této práci devět dopisů, které se ovšem nemohou co do kvantity, rovnat se Seckendorffovými hlášeními. Přesto toto rozšíření pramenné základny umožňuje podat lepší zprávu o tom, jak Leopold Vilém z Valdštejna vnímal vojenské ležení u Zeithainu. Protože se však jedná o dopisy se třemi adresáty, aby nebylo náročné odlišit, jaké informace byly směřovány té které osobě, přizpůsobuje se tomu následující kapitola.

¹⁸¹ Státní oblastní archiv v Praze, Rodinný archiv Valdštejnů (dále jen SOA Praha, RAV), inv. č. 3436, fol. 209 (8. 6.). O opakovaných cestách Valdštejna do Čech a někdy též Vídně též HRBEK, J.: *Barokní Valdštejnové*, s. 551.

¹⁸² SOA Praha, RAV, inv. č. 3436.

¹⁸³ ÖStA Wien, AVA, FA Harrach, Fam. in spec 610.15, *Waldstein, Graf Leopold, Korrespondenz mit Friedrich August*; Fam. in spec 105.3, *Waldstein, Graf Leopold, 1727–1739*.

¹⁸⁴ ÖStA Wien, HHStA, SB HA Jaidhof Sinzendorf Politische Akten VI/16-4 Berichte des Grafen Leopold Waldstein aus Dresden (alt VI-33), 1730–1731.

Tabulka č. 2: Dopisy odeslané Valdštejnem

Dvorské kanceláři	Janovi Josefovi z Valdštejna	Fridrichovi Augustovi z Harrachu
19. květen [23. květen]	30. května	19. květen
29. květen [6. červen]	8. června	15. červen
	10. července	2. července
		29. červenec

3. 3. Rozbor dopisů

Dvorská relace

Z dvorské relace jsou ve sledovaném období dochovány dva dopisy. Oba jsou přitom výjimečné tím, že obsahují postskripta, jež svojí strukturou vyznívají jako další samostatné dopisy. Jak dopis, tak postskripta nesou vlastní oslovení panovníka, obsah i datum. V prvním z dopisů z 23. května¹⁸⁵ pojednal Leopold Vilém o plánované cestě prince Fridricha (1722–1763) a princezny Marie Margarethy (1727–1734), dětí Fridricha Augusta a Marie Josefy, do lázní v Teplicích.¹⁸⁶ Důvodem cesty měl být špatný zdravotní stav prince, který nedokázal pro svou únavu a kulhání bez pomoci stát ani chodit.¹⁸⁷ Ve druhé části téhož dopisu (datované 29. května) psal Valdštejn do Vídně o činnosti francouzského diplomata, markýze Antona-Felixe de Montiho (1684–1738).¹⁸⁸ Ten se náhle chystal odcestovat zpátky do Francie, což působilo u saského dvora rozruch. Z toho důvodu Anton de Monti ujišťoval saské ministry, jak podotkl Valdštejn ve svém dopise, že se zase navrátí zpátky. Proč se francouzský diplomat rozhodl

¹⁸⁵ ÖeStA Wien, HHStA, StAbt Polen II 5 Hofkanzlei, Staatskanzlei, 1730–1731, fol. 141–143 (23. 5.).

¹⁸⁶ Friedrich Christian (1722–1763), budoucí saský kurfiřt, a Maria Margaretha Franziska Xaveria (1727–1734). Saské cesty do Teplic a Karlových Varů byly poměrně běžnou záležitostí. HRBEK, J.: *Barokní Valdštejnové*, s. 551; TÝŽ: *Panovnický majestát*, s. 351.

¹⁸⁷ „[...] indem die Lahm- und Mätigkeit noch beständig anhaltet, und des Printzen Friedrichs durchlaut weder allein Lang zu stehen, zugehen aber gar nicht vermögend sind.“ ÖeStA Wien, HHStA, StAbt Polen II 5 Hofkanzlei, Staatskanzlei, 1730–1731, fol. 141 (23. 5.).

¹⁸⁸ Antoine-Felix de Monti (1684–1738). HAUSMANN, F. (ed.): *Repertorium*, s. 120.

odcestovat ovšem nebylo Leopoldovi Vilémovi známo. Domníval se ale, „že nynější rozpoložení zdejšího dvora tomu ani trochu nepomohlo.“¹⁸⁹

Ve druhém dopise (první část 29. květen, druhá část 6. červen),¹⁹⁰ jehož obě části byly sepsány už ve vojenském ležení, se Valdštejn vyjadřuje k totožným tématům jako v přechozím dopise. Informoval Vídeň, že princezna Marie Margaretha a princ Fridrich už do lázní vycestovali, a ve druhé části (6. červen) napsal, že francouzský diplomat de Monti odložil svůj odjezd do Francie o osm dní, což se dle šlechticova mínění mělo stát na základě opakovaných pobídek Augusta Silného.¹⁹¹ Díky zájmu saského kurfiřta se francouzský vyslanec ocitl ve vojenském ležení, kde se na jeho počest konala první přehlídka celé saské armády, a to ještě předtím, než přicestoval pruský král a než vůbec začal oficiální program slavnosti.¹⁹² Přestože se však o návratu diplomata do Francie vědělo delší dobu, už jen proto, že byla odložena o několik dní, způsobil nakonec odjezd markýze z ležení rozpaky a Augusta Silného znejistil.¹⁹³ Leopold Vilém si určitě uvědomoval váhu těchto vstřícných gest polského krále vůči zástupci Francie, když je neopominul uvést ve dvorské relaci. Dopis pak zakončil zprávou, že se v ležení očekává příjezd bavorského kurfiřta, Karla Albrechta (1697–1745), a kolínského kurfiřta, arcibiskupa Klementa Augusta (1700–1761), včetně jejich bratrů Theodora a Ferdinanda¹⁹⁴ – členy významného rodu Wittelsbachů.¹⁹⁵

Toto očekávání se sice nenaplnilo a Wittelsbachové do Saska nedorazili, jak je ale vidno z dopisu Leopolda Viléma, saský dvůr počítal s příjezdem dalších knížat a jejich dvorů do poslední chvíle.¹⁹⁶ Dalo se totiž předpokládat, že Karel Albrecht a jeho dvůr by povážlivě

¹⁸⁹ „Die eigentliche Ursachen dieser so untermutheten Abreiseung habe ich noch nicht erfahren, glaube aber, daß die dermalige Dispositionen des hiesigen Hoffs nicht ein geringes darzu werden verholfen haben.“ ÖeStA Wien, HHStA, StAbt Polen II 5 Hofkanzlei, Staatskanzlei, 1730–1731, fol. 142 (23. 5.).

¹⁹⁰ Tamtéž, fol. 145–146 (29. 5.).

¹⁹¹ Tamtéž.

¹⁹² „[Er hat] erstlich gestern im Lager eingefunden, welchem zu Ehren und Gefallen heüt die erste Musterung deren campirenden Chur-Sächs[ischen] truppen vorgenommen, und gehalten worden, morgen aber wird seine Reys nacher Frankreich antretten, und weiter fortsetzen.“ Tamtéž, fol. 146 (29. 5. 1730).

¹⁹³ Srov. s kap. 2. 3.

¹⁹⁴ „die beyde Chur-Fürsten von Cölln und Bayern, sambt dero beyden herren brüderen Ferdinand und Theodor zu dem Campement anhero kommen, und wie zu vermuthen, die gantze Zeit über sich darbey aufhalten werden“ Tamtéž.

¹⁹⁵ Bavorský kníže, Karel Albrecht Wittelsbach (1697–1745), a kolínský arcibiskup, Klement August Wittelsbach (1700–1761), Jan Teodor Bavorský (1703–1763), Ferdinand Maria Inocenc Bavorský (1699–1738).

¹⁹⁶ Že bylo s příjezdem kurfiřtů počítáno do poslední chvíle je možné doložit také seznamem hostů, kteří měli spolu s bavorským a kolínským kurfiřtem přicestovat. SächsStA-D, f. 10006 Oberhofmarschallamt, G, Nr. 30a, fol. 318–323.

rozšířili řady stoupenců francouzské politiky v ležení, a tím ztížili vyjednávací pozici obou císařských diplomatů.¹⁹⁷ Proč nakonec tito hosté nedorazili, zůstává stále nezodpovězenou otázkou. Je nicméně jisté, že si Valdštejn uvědomoval politický rozměr právě začínajícího vojenského ležení, když do Saska směřovalo takové množství vlivných hostů.¹⁹⁸

Jan Josef z Valdštejna

Jan Josef (1684–1731),¹⁹⁹ nejvyšší maršálek Českého království, o němž Jiří Hrbek napsal, že „patřil mezi nejvýraznější postavy aristokratické společnosti českých zemí na počátku 18. století“²⁰⁰ měl v Leopoldovi Vilémovi jednoho z klíčových spolupracovníků své „informační sítě“, který mu pravidelně dopisoval o aktuální politické a společenské situaci v Sasku.²⁰¹ Ze tří dopisů, které korespondují se sledovanou dobou, se Leopold Vilém vyjadřoval k ležení ve dvou z nich (30. květen a 8. červen).²⁰² Ty se přitom svými tématy příliš neodlišují od oficiálních hlášení do Vídně a také časově pokrývají stejné období (první třetinu vojenských manévru). V kontrastu s dvorskými relacemi však k totožným tématům dodal Leopold Vilém další podrobnosti, které se ve dvorské relaci nenalézají. Týká se to kupříkladu už prvních vět z prvního dopisu ze 30. května.²⁰³

Stejně tak je o něco podrobnější i dopis, ve kterém se Valdštejn rozepsal Janu Josefovi o dříve již reflektované přehlídce saské armády pro francouzského diplomata, markýze de Montiho. „[K]dyž jsem byl 28. [května] vyslán k Jeho Veličenstvu králi s poklonou od mé nejmilostivější ženy a obdržel odpověď, že se Její Výsost možná bude chtít v poledne dostavit do hlavního tábora k Jeho Veličenstvu, viděli jsme, když jsem tam jedl, velkolepost jak hlavního tábora, tak též jednotek, kterou nejsem schopen dostatečně popsat. Po stolování dorazil francouzský posel a s ním Jeho královský Majestát na koni usazen ve velkém houfu mnoha princů, knížat a dalších kavalírů, tam kde byla současně ve dvou liniích celá armáda seřazena,

¹⁹⁷ MATZKE, J.: *Gesandtschaftswesen*, s. 57.

¹⁹⁸ „Ob aber bey Zusammenkeits so vieler Churfürsten ich ein so anderes macht zunehmen habe?“ HHStA, StAbt Polen II 5 Hofkanzlei, Staatskanzlei, 1730–1731, fol. 146 (29. 5. 1730).

¹⁹⁹ Jan Josef a Leopold Vilém (II.) byli vzdálenými příbuznými. Jan Josef pocházel z hradecké větve rodu a Leopold Vilém z rožďalovické větve. HRBEK, J.: *Barokní Valdštejnové*, s. 764, 771.

²⁰⁰ Tamtéž, s. 690.

²⁰¹ Týž: *Johann Josef von Waldstein: ein adeliger Unternehmer im barocken Böhmen*. In: RÖHSNER, Zdislava (ed.): *Wallenstein und noch viel mehr: 850 Jahre Familie Waldstein*. Wien 2009, s. 130.

²⁰² V dopise z 10. července Leopold Vilém psal o své chystané návštěvě Jana Josefa a cestě do Vídně. SOA Praha, RAV, inv. č. 3436, fol. 205–206 (10. 7.).

²⁰³ Tamtéž, fol. 207–208 (30. 5.).

s nimi pak člověk přihlížel přehlídce těch přiváděných vojsk do čtvrté hodiny.²⁰⁴ Posléze Leopold Vilém uzavřel dopis konstatováním, rovněž uvedeným ve dvorské relaci, že byli očekáváni bavorský a kolínský kurfiřt. Zajímavým detailem byla poznámka o existujícím programu, z něhož se Leopold Vilém mohl dozvědět o všem, co mělo v nadcházejících dnech naplnit dny přítomných hostů.²⁰⁵

Daný dopis je pro nás hodnotný jednak proto, že nám vypovídá o několika reprezentačních strategiích aplikovaných Augustem Silným a jednak o tom, co dělal Valdštejna dne 28. května. V první řadě je zde možné zmínit hostinu, díky které se – a to na pozvání samotného Augusta Silného – Leopold Vilém ocitl se svojí ženou ve dvorském ležení,²⁰⁶ o jejím reprezentačním rozměru není pochyb.²⁰⁷ Z druhé nám tento dopis přiznal, že Leopold Vilém pobýval v táboře se svojí ženou, Marií Antonii z Valdštejna, rozenou z Lichtensteinu-Castelcornu (1690–1774).²⁰⁸ Oficiální dvorské seznamy nám navíc prozrazují, že jeho společnost byla širší ještě o další ženu tohoto rodu – možná přímo jednu z dcer Leopolda Viléma.²⁰⁹ To že se císařský diplomat pohyboval v táboře se svojí rodinou, podtrhuje jeho roli dvořana. Ačkoliv jde o zajímavou zmínku v dopisech Valdštejna je ojedinělá a sama o sobě nestačí rozšířit povědomí o dalším, nezpracovaném tématu vojenského ležení, přítomnosti žen. I když se nedá předpokládat, že by ženy ve vojenském ležení a jeho programu dostaly více prostoru, ukazuje nám Valdštejnův úryvek, že se šlechtičny aktivně podílely na společenském dění a že jej spoluutvářely. To dokládá i nepatrná zmínka v diariu. Ženy se vojenských ukázek

²⁰⁴ „[...] als ich den 28ten mit einem Compliment von meiner gnedigsten frauen zu ihro may[estät] dem könig qeshikt werden die andwoth erhalten ihro hoheiten mehten sih belieben lassen in das haubt quartier auf mitag zu ihro may[estät] zu begeben, wir es denn auh geshen daß mier alda geshbaisset die magnificiens so wohl daß haubt Lagers als auh der trouppen die Vermag ich niht genugsam zu beshreiben, nah dem tiesh ist der franzeshishe Pothshafter ankomen mit welhen ihro may[estät] zu Pferdt gesessen in einer grosen houvit Vieler Printzen, firsten, undt anderen Cavalieren, wo zu gleich in zwei herfen die gantze arme Rengiret gestanden, undt mit hien man mit besichtigung derer Velker bis 4 Stundt zu gebracht,“ Tamtéž, fol. 209–210.

²⁰⁵ „gestert ist der franzeshishe pothshafter naher Paris abgangen, morgen aber khomen Ihro Maj[estät] der könig aus preisen, undt erwartet man auh die bede Choerfirsten Von Bayern, undt kolln waß von Verfesten maj juni an alle Tage bahtiren wirdt zeigt hier bay khomende Lista“ SOA Praha, RAV, inv. č. 3436, fol. 207 (30. 5. 1730).

²⁰⁶ Dvorský tábor byl důležitým bodem celého prostoru vojenského ležení, neboť v něm přebývali oba králové a nejbližší dvůr. ZWOCH, G.: *Das Zeithainer Lustlager*, s. strana; KONEČNÝ, T.: *Urození hosté*, s. 12–13.

²⁰⁷ Zejména je potřeba zmínit práci. COUFALOVÁ, I.: „*Schaut wie A: Rex seine Armee jetzt speiset...*“. Ale také další historici neopomíjeli uvádět tento nepřehlédnutelný prvek vojenského ležení, pro nějž se příhodně vžilo též pojmenování „Lustlager“. ZWOCH, G.: *Das Zeithainer Lustlager*, s. 26–27.

²⁰⁸ KONEČNÝ, T.: *Urození hosté*, s. 20.

²⁰⁹ Marie Alžběta (1703–1774) nebo Marie Barbora (1709–1788). Tamtéž.

spolu s muži účastnili jako divačky.²¹⁰ Konečně za třetí se komentář Leopolda Viléma dotkl krásy saské armády a vojenského ležení, čemuž se blíže věnuje následující kapitola (4. 2.).

O devět dní (8. června) později Leopold Vilém odeslal ještě jeden dopis, v němž litoval Jana Josefa pro jeho nemoc, která ho držela v posteli. Nemoc byla evidentně společným jmenovatelem událostí ve vojenském ležení, neboť Leopold Vilém plynule navázal, že taktéž oba monarchy trápilo jejich zdraví, a to natolik, že vojenské ukázky byly pozastaveny.²¹¹ Nemocí obou králů a s tím spojené přerušení probíhajících přehlídek si povšimli historici už dříve. Phillip Bothe tuto situaci ve své studii blíže interpretoval a poukázal na to, že nemoci obou panovníků pojal oficiální tisk, ale aby ležení neztratilo na své velikosti a slávě, bylo zároveň podotknuto, že se v dané době počet hostů nepřestal navyšovat.²¹² Celkovému množství přítomných hostů věnovali ve svých dokumentech pozornost jak někteří z návštěvníků,²¹³ tak sami pořadatelé,²¹⁴ což dokládá, za jak významný ukazatel úspěšnosti byla vysoká účast pokládána.

Množství hostů popisoval jak výše představený Fridrich Heinrich ze Seckendorffu, tak i Valdštejn, který se zdál být fascinován schopností uživit každý den takový počet strážníků. „Je zde možné spatřit pohromadě neobyčejné množství kavalírů ze všech zemí. A máme u našeho dvora u třech tabulí sedmdesát až osmdesát hostů, chvílemi také sto.“²¹⁵ Je přitom třeba mít na paměti, že se v oblasti nacházel nejen značný počet šlechty (už jen v oficiálních

²¹⁰ „Unter andern hohen Zuschauern ist wie allemahl, so auch heute die Königl. Princesse nebst vielen Dames gewesen.“ *Königlich-Polnischer und Churfürstlich-Sächsischer Hoff- und Staats-Calender auf das Jahr 1731*. Leipzig 1731 (SLUB Dresden, sign. Hist.Sax.I.179-1731), s. 31r.

²¹¹ „[...] ihro may[estät] der König aus Pohlen mit einem gleinen fieber welches deh gott sayr dank shon wieder nahgelassen, der König aus Preissen aber mit einem Chiragra in der handt ser in lamandiret undt auh grosse schmerzen derbey haben, das also alle vorgehabte zeiges Exercitia ein haldt bekhomen,“ SOA Praha, RAV, inv. č. 3436, fol. 210 (8. 6.).

²¹² BOTHE, P.: *Die Inszenierung des Zeithainer Lagers*, s. 45. Dalším historikem uvádějícím zdravotní indispozici obou králů byl BESCHORNER, H.: *Das Zeithainer Lager*, s. 74.

²¹³ Uved'me, že množství hostů se věnoval také František Antonín Špork (1662–1738), který v mnoha dopisech uvádí, jací hosté a odkud dorazili. Na Praha, Sbírka rukopisů A, inv. č. 471–494, sign. 62 Špork A21, s. 107 (20. 7.).

²¹⁴ Prameny mluví například o „nespočtu hostů“, o „více než 1000 návštěvnících“ anebo „více než 100 přítomných kočárech urozených šlechticů“ Např. *Kurtze, doch gründliche Nachricht, Von der Königl. Pohnis. und Chur-Fürstl. Sächsischen grossen General-Revue, welche [...] die gantze Königl. und Chur-Fürstl. Sächsische Armée den 1. Junij 1730 in dem Campement bey Zeithayn im Amte Grossen-Hayn [...] vorbey passiret, nebst einem Anhang vom Königl. Haupt-Quartier und gantzem Lager*, [S.l.] 1730, s. 1, 8 (SLUB Dresden, sign. Hist.Sax.C.210, misc.3). Poznámka pod čarou vychází z KONEČNÝ, T.: *Urození hosté*, s. 9.

²¹⁵ „es ist ein an gemaine menge seennbder Cavalier aus allen lendern alhier baysamen, undt haben wier deglich bay unsere hof bay trei tefelen mehrwers den 70 bis 80 geste undt bis waillen auh 100 zu shbaissen,“ SOA Praha, RAV, inv. č. 3436, fol. 210 (8. 6.).

záznamech se zdokumentovalo minimálně 700 hostů),²¹⁶ ale též celá 27tisícová armáda spolu s tím spojenou logistikou. Valdštejn tak potvrzuje slova Ivety Coufalové, která ve své studii podtrhla význam zásobování. „August Silný dokázal, že je schopen nejen zajistit základní obživu mužstva, ale i nadstandardní podmínky. V době ‚předosvícenské‘, kdy docházelo k takzvané disciplinaci nejrůznějších oblastí lidské činnosti i prostoru, se jednalo o nepominutelnou schopnost dobrého panovníka. Chtěl tím dokázat, že má pod kontrolou nejen samotnou armádu, ale také civilní složky obyvatelstva.“²¹⁷

Jistá fascinace velikostí slavnosti a jejím zajištěním však byla pouze dokreslením toho, co Leopold Vilém v těchto dnech prožíval, neboť i svému příbuznému primárně popisoval nelehkou politickou situaci u dvora, ve které mezi sebou soupeřila, alespoň z pohledu císařské diplomacie,²¹⁸ francouzská a habsburská diplomacie každým dnem.²¹⁹

Fridrich August z Harrachu

Přítel Leopolda Viléma, Fridrich August z Harrachu (1696–1749), působil v letech 1728 až 1733 ve funkci zástupce českého kurfiřta²²⁰ na říšském sněmu v Řezně a byl součástí tajné diplomatické sítě prince Evžena Savojského.²²¹ Aktuální zprávy ze Saska jej proto zajímaly, obzvlášť byly-li zprostředkovány jeho společníkem.²²² Ve vytyčeném časovém úseku odeslal Leopold Vilém svému příteli hned čtyři dopisy, přičemž první tři z nich (19. května, 15. června, 2. července) se o vojenském ležení zmiňují minimálně, což neplatí pro poslední z dopisů odeslaný 29. července.²²³ Díky tomuto souboru je možné doplnit informace o jeho pobytu v ležení nejen k jeho prvním dvěma třetinám konání, ale zejména také k jeho poslední třetině, která by jinak zůstala v této práci bez Valdštejnovy recepce.

²¹⁶ KONEČNÝ, T.: *Urození hosté*, s. 23.

²¹⁷ COUFALOVÁ, I.: „*Schaut wie A: Rex seine Armee jetzt speiset...*“, s. 90.

²¹⁸ O tom, že August Silný pomýšlel nad možností vymezit se vůči Francii i habsburské monarchii, viz kapitolu o zahraniční politice.

²¹⁹ SOA Praha, RAV, inv. č. 3436, fol. 210–212 (8. 6.).

²²⁰ Obdržel Řád zlatého rouna a za vlády Marie Terezie byl nejvyšším českým kancléřem. *Neue Deutsche Biographie*, Band 7. Berlin 1966, s. 700.

²²¹ BRAUBACH, M.: *Prinz Eugen*, s. 242; VLNAS, V.: *Princ Evžen Savojský*, s. 583. Valdštejn se během své diplomatické služby v Sasku nestal součástí nejbližších důvěrníků prince Evžena Savojského. To vysvětluje, proč se s ním nesetkáváme v jiných diplomaticko-historických knihách.

²²² HRBEK, J.: *Barokní Valdštejnové*, s. 550.

²²³ Leopold Vilém informoval Harracha o své cestě z Drážďan na základě císařského rozkazu a o zásobovacích problémech pevností Phillipsburg a Kehl. ÖeStA Wien, AVA, FA Harrach, Fam. in spec 610.15, 29. 7. 1730.

V dopise z 19. května popisoval Leopold Vilém Fridrichovi Augustovi z Harrachu aktuální politickou situaci. Vyjádřil svoji naději, že se saský dvůr zachová „vlastenecky“ a udrží si svoji věrnost císaři, i když se za to nemohl v danou chvíli zaručit. „Protože Jeho Veličenstvo král zde není přítomen, ministři jsou také roztroušeni – jeden je zde a druhý tam –, nemohu zatím podat zprávu o rozhodnutí, které v této věci padlo.“²²⁴ Posléze, co Leopold Vilém uvedl Harracha do stávající politické situace na saském dvoře, vysvětlil původ nevraživosti Fridricha Heinricha ze Seckendorffu a Karla Heinricha Hoyma, která už delší dobu mezi oběma muži panovala, a která nakonec vyvrcholila v ležení u Zeithainu.

Valdštejn napsal, že neshody mezi Seckendorffem a Hoymem, mají svůj původ v době posledního masopustu, na který přicestovali s pruským králem do Saska. Tehdy měl Seckendorff s úplnou jistotou tvrdit, že Hoym pronesl takové výhrady vůči císaři, že se téměř dopustil urážky Jeho císařského Majestátu.²²⁵ Valdštejn dále Harrachovi přiblížil, že tímto celá záležitost neskončila, ale že naopak Seckendorff podnikl kroky, aby byla tato urážka odčiněna. Promluvil s Augustem Silným o této záležitosti a dodal, že by měl být o Hoymově promluvě informován princ Evžen Savojský.²²⁶ Leopold Vilém zjistil, jaký byl další postup Augusta Silného. Ten, dle Valdštejna, měl konfrontovat Hoyma o nařčení ze strany Seckendorffa, který však toto nařčení popřel, načež saský ministr napsal princovi Evženovi Savojskému, aby se obhájil.²²⁷ Tato část dopisu, ačkoliv nesouvisí přímo s vojenským ležením, poskytuje důležité informace, neboť zrcadlí Valdštejnův náhled na původ sporů Seckendorffa a Hoyma.²²⁸

Poté, co Leopold Vilém Harrachovi přiblížil novinky u dvora a vysvětlil konflikt mezi oběma muži, pokračoval zprávou o cestě prince Fridricha a princezny Marie Margarethy do teplických lázní a malou zmínkou o chystaném ležení u Zeithainu. Za pozornost stojí Valdštejnova poznámka, že během příjezdu pruského krále mají být přítomni členové Řádu bílé

²²⁴ „[...] daß hiesiger hof [...] sich gleichfals gantz patriotish bezeigen werde, dermahlen aber, da Ihro May[estät] der König niht dahier anwesend, auch die herrn Minister zerstreuet, und sich einer hie, der andere diet befindet, kan noch niht dem hierüber gefasten Entschluß berichten,“ Tamtéž, 19. 5. 1730.

²²⁵ „Was die zwischen denen Grafen von Seckendorf und Hoym entstandene Mißhelligkeiten, wervon ewer Excellenz einige Erwehnung zu thun belieben; anlanget bestehen solche kürztlich darin, daß als der Graf Seckendorf abgewichener Fashings-Zeit mit des Königs von Preußen May[estät] dahier gewesen, selbiger für gantz gewiß sagen wollen, als hätte der Graf Hoym gegen den König von Preußen der allerhöchsten Person Ihro Kay[serliche] May[estät] zu nahe verkende Reden, so hier Kürtze halber übergehe, ausgestoßen, und gleichsam durch solche Armen Lasa Majestatis begangen,“ Tamtéž.

²²⁶ „[...] daß diese Reden an Ihre d[urchlaucht] den Printzen Eugenium berichten müste,“ Tamtéž.

²²⁷ „[...] noch wolte ersetzen laßen, sondern weilen dieserhalben an Ihro d[urchlaucht] den Printzen Eugenium geschrieben worden, seye er, dannach mit Königl[ichen] erlaubniß, entschloßen, gleichfals ein Ablehnungs Shreiben eines so wiedrigen Anbringens ergehen zu laßen,“ Tamtéž.

²²⁸ Srov. PRETSCH, H.: *Graf Manteuffels Beitrag*, s. 74.

orlice v řádovém oděvu. A poněvadž byl Leopold Vilém dekorován tímto řádem dne 21. dubna 1729, muselo být čtenáři jasné, že se tato informace vztahovala přímo k jeho sobě.²²⁹ Dne 30. května pak měli být přítomni všichni rytíři Řádu bílé orlice spolu s mnoha dalšími dvořany,²³⁰ aby byli svědky slavnostního příjezdu pruského krále, jenž se stal námětem obrazu Johanna Alexandra Thieleho (1685–1752).²³¹ Velikost pruské suity vjíždějící právě do dvorského ležení je obohacena o výjevy zástupců saského vojska, včetně janičářů. Není proto překvapivé, že také Leopold Vilém měl svým slavnostním oděvem dodat lesku této významné chvíli.²³²

Ve druhé třetině vojenského ležení (15. červen) dopsal Valdštejn další dopis, v němž se prvními větami Fridrichovi Augustovi omlouvá, že dříve neodpověděl kvůli sledu „známých podivuhodností“.²³³ Stejně jako Seckendorff se i Valdštejn ocitl v proudu bohatého programu vojenského ležení a společenských povinností. Proto Harrachovi vyjádřil, že mu napsal pouze to nejpodstatnější, protože noviny mu o všem mohou podat dostatek informací.²³⁴ Z toho je možné jednak vyvodit, že politická situace u dvora byla pro Valdštejna i v tomto tím nejdůležitějším tématem zaměstnávajícím jeho myšlenky, protože ji zde totiž věnuje nejvíce pozornosti. A jednak nám to vypovídá o dostupnosti tiskovin na této události, které považuje Valdštejn za validní zdroj informací.

V kontrastu s Valdštejnovými předchozími dopisy je pozorovatelný jistý posun ve způsobu, jakým psal o saském dvoru. Zatímco 19. května mluvil o naději, že jakmile se saští ministři sejdou se svým panovníkem, vyjádří podporu císaři, o několik týdnů později už

²²⁹ O předání Řádu bílé orlice Valdštejnovi HRBEK, J.: *Barokní Valdštejnové*, s. 549. Prestiž tohoto ocenění lze doložit též tím, že členové rádu byli v oficiální dokumentaci hostů přiděleni do zvláštní kategorie. KONEČNÝ, T.: *Urození hosté*, s. 14–15.

²³⁰ *Königlich-Polnischer und Churfürstlich-Sächsischer Hoff- und Staats-Calender auf das Jahr 1731*. Leipzig 1731 (SLUB Dresden, sign. Hist.Sax.I.179-1731), s. 58v.

²³¹ COUFALOVÁ, I.: *Král-konvertita*, s. 115; BESCHORNER, H.: *Das Zeithainer Lager*, s. 58.

²³² O důležitosti, jakou hrály bohatě zdobené oděvy a uniformy v ležení u Zeithainu, viz BOTHE, P.: *Die Inszenierung des Zeithainer Lagers*, s. 49–50, 57. O důrazu na okázalost saské armády za Augusta Silného více MÜLLER, R.: *Die Armee Augusts des Starken*, s. 11, 46. Důraz na vzhled vojáků v 18. století je dlouhodobě známý a projevoval se v mnoha rovinách. Kupříkladu už při verbování se bral zřetel na zevnější vzhled. Např. BERKOVICH, Illya: *Motivation in war: the experience of common soldiers in old-regime Europe*. Cambridge – New York 2017, s. 168.

²³³ „ewer Excellenz beyde hochshätz bare Shreiben von 22ten und 29[ten Mai] habe ich zwar rechtens erhalten, aber wegen Abgang Nahmhafter Merckwürdigkeiten nicht ehender beantwortet;“ ÖeStA Wien, AVA, FA Harrach, Fam. in spec 610.15 (15. 6.).

²³⁴ „Sonsten fallet dermahlen nichts sonderlichster, und ist das Campement die einzige Unterhaltung bey allen Gesellschaften und zusammen Künsten, wie aber alles darbey so Magnifique und prächtig zugehe, auch was vor herrliche anstalten bey allem vorgekehret werden, da will mit langer erzehlung ewer Excellenz nicht verdrüsslich fallen, zumahlen solches die Zeitungen genugsam geben, und Minutsihsima anziehen werden.“ Tamtéž.

formuloval své myšlenky jinak. V dopise věnuje dost prostoru vysvětlování, že se polský král a jeho ministerstvo vyhýbají odpovědi během probíhajících manévřů s jeho proměnlivými zábavami, denními hostinami, cvičeními a komediemi.²³⁵ „Patrně Jeho královsko-polský Majestát nechce nic z afér slyšet, a měl nanejvýše totéž hraběti ze Seckendorffu [...] vyřídit.“²³⁶ To ho přivedlo k úvaze, zdali nebyla králova odtažitost způsobena právě „tou známou aférou“,²³⁷ přičemž se v oněch dnech muselo Leopoldovi Vilémovi zdát jasné, že císařská diplomacie v daných dnech táhne za kratší provaz. „Dej Bůh, aby vše dobře dopadlo, ať vyžene dusivou francouzskou mlhu, která ještě jedny i druhé říšské stavy oslepuje a ukrývá jim nalezení správné cesty.“²³⁸ Jsou to právě tyto myšlenky, které přivedly Leopolda Viléma k závěru (definovaného již Jiřím Hrbkem),²³⁹ že skutečná moc u saského dvora spočívá zejména v saské vládě, nikoliv v rukou Augusta Silného. A proto doporučil, aby se snaha diplomatů zaměřila právě tam.²⁴⁰

Bohužel se Leopold Vilém více nerozepisuje o svém vztahu k Seckendorffovi, čímž by do této problematiky vnesl nové světlo. Ve svém psaní Harrachovi se Valdštejn pouze vyslovil, že hrabě Seckendorff musel přesunout svůj stan z jedné části dvorského ležení do druhé – což muselo být způsobeno právě roztržkou u dvora.²⁴¹ Leopold Vilém však nebyl pasivním pozorovatelem, ale podílel se na boji za císařskou diplomacii. Ze své pozice vrchního hofmistra

²³⁵ „[...] wegen des fürdaurenden Campeniert, und darbey vorfallenden verändertliche Lustbarkeiten, täglichen Gastereyen, Exercitien und Comedien,“ Tamtéž.

²³⁶ „[...] so lang solches fürdauern wird, bekommen werde, angesehen s[einer] könig[liche] pohl[nische] May[estät] nichts von affairen hören wollen, und haben höchst die Selbe dem Grafen von Seckendorf, welcher aus allernädigsten kays[erlichen] befehl daurende Campement die Ministerialia [...] besorgen soll,“ Tamtéž.

²³⁷ „und dahero ohnlangest einen vortrag thuen wollen, bedeüten laßen, daß das Campement zu dero Lustbar[keit] und Ergötzlichkeit, nicht aber für Affairen angestellet hätten; ob aber die bekante Affaire nicht einige Schuld an dieser antwort trage?“ Tamtéž.

²³⁸ „Gott gebe nur daß alles wohl ausschlagen möge, und vertreibe den düsteren französischen Nebel, welcher noch ein und andere Reichs-Stände verblendet, und den rechten Weeg zu finden verhindert.“ Tamtéž.

²³⁹ HRBEK, J.: *Barokní Valdštejnové*, s. 552.

²⁴⁰ „[...] noch keine absolute gewalt haben, sondern alles in Cabinet gerichtet und geshicket wird, in welchem höschst die selbe aber das praesidium führen, und ich also veranlaßt werde, höchst die selbe jederzeit in guten glais zu erhalten und bey zeit und gelegenheit solche principia beyzubringen, welche zum allerhöchsten dienst ihro kays[erlichen] may[estät] erforderlich zu seyn errachte,“ Jedná se o velice zajímavé upozornění, kterého si Leopold Vilém všiml, protože August Silný už od počátku své vlády pokoušel prosadit svoji moc nad saskými stavy. CZOK, K.: *August der Starke*, s. 43–47.

²⁴¹ „der graf Seckendorf, welchem eine Zelt in dem königli[chen]-pohl[nischen] quartir ahsignirt gewesen, mit s[einem] königl[ichen] preuß[ischen] May[estät] angekommen, s[einer] königl[iche] Pohl[nische] May[estät] so gleich dieses Zelt abbrechen, und in das preuß[ische] quartier Aufshlagen laßen,“ ÖStA Wien, AVA, FA Harrach, Fam. in spec 610.15 (15. 6.).

měl své místo po boku saské princezny, Marie Josefy, od které „se nemohl vzdalovat“.²⁴² To mu pravděpodobně znemožňovalo pohybovat se volněji v ležení, jak by pro něj bylo za dané situace výhodné. Marie Josefa nemohla být totiž pro své pokročilé těhotenství přítomná veškerého programu.²⁴³ Původně výhodná dvojité služba císařských zplnomocněných ministrů u sasko-polského dvora se nyní zdála spíše limitující. Čas, který Leopold Vilém strávil se saskou princeznou, však využil. Naplnil jej důvěrnými diskuzemi o politické situaci a o tom, jací lidé u dvora zastupují jakou frakci.

Dozvídáme se, že Marie Josefa aktivně s Valdštejnem spolupracovala, a že mu dokonce dala nahlédnout do tajných dokumentů, aby mu pomohla identifikovat hlavní představitele profrancouzské politiky.²⁴⁴ Sama pak měla u té příležitosti Valdštejnovi říct, že „člověk v těchto dnech musí využít a použít všechny prostředky a způsoby, aby se něco mohl dozvědět.“²⁴⁵ Arcivévodkyně Marie Josefa tak úsměvnou shodou okolností použila obdobná slova, která už delší dobu používali císařští diplomaté ve vztahu k náročné diplomacii v Rzeczypospolité.²⁴⁶ Jedná se o velice zajímavou epizodu ze zákulisní diplomacie u saského dvora, která se jeví o to pozoruhodnější, když ji uvedeme do kontextu následujících dní.

Ani ne měsíc po tomto rozhovoru s princeznou, pár dní po skončení vojenského ležení u Zeithainu, schválili August Silný a saský princ Fridrich August 8 července plán, ve kterém se shrnovali hlavní body saské politiky. V případě vymření habsburské mužské linie, hodlali vznést dědické nároky nejstarší dcery Josefa I., Marie Josefy, které měly být vykompenzovány dohodou nebo silou, a taktéž po smrti císaře mělo Sasko usilovat o titul císaře. To vše samozřejmě se snahou zajistit nástupnictví v polsko-litevském soustátí.²⁴⁷ Tento dokument ukazuje, že proticísařská politika (nikoliv nutně profrancouzská) musela zcela dozrát v době

²⁴² „[...] weilen von Ihro Hoheit der Chür-Prinzessin nicht Allzeit füglich abkommen kan, besorgen soll, und dahero ohnlängst einen füglich abkommen kan, besorgen soll,“ Tamtéž.

²⁴³ O těhotenství Marie Josefy se zmiňuje Valdštejn v dalším dopisu. Tamtéž (2. 7.).

²⁴⁴ „[...] vorüber ich mit des Chur-Printzens Hoheit zu sprechen, und selbigene die Falshe und betrügl[ichkeit] frantzöische Shmeichlereyen verzustellen die gelegenheit gehabt, welche solcher gar wohl und sehr gnädig genommen, und von mir diese Scripta zur einsicht, und benebst zu wißen verlanger haben, wer die jenige Ministri seyen, welche in verdächtiger verständniß mit dem frantzöische Ministre von Chauigny stünden,“ Tamtéž, 15. 6. 1730. Intriky byly běžnou součástí „výzbroje“ raně novověkého diplomata, který měl být připraven využívat mnohé své znalosti a prostředky k dosažení jemu zadaných úkolů. O ideálních vlastnostech diplomata KUBEŠ, J. (ed.): *V zastoupení císaře*, s. 38–40.

²⁴⁵ „[...] daß man sich heutiges tages aller Mittel und Weege etwas zu erfahren, gebrauchen und bedienen müste.“ ÖStA Wien, AVA, FA Harrach, Fam. in spec 610.15 (15. 6.).

²⁴⁶ Náročnost diplomatických jednání a nepopulární post v Rzeczypospolité u císařských diplomatů přibližuje KUBEŠ, J. (ed.): *V zastoupení císaře*, s. 293–296.

²⁴⁷ PHILIPP, A.: *August der Starke*, s. 105.

ležení u Zeithainu, a je proto na zváženou, nakolik si byla v dané chvíli těchto souvislostí Marie Josefa vědomá a ke komu zachovávala svoji věrnost v těch okamžicích.

Několik dní po vyvrcholení manévru odeslal Valdštejn Harrachovi ještě jedno psaní (2. července), ve kterém se ohlédl za vojenským ležením. Svému příteli v něm vylíčil závěrečnou slavnostní hostinu celého vojska a (ve srovnání s dalšími dopisy) podrobně vylíčil akt rozloučení pruského krále se saskými důstojníky. Tato událost zaujala oba diplomaty, že se jí věnují ještě zvláště v následující kapitole (4. 3.). Celé hodnocení vojenského ležení u Zeithainu pak Leopold Vilém uzavřel cestou obou králů na lov do Lichtenburgu, od níž se jeho myšlenky opět navrátily k úvahám, jak a jestli se saské ministerstvo vysloví v otázce podpory císaře.²⁴⁸

4. Hodnocení vojska

4. 1. Seckendorffovo hodnocení

Ačkoliv si Seckendorff stěžoval na nedostatek času v zeithainském táboře, dochované množství korespondence ukazuje, že se mu přeci jen dařilo nalézt dostatek času na psaní. Ve srovnání s Valdštejnem komunikoval s Vídni mnohem pečlivěji a aktivněji, což umožňuje v jeho dopisech pozorovat mnohá zákulisní jednání, aktivitu obou králů a předních osob dvora, v kontextu diplomatického zápolení o vliv. Fridrich Heinrich nicméně nereflektuje vojenské ukázky, kterých se účastnil, a svůj názor na saskou armádu uvedl v prozkoumané korespondenci pouze jednou. Dne 16. června ve svém dopise napsal krátkou větu: „Cvičení a pohyby armády jsou velmi pěkné a spořádané.“²⁴⁹ Nezbyvá proto, než se zaměřit na tuto větu a její původ, který by nám mohl povědět něco více o tom, co si Fridrich Heinrich o saské armádě myslel.

Seckendorffova pochvala saské armády se vyskytuje v dopise datovaném 16. června. Protože se v tom dni nekonaly žádné vojenské ukázky, využil pravděpodobně ten den k psaní korespondence. Cvičení se totiž konala zpravidla co druhý den.²⁵⁰ Z toho vyplývá, že

²⁴⁸ Tamtéž.

²⁴⁹ „[...] und sind in der That die exercitia und mouvements so mit der Armée gemachet werden, sehr artig und ordentlich.“ ÖeStA Wien, HHStA Große Korrespondenz 112a, fol. 226 (16. 6.).

²⁵⁰ Program vojenských manévru byl všude dostupný, jak ukazuje Valdštejnova korespondence. SOA Praha, RAV, inv. č. 3436, fol. 207 (30. 5.). V archivech je možné dodnes nalézt různé varianty informačních letáků shrnující nejdůležitější informace ukončeného cvičení. *Kriegs-Operationen : Wie solche in dem von Sr. Königl. Majest. in*

Seckendorff hodnotil svojí pochvalou ta cvičení, která se konala mezi 1. a 15. červnem. V daném časovém rozmezí proběhlo celkem šest vojenských ukázek, přičemž v pěti z nich byly představovány jednotlivé složky armády (mezi nimi se vyskytla i zvláštní ukázka lancierů) a ukázka manévrování v kolonách.²⁵¹ Při poslední jmenované ukázce přitom nastoupilo celé saské vojsko, které zde poprvé demonstrovalo svoji secvičenost v celé své velikosti. A protože byly vojenské ukázky řazeny od jednodušších po ta nejsložitější,²⁵² proběhla tato do té chvíle největší ukázka saské armády až 15. června, tedy den předtím, než Seckendorff napsal svůj dopis.

Nabízí se proto domněnka, že tato ukázka tzv. kolon (der Tag der Mouvments en Collones) mohla být tou, která Fridrichovi Heinrichovi vnukla myšlenku saskou armádu ocenit. Pro tuto hypotézu svědčí také to, že v dané ukázce byly předváděny na svoji dobu spíše neobvyklé formace. Ukázka představovala nasazení celé armády proti teoretickému nepříteli. Z pochodu v kolonách vojsko přešlo do liniové formace, při níž bylo možné spatřit výpad několika batalionů, za účelem prorazit hypotetickou protivníkovu linii, doprovázenou útokem jezdeckta po křídlech.²⁵³ Ačkoliv je na zvaženu, nakolik daný efekt mohl být uplatnitelný v boji, navazovalo Sasko těmito manévry na soudobou diskusi vojenských teoretiků, jak překonat v tom čase jednoznačnou výhodu defenzivního způsobu boje agresivním postupem.²⁵⁴

Seckendorffa mohla zaujmout preciznost vojenských manévru prováděných u tohoto cvičení, neboť takovéto proměny formací vyžadovaly pečlivou souhru všech zapojených jednotek. Toto cvičení může být hlavním důvodem Seckendorffova pochvalného komentáře, ačkoliv je třeba upozornit, že se jedná o pouhou hypotézu. Ověřitelným faktem nicméně zůstává to, že touto poznámkou Seckendorff ocenil celé vojsko a všechny ukázky ve dnech 1. až 16. června. Přestože je jeho pochvala ojedinělá a krátká, je možné ji na základě Seckendorffových

Pohlen und Churfl. Durchl. zu Sachsen ordinirten Campement der Gegend Zeithayn in folgender Ordnung täglich zu sehe. [S.l. 1730] (Halle [Saale]: Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt).

²⁵¹ Cíleně opomím úvodní přehlídku vojska, protože se během ní vojsko „pouze“ ukázalo bez toho, aby převedlo něco ze svého vojenského umění. KONEČNÝ, T.: *Vojenská prezentace*, s. 19–26.

²⁵² Tamtéž, s. 44–45.

²⁵³ *Grundriße ... Lager bey Zeithayn*, fol. 51–65 (der Tag der Mouvments en Collones).

²⁵⁴ BESCHORNER, H.: *Das Zeithainer Lager*, s. 74. Více k této diskusi viz WOHLMUTH, Petr: *Krev, čest a hrůza: historická antropologie pevnostní války na příkladu britských deníků z obléhání pevnosti Bergen op Zoom z roku 1747*. Praha 2017, s. 113–114; STARKEY, A.: *War in the Age*, s. 36–37.

mnoha válečných zkušeností považovat za hodnověrnou, a může nám částečně odpovět na badatelskou otázku.²⁵⁵

4. 2. Valdštejnovo hodnocení

Leopold Vilém z Valdštejna odeslal v době konání dvě dvorská hlášení. Ve svém výzkumu jsem proto rozšířil bádání o jeho korespondenci s Fridrichem Augustem z Harrachu a příbuzným, Janem Josefem z Valdštejna. Nicméně i v jeho případech se vyskytuje pouze jediná zmínka, která nějak hodnotí saské vojsko. Když v dopise ze 30. května popisoval svoji návštěvu Augusta Silného ve dvorském táboře, ocenil vzhled tamního ležení a také vojenských jednotek.²⁵⁶ Valdštejn se ocitl ve dvorském táboře 30. května, ještě před oficiálním zahájením oficiálního programu, a proto mohla být tato věta jednou z jeho prvních dojmů z ležení. Přestože se jednalo o dvě různé věci, Leopold Vilém pochválil v dané chvíli jedním dechem bohaté materiální zázemí, které dokázal polský král poskytnout sobě, hostům a vojsku, i krásu saské armády.²⁵⁷

Z jeho úryvku je nicméně patrné, že na něj zanechali značný dojem ti vojáci, kteří sloužili ve dvorském ležení – elitní, převážně gardové jednotky saské armády (orientální janičárský prapor, tři freikompanie, chevaliergarda a kadetní kompanie).²⁵⁸ Ty byly vybrány speciálně pro službu v prominentní blízkosti obou králů a byly proto utábořeny v jejich nejbližším okolí. Řadová armáda tábořila od dvorského tábora sice na dohled, ale natolik daleko, že je nemohl mít Valdštejn v tomto kontextu na mysli.²⁵⁹ Jeho komentář je však nutné vztáhnout i k samotnému dvorskému táboru, který byl propojen s vojskem nejen symbolicky, ale také prakticky. Vojáci tvořili nedílnou součást bohatě zařízeného stanového tábora pro krále, který ovšem svojí podstatou zůstával vojenským táborem králů – válečníků. Toto spojení bylo

²⁵⁵ Fridrich Heinrich vstoupil do armády v roce 1693. Od té doby sloužil pod různými prapory na několika válčistích Evropy, od Nizozemí, přes Itálii až po Uhry nebo Rzeczpospolitou. Byl dokonce několikrát raněn v boji. Teprve v roce 1720 přerušil svoji aktivní službu. KUNTKE, B.: *Seckendorff*, s. 77–133.

²⁵⁶ „wir es denn auh geshen daß mier alda geshbaisset die magnificiens so wohl daß haubt Lagers als auh der trouppen die Vermag ich niht genugsam zu beshreiben,“ SOA Praha, RAV, inv. č. 3436, fol. 209–210 (30. 5.).

²⁵⁷ Tyto jednotky byly uchovávány speciálně pro tuto událost, neboť po skončení akce byly rozpuštěny nebo sníženy jejich početní stavy. BOTHE, P.: *Die Inszenierung des Zeithainer Lagers*, s. 42.

²⁵⁸ Chevaliergarde byly ubytovány přímo ve dvorském táboře a zbylé uvedené jednotky tábořily v jeho nejbližším okolí. *Grundriße ... Lager bey Zeithayn*, fol. 2 (General Plan ... Hof-Lagers). více ke gardovým jednotkám viz MÜLLER, R.: *Die Armee Augusts des Starken*.

²⁵⁹ Samotná saská armáda byla utábořena hned vedle cvičebního pole s pavilonem podle jednotlivých regimentů. Také její tábor byl pečlivě přichystán a vyzdoben v barvách jednotlivých regimentů. BESCHORNER, H.: *Das Zeithainer Lager*, s. 104.

zamýšlenou reprezentační strategií, která se jeví prostřednictvím Valdštejnova hodnocení jako úspěšně naplněná. Pestrobarevné orientální stany, luxus dvorského tábora spolu s vybranými gardovými vojáky byly oněmi prvky, které Leopold Vilém svým komentářem ocenil.²⁶⁰

Nicméně ocenění, kterého se dostalo gardovým jednotkám, nepostihlo zbytek armády. Valdštejn se k saské armádě nevyjádřil, ačkoliv ji spatřil celou v tomtéž dni. Stručně svému příbuznému, Janu Josefovi z Valdštejna, popsal přehlídku onoho dne, aniž by použil taková pochvalná slova, jako ve vztahu ke dvorskému táboru a tamním jednotkám.²⁶¹ Přesto je jeho popis hodnotný. Přehlídka u příležitosti odjezdu francouzského diplomata nebyla oficiální součástí zeithainského ležení, kvůli čemuž se vyhnula pozornosti oficiálních diáří a tím též historiček a historiků.²⁶² Jeho korespondence s Janem Josefem nám tak ojediněle vypovídá, jak mohla tato přehlídka vypadat.²⁶³ Ve Valdštejnově dvorské relaci se navíc vyskytuje další informace, která její poznání rozšiřuje. Leopold Vilém se totiž vyjádřil, že proběhla na počest a k potěše francouzského diplomata de Montiho.²⁶⁴ Nejednalo se přitom o zanedbatelné gesto, poněvadž August Silný nechal v daném dni nastoupit všechny své regimenty (tj. 27 000 mužů), aby provedli několikahodinové defilé. Přehlídka tudíž veřejně vyjadřovala Augustovu přízeň vůči Francii, což bylo příčinou, proč se tato zpráva vyskytla ve dvorském hlášení do Vídně.²⁶⁵ Politický rozměr této přehlídky saské armády byl pro Valdštejna důležitější než její podoba.

²⁶⁰ Část tureckých stanů měla navíc osmanský původ (byly ukořistěny po vítězné bitvě u Vídně v roce 1683), což korespondovalo se soudobým zájmem o orient, který měl na saském dvoře již delší tradici. MIKOSCH, E. – SCHUCKELT, H.: *Das sächsische Janitscharenbataillon*, s. 289–295; BESCHORNER, H.: *Das Zeithainer Lager*, s. 74.

²⁶¹ „nah dem tiesh ist der franzeshishe Pothschafter ankhomen mit welhen ihro may[estät] zu Pferdt gesessen in einer grosen houvit Vieler Printzen, firsten, undt anderen Cavalieren, wo zu gleich in zwei herfen die gantze arme Rengiret gestanden, undt mit hien man mit besichtigung derer Velker bis 4 Stundt zu gebracht,“ SOA Praha, RAV, inv. č. 3436, fol. 209–210 (30. 5.).

²⁶² Diária počínají popisovat dění v ležení od oficiálního zahájení 1. června. Např. BOTHE, P.: *Die Inszenierung des Zeithainer Lagers*, s. 44; BESCHORNER, H.: *Das Zeithainer Lager*, s. 58.

²⁶³ Z jeho popisu se zdá, že armáda 28. května nastoupila do bitevní sestavy před vojenské ležení, aby následně propochodovala před polským králem stejným způsobem, jako při oficiálně první přehlídce před Fridrichem Vilémem I. dne 1. června 1730. Srov. *Grundriße ... Lager bey Zeithayn*, fol. 5–8 (Plan auf den Tag der Revüe).

²⁶⁴ „[Monti hat] erstlich gestern im Lager eingefunden, welchem zu Ehren und Gefallen heüt die erste Musterung deren campirenden Chur-Sächs[ischen] truppen vorgenommen, und gehalten worden, morgen aber wird seine Reys nacher Frankreich antretten, und weiter fortsetzen.“ HHStA, StAbt Polen II 5 Hofkanzlei, Staatskanzlei, 1730–1731, s. 146 (29. 5.).

²⁶⁵ Jiří Hrbek poukázal na sledování francouzského diplomata. HRBEK, J.: *Barokní Valdštejnové*, s. 550. Vedle markýze de Montiho se v korespondenci vyskytuje jméno dalšího diplomata, Anna Théodora de Chavigny. HAUSMANN, F. (ed.): *Repertorium*, s. 541.

4. 3. Rozloučení saské armády s pruským králem

Jednou z dalších událostí, která se týkala armády a kterou oba diplomaté reflektovali ve své korespondenci, byla hostina celého vojska a rozloučení pruského krále se saskými důstojníky.²⁶⁶ Valdštejn k poslednímu slavnostnímu dni zeithainského ležení napsal: „Konečně byl sasko-kurfirťský campement dne 26. června zcela šťastně ukončen, poté, co Jeho královsko-polský Majestát celou armádu stejného poledne nakrmil, a poté co se k večeru dostavili všichni generálové a důstojníci ve třech liniích do hlavního kvartýru podle svých hodností pod vedením polního maršála hraběte von Wackerbarth. Jeho královsko-pruský Majestát jim sklenicí s vínem připil, a ti všichni důstojníci pospolu zase skromně připili na zdraví Jeho Majestátu.“²⁶⁷ Seckendorff také pro tento den zvolil lakoničtější slova, když zachytil tentýž moment se zajímavým dodatkem o pruském králi. „Nato byla 26. [června] celá armáda od prostých vojáků až po polního maršála pohoštěna, čímž se strávil celý den. Pruský král byl ale poněkud opojen tím, jak vypil sklenici od všech generálů, kteří předváděli podle regimentů vyšší důstojníky, a tudíž vypil celkem 28 sklenic.“²⁶⁸

Proč si toto rozloučení zasloužilo pozornost diplomatů ve zkoumané korespondenci? Po bitevních ukázkách se jednalo jistě o jeden z posledních a nejvrcholnějších okamžiků celého programu.²⁶⁹ Odpověď na tuto otázku musí tkvět jednak v tomto faktu, jednak v časovém umístění této slavnosti. Tato událost se mohla Seckendorffovi a Valdštejnovi vynořit v paměti při zpětném ohlédnutí jako jedna z prvních. Ze všech slavnostních momentů posledních dnů

²⁶⁶ Akt rozloučení náleží ke zdařile zdokumentovaným okamžikům vojenského ležení. Kromě textových popisů se k němu váží dvě grafická zobrazení. O průběhu a podobě tohoto obřadu proto není žádných pochyb. *Hoff- und Staats-Calender auf das Jahr 1731*, s. 37v; TRÖMER, Johann Christian: *Abschied aller Generals und Offiziers der sämtlichen Sächsischen Armée von Ihre Majestée von Preussen*. 1730 (SLUB Dresden; df_dat_0008562); *Grundriße ... Lager bey Zeithayn*, fol. 111 (der Tag der Separation und Festin).

²⁶⁷ „Endlich hat sich das Chur-Sächs[ischen] Campement den 26ten [Juni] nachdem S[einer] Königl[ichen] Pohl[n]ischen May[estät] die gantze Armée selbigen Mittag gespeiset, und gegen Abend alle Generals und Officiers unter Anführung des Feld Marshalls Grafen von Wackerbarth sich im Hauptquartiers in 3. Linien nach Ihren Rang eingefunden, und S[einer] Königl[iche] Preuß[ische] May[estät] denen ersteren ein deckel Glaß zugetrunken, und diese hinwiederum samt allen Officiers auf S[einer] May[estät] Gesundheit bescheidet gethan haben, sich gantz glücklich geendiget,“ ÖStA Wien, AVA, FA Harrach, Fam. in spec 610.15, 2. 7. 1730.

²⁶⁸ „Den 26ten darauf wurde die ganze Armée von gemeinen Soldaten an, biß zum Feld Marchall tractiret, womit der ganze Tag zugebracht, der König von Preußen aber etwas berauschet worden, indem er denen Regimenter weiß von der ganzen Generalität vorgeführten Ober Officiers par Regiment ein Glaß und also 28. Gläßer getruncken,“ ÖStA Wien, HHStA Große Korrespondenz 112b, fol. 1 (3. 7.).

²⁶⁹ Největší bitevní ukázky proběhly ve dnech 21. a 23. června o jejich dojmu na veřejnost viz BOTHE, P.: *Die Inszenierung des Zeithainer Lagers*, s. 54–55. Následujícího večera byl přichystán velký ohňostroj, který předcházela konečným slavnosti. ZWOCH, G.: *Das Zeithainer Lustlager*, s. 86–87. Samotné rozloučení bylo součástí rozsáhlé hostiny celé saské armády, včetně představení velké štóly. COUFALOVÁ, I.: *Schaut wie A: Rex seine Armee jetzt speiset...* “.

zeithainského ležení však oba diplomaté kladou důraz na totožnou informaci – interakci pruského krále s důstojníky saské armády.

Porovnáním s ostatním programem vojenských manévřů vyvstává několik vlastností, které akt rozloučení pruského krále se saským vojskem odlišují od většiny vojenského či doprovodného programu. Na rozdíl od většiny vojenských ukázek, které se odehrávaly na nedaleké pláni (s výjimkou bitevní ukázky při překonávání řeky Labe 21. června), se jednalo o jediný bod programu, ve kterém byli zástupci saské řadové armády přítomni ve dvorském táboře. Konkrétně probíhal v efemérní zahradě umístěné před stany králů s výhledem na tábor saské armády. Výběr místa snad nemohl být prestižnější. Současně omezená velikost tohoto prostoru ukazuje, že se zde nepočítalo se zapojením širší veřejnosti, která se jinak divácky vojenských cvičení účastnila.²⁷⁰ Ostatně ani řadoví vojáci nebyli do ceremonie zapojeni. Saskou armádu zde zastupovali pouze generálové a důstojníci. Největší patrný rozdíl je ovšem možné nalézt v již zmíněné participaci pruského krále. Ta se totiž stala jejím ústředním bodem.

Během ceremonie se nacházel Fridrich Vilém I. společně s Augustem Silným před dvorským táborem, kam nastupovali saští důstojníci seřazení podle jednotlivých regimentů. Jakmile před pruského krále připochodovali důstojníci prvního regimentu, připili si s ním sklenicemi vína. Po prvním útvaru, přistoupil druhý, dokud se před Fridrichem Vilémem I. nevystřídali zástupci celé saské armády.

Tato chvíle a způsob, jakým za sebou přicházeli zástupci regimentů, nabízela pruskému králi unikátní příležitost oslovit konkrétní jednotky a velitele, které do té doby několik týdnů pozoroval ve službě. Ačkoliv by se mohlo zdát, že podmínky byly pro takovou interakci vhodné, prostředí ceremonie to zřejmě neumožňovalo. Během jejího konání bez přestání střílelo šedesát děl a vyhrávaly kapely armády. Bylo by tudíž náročné pronášet slyšitelné delší promluvy ke každému vojenskému útvaru.²⁷¹ Pro saské vojáky musel být nicméně daný přípitek s pruským králem výjimečnou chvílí. Pro důstojníky, kteří sami sebe považovali za první služebníky krále a státu, musela být takováto ceremonie zvláštním projevem úcty, který podtrhovala jejich bezprostřední vztah k panovníkovi.²⁷² I když šlo v tomto případě o pruského

²⁷⁰ V diáriu je napsáno, že ceremonii byli přítomni kavalíři, knížecí osoby i urozené dámy. *Hoff- und Staats-Calender auf das Jahr 1731*, s. 37v. V plánu jsou kromě zmíněných uvedeni oba korunní princové s princeznou. *Grundriße ... Lager bey Zeithayn*, fol. 111 (der Tag der Separation und Festin).

²⁷¹ Tamtéž. BOTHE, P.: *Die Inszenierung des Zeithainer Lagers*, s. 50.

²⁷² Rytiřské ideály a služba panovníkovi byla přijímány důstojnickým sborem. Ten sestával v 18. století ještě pořád převážně ze šlechticů. Nicméně také řadoví vojáci velice umně přejímali hodnoty svých nadřízených a

krále, dělo se tak za přítomnosti a z vůle Augusta Silného. Navíc přípitek s Fridrichem Vilémem I. nijak nesnižoval čest důstojníků; právě naopak. Pruský král svým zájmem a nadšením oceňoval jejich výkon, čímž dodával na cti jim a jejich regimentům.²⁷³ Toto ocenění, přicházející „zvenku“, nepochybně přidalo na lesku saskému vojsku, zvláště před očima přihlížejících. Na základě této motivace by se dala nejlépe vysvětlit i pasivní úloha Augusta Silného během přípitků. Polský král mohl nechat cíleně zazářit svého vzácného hosta, a přitom nemít obavu, že by tím utrpěla jeho prestiž. Koneckonců to byl on, kdo celou událost zorganizoval, a bylo to jeho vojsko, které Fridrich Vilém I. svým skutkem hodnotil. Přeneseně řečeno prostřednictvím saského vojska byl oceněn i on sám.²⁷⁴

Obsah této ceremonie měl svůj přesah nejen pro vojáky, ale i pro přítomné diváky. Ti byli svědky vřelého vystupování obou králů v čase, kdy setkávání monarchů bylo samo sobě něco nezvyklého. Natož aby pruský král vzdával poctu cizímu, saskému vojsku (a saské vojsko králi). Toto přátelské gesto bylo umožněno určitou neformálností, která nutně musela panovat mezi oběma monarchy po celou dobu zeithainského ležení. Dvorské vystupování by jinak významně limitovalo jejich každodenní interakce.²⁷⁵ V tomto duchu vyznívá také komentář Fridricha Heinricha, který potvrzuje, že si pruský král připil na zdraví se zástupci všech regimentů, tedy celkem dvacet osmkrát, a mohl následkem toho konstatovat, že byl Fridrich Vilém I. vínem poněkud opojen.²⁷⁶ Toto úctyhodné přiznal číslo ve svém dopise snad s jistým obdivem, hodnou člena Společenství proti střízlivosti, jehož mnozí další členové byli aktu přítomni.²⁷⁷²⁷⁸ Tento komentář vybízí dále k úvaze, zdali nebylo zeithainské ležení prodchnuto touto atmosférou po celou dobu jejího konání a nestalo se tak symbolickým vyvrcholením její

řídili se jimi. BERKOVICH, I.: *Motivation in war*, s. 165–194; KROLL, S.: *Soldaten im 18. Jahrhundert*, s.205–210; PRCHAL, Vítězslav: *Z rytíře důstojníkem aneb k proměnám militární maskulinity vraném novověku*. In: HRDLÍČKA, Josef – KRÁL, Pavel – SMÍŠEK, Rostislav (eds.): *Symbolické jednání v kultuře raného novověku: věnováno Václavu Bůžkovi k jeho životnímu jubileu*. Praha 2019, s. 183–197.

²⁷³ Kolektivní identita vojáků byla posilňována jejich jednotným oděmím a nemalým symbolickým světem. BERKOVICH, I.: *Motivation in war*, s. 165–194.

²⁷⁴ August Silný je také součástí popisů, ale přípitky důstojníků směřují k pruskému králi. Na tisku je pak zobrazen polský král v sedě. TRÖMER, J. Ch.: *Abschied ... von Ihre Majestée von Preussen*. 1730 (SLUB Dresden; df_dat_0008562).

²⁷⁵ MATZKE, J.: *Gesandtschaftswesen*, s. 298.

²⁷⁶ Seckendorffův počet přípitků se rozchází s počtem zastoupených regimentů. Těch bylo 26. Je možné, že si král připil ještě s dalšími lidmi zvlášť. Srov. *Grundriße ... Lager bey Zeithayn*, fol. 111 (2ter Plan auf den Tag der Separation der Festins).

²⁷⁷ Jinak střidmý a šetrný Seckendorff holdoval pití vína, které sdílel také s pruským a polským králem. ROUS, A.-S.: *Der Weinkeller als Schlachtfeld*, s. 27–28; KUNTKE, B.: *Seckendorff*, s. 143–144.

²⁷⁸ HRBEK, J. (ed.): *Panovnický majestát*, s. 346. Hladký průběh události jistě umožňovala neformálnost Fridricha Viléma I., který ignoroval na svoji dobu běžné a vyžadované ceremoniální vystupování. MATZKE, J.: *Gesandtschaftswesen*, s. 312.

existence. Ať už to bylo jakkoliv, můžeme předpokládat, že zeithainské ležení nepochybně opět rozproudilo neformální interakce a kontakty mezi oběma státy.

Tato ceremonie nebyla během zeithainského ležení jediným gestem, které podtrhovalo význam vztahu mezi panovníkem a armádou. Manévry u Zeithainu podtrhovaly význam Augusta Silného (popř. saského prince) jako nejvyššího velitele saského vojska.²⁷⁹ Nikoliv však pouze symbolicky, poněvadž August Silný využil času před oficiálním zahájením manévru a sám se ujal vedení výcviku celého vojska.²⁸⁰ August Silný, jenž sám měl vřelý vztah k vojsku, tím naplňoval válečnický ideál doby.²⁸¹ Přesto takováto přímá a předem připravená interakce krále – králů s důstojníky byla v ležení unikátní. V této ceremonii se sešly vlastnosti, které mohly být důvodem, proč se její popis vyskytl v korespondenci obou císařských diplomatů. Jednak se tento akt konal na samém konci vojenského ležení a jednak byl svým obsahem odlišný. Hlavním aktérem byl pruský král, který si připíjel se saskými důstojníky po dvě hodiny – něco skutečně neobvyklého. Zároveň tato ceremonie doznávala jistou kvalitu saského vojska a podtrhovala přátelské vztahy Saska a Braniborsko-Pruska. Nakonec je v ní možné z pohledu vojenské historie pozorovat proces budování stálé armády, kdy panovníci přímo jednají s důstojníky své armády.

²⁷⁹ KONEČNÝ, T.: *Prezentace*, s. 20.

²⁸⁰ BESCHORNER, H.: *Das Zeithainer Lager*, s. 57; Jako velitel a panovník byl posléze polský král zobrazen v plánech dokumentujících cvičení u Czerniakowa v roce 1732. Na něm je možné spatřit Augusta Silného, jak ze svého trůnu vede přehlídku polské armády. *Exercices et mouvements militaires des troupes de Laq Majestete le Roi de Pologne au Campement proche de Varsovie au mois d'Août 1732*. 1732 (SLUB Dresden; Mscr.Dresd.J.20), fol. 9. Takovéto obdobné zobrazení bychom mohli nalézt již na dvoře Ludvíka XIV. (1638–1715). FOUCAULT, Michel: *Dohlížet a trestat: Kniha o zrodu vězení*. Praha 2000, s. 7–8.

²⁸¹ Panovníci 18. století se stylizovali do role vojáků a obránců své země. HENSHALL, Nicholas: *The Myth of Absolutism: Change and Continuity in Early Modern European Monarchy*. New York 2013, s. 159; STARKEY, A.: *War in the Age*, s. 69–71.

Závěr

Cílem předkládané diplomové práce bylo prostřednictvím korespondence Leopolda Viléma z Valdštejna a Fridricha Heinricha ze Seckendorffu zjistit, jak byly hodnoceny vojenské ukázky saské armády v ležení u Zeithianu. Ve svém bádání jsem vycházel z předpokladu, že se oba muži, jelikož sami měli zkušenost s vojenstvím, vyjádřili ve svých dopisech k průběhu jedenácti vojenských cvičení, jichž byli během dvaceti šesti dní strávených v ležení svědky. Tato hypotéza se ovšem nepotvrdila. V mém výzkumu se sice podařilo poukázat na několik zmínek, které napovídají, co si Leopold Vilém a Fridrich Heinrich o vojenských ukázkách a zeithainském ležení mysleli (Valdštejn ocenil vojenské ležení a tamní gardové jednotky, Seckendorff považoval vojenské ukázky za pěkné a spořádané), pro obecnější závěry ale tyto krátké zprávy nepostačují. Nicméně jejich korespondence nakonec osvětlila docela jiný aspekt zeithainského ležení.

Leopold Vilém z Valdštejna napsal, že se vojenské manévry zdály být uspořádány pro potěšení a veselí – nikoliv pro diplomatické záležitosti,²⁸² přesto je nejen z jeho korespondence patrné, že se ležení u Zeithainu stalo místem setkávání a vyjednávání. (Vždyť také August Silný a Fridrich Vilém I. je hodlali využít k projednání svých politicko-diplomatických záležitostí.) Více než tři sta šlechticů z různých částí říše a Evropy přicestovalo do Saska, do prostoru několika málo vesnic, kde většina z nich setrvala alespoň pár dnů, ale častěji několik týdnů, během kterých měli čas naplňovat své nejrůznější zájmy.²⁸³ V Sasku se tak například mohl baron Schmeling setkat se svým švagrem, Ernstem Christophem von Manteuffelem, a jeho prostřednictvím představit svoji stížnost vlivnému Seckendorffovi.²⁸⁴ František Antonín Špork, který celkově vzato pojal cestu do ležení slavnostně,²⁸⁵ se zase mohl ve svých dopisech rozepsat o tom, jaké vlivné šlechtice v ležení poznal.²⁸⁶ Když k tomu připočteme Valdštejnovy zmínky o tom, kolik hostů se denně stravovalo ve dvorském táboře či o přítomnosti nespočtu

²⁸² „[...] dahero ohnlangst einen vortrag thuen wollen, bedeüten laßen, daß das Campement zu dero Lustbar= und Ergötzlichkeit, nicht aber für Affairen angestellet hätten; ob aber die bekante Affaire nicht einige Schuld an dieser Antwort trage?“ ÖStA Wien, AVA, FA Harrach, Fam. in spec 610.15, 15. 6. 1730. Tento úryvek je Valdštejnovou reakcí na Augustovo vyhýbání se diplomatickým jednáním.

²⁸³ KONEČNÝ, T.: *Urození hosté*, s. 22–23.

²⁸⁴ ÖStA Wien, HHStA Große Korrespondenz 112a, fol. 255 (22. 6.). Z celé habsburské monarchie přicestovalo do ležení nejvíce šlechticů ze Slezska, což muselo být dáno geografickou a konfesní blízkostí obou zemí. KONEČNÝ, T.: *Urození hosté*, s. 22–23.

²⁸⁵ Své cesty využil k reprezentačnímu účelu. PREISS, Pavel: *František Antonín Špork a barokní kultura v Čechách*. Praha – Litomyšl 2003, s. 422.

²⁸⁶ Na Praha, Sbírka rukopisů A, inv. č. 471–494, sign. 62 Špork A22, s. 106–107 (20. 8.).

zahraničních šlechticů snad ze všech zemí,²⁸⁷ je zřetelné, nakolik bylo zeithainské ležení prodchnuto nejrůznějšími jednáními probíhajícími paralelně s vojenskými ukázkami. Proč se ovšem v korespondenci Valdštejna a Seckendorffa vyskytuje tak málo zpráv o saské armádě, když byla tou hlavní příčinou, proč všichni účastníci onoho roku vážili cestu do Saska?

První důvod je zcela očividný a byl již zmíněn. Hlavním účelem dopisů bylo podávat zprávu o vztazích osob v táboře a o jejich postoji k diplomaticko-politickým otázkám. Druhým důvodem je, že na oba muže působil časový tlak z přemíry dění v ležení. Psát hlášení o nejpodstatnějších informacích bylo již samo o sobě náročné, natož se pak rozepisovat o dalších událostech nebo jednotlivých cvičeních. Pro oba diplomaty nebyla doba strávená ve vojenském ležení u Zeithainu pokojným časem. V jejich dopisech je možné nalézt různě formulované věty o náročnosti tamního života.²⁸⁸ Poslední důvod může souviset s faktem, že vojenská cvičení byla pečlivě zdokumentována oficiálním tiskem. Nemuselo se proto zdát potřebné převypravovat to, co plány a oficiální popisy ukazovaly exaktně.²⁸⁹ Na druhou stranu by bylo zvláštní, kdyby se vídeňský dvůr spoléhal pouze na takovéto dokumenty, jejichž účelem bylo z principu podat oslavný obraz manévru – a s tím nekritické hodnocení saského vojska. O čem to všechno vypovídá?

Reprezentace saské armády zřejmě nebyla pro císařské diplomaty klíčovým kritériem vojenského ležení, poněvadž věnovali svoji pozornost v danou chvíli důležitější otázce: na čí stranu se postaví Sasko, resp. jeho vojsko v hrozícím válečném konfliktu. Oba diplomaté proto ve svých dopisech reflektovali obdobná témata (odjezd markýze de Montiho a jeho původ, věrnost saského dvora císaři či jeho příklon k profrancouzské politice), která korespondovala s aktuálními zájmy habsburské politiky. Valdštejn naplňoval toto poslání prostřednictvím své pozice vrchního hofmistra Marie Josefy, díky které měl přístup k důvěrným informacím v nejbližším okruhu polského krále. Jsou to ovšem hlavně Seckendorffovy dopisy, které umožňují lépe porozumět tomu, proč se saské manévry nestaly důležitým tématem vybrané diplomatické korespondence.

²⁸⁷ Oba diplomaté ve svých dopisech poukazovali na velký nebo rostoucí počet účastníků a Valdštejn k tomu referoval o značném množství hostů, které denně jedlo ve dvorském táboře. SOA Praha, RAV, inv. č. 3436, fol. 210 (8. 6. 1730).

²⁸⁸ ÖeStA Wien, HHStA Große Korrespondenz 112a, fol. 204, 224, 256 (5. 6., 16. 6., 25. 6.); ÖeStA Wien, AVA, FA Harrach, Fam. in spec 610.15, 15. 6. 1730.

²⁸⁹ Valdštejn odkázal svého přítele Fridricha Augusta z Harrachu pro další podrobnosti na noviny. „[...] da will mit langer erzehlung ewer Excellenz nicht verdrüsslich fallen, zumahlen solches die Zeitungen genugsam geben, und Minutsihsima anziehen werden.“ ÖeStA Wien, AVA, FA Harrach, Fam. in spec 610.15, 15. 6. 1730.

Když se Seckendorff po ukončení ležení u Zeithainu k tématu saského vojska vee dvorské relaci z 11. července vrátil, napsal: „Není pochyb o tom, že skutečným záměrem započaté cesty markýze de Montiho do Francie bylo něco nebezpečného. Obzvlášť když sám polský král ve svých úvahách, které pouze slovně předložil Manteuffelovi, jen s obtížemi potvrdil, že má již v Sasku potřebné prostředky, aby mohl udržovat svá vojska bez potřebných subsidií, přestože všichni dobře vědí, kolik jednotek si může saské kurfiřtství na svém území dovolit udržovat.“²⁹⁰ V příloženém dopise princovi Evženovi Savojskému tyto úvahy ještě doplnil. Dodal, že Sasko není samo o sobě schopno udržovat takové množství vojáků, a tudíž musí nutně čerpat peníze ze zahraničí.²⁹¹ Přirozeně se tak obával, že se Sasko již v daném čase ocitlo ve spojeneckém svazku s Francií, nebo že k němu směřovalo.

Tento závěr Seckendorff vydedukoval nejen z jednání Augusta Silného, ale také z předpokládaných finančních možností Saska, které měly zrcadlit velikost jeho vojska. Na základě tohoto úryvku je proto možné vyvodit, že se saská armáda zdála Seckendorffovi v červnu roku 1730 větší, než jakou by od Saska očekával.²⁹² Seckendorffova argumentace ovšem nabízí i další vysvětlení, proč zůstaly vojenské ukázky v diplomatické korespondenci opomenuty. Pro habsburskou zahraniční politiku bylo zřejmě důležitější nejen pracovat s informacemi, na čí straně bude saská armáda v případné válce stát, ale také s finančními, popř. ekonomickými možnostmi Saska, které určovaly jeho schopnost postavit do pole určitý počet vojáků.²⁹³ Politicko-ekonomické uvažování nad armádou se ostatně vyskytuje na vícero místech analyzované korespondence. V tomto kontextu se zdá, že úspěšná logistika a shromáždění vojsk na jednom místě po delší dobu mohlo být z pohledu císařské diplomacie zásadnějším rozměrem vojenské reprezentace v ležení u Zeithainu, nežli samotná podoba

²⁹⁰ „Daß des Marquis de Montij nach Franckreich gethane Reiß etwas gefährliches zur wahren Absicht habe, ist wohl kein Zweifel, zumahl nur beedencklich vorkommt, daß des König von Pohlen selbst, in seinen durch Graff Manteuffel nur müdlich eröffneten reflexionen vorgiebet, mann habe in Sachsen den benöthigter Fundum bereits in handen, die Anzahl der Troupen ohne Subsidien edzuunterhalten, da doch nur und jedermann wohl bewüst, wie viel Troupen ChurSachsen auf seinen eigenen Landen zuerhalten vermögend ist.“ Große Korrespondenz 161a, fol. 221 (11. 7.).

²⁹¹ „der König von Pohlen [...] sich so groß machet und vorgibt, er habe kein Geld zu unterhaltung seiner Troupen nöthig, so glaube vor fest, daß Er würcklich schon Subsidien ziehet, weil mir die Ohnmöglichkeit so viel Troupen in Sachsten Land zu erhalten, gar zu wohl bekomme“ Tamtéž, Große Korrespondenz 112b, fol. 46 (11. 7.).

²⁹² Velikost saské armády se přitom v následujících letech ještě navýšila. Srov. KROLL, S.: *Soldaten im 18. Jahrhundert*, s. 71.

²⁹³ Tato hypotéza koreluje s teorií fiskálně-militárního státu, která dává do přímého vztahu budování státu a jeho finančních prostředků za účelem udržování silného vojska. S rostoucí velikostí armád v průběhu 18. století se stávalo stále důležitější vlastností států umně pracovat s financemi. STORRS, Ch. (ed.): *The Fiscal-Military State*; HOCHEDLINGER, M.: *Austria's wars*.

vojenských ukázek. Proto by mohlo i prosté Seckendorffovo konstatování, že celá armáda „bude nakrmena na náklady krále“, ²⁹⁴ nabývat většího významu, než se snad na první pohled zdá.

²⁹⁴ „Morgen wird die ganze Armée auf Kosten der König von gemeinen Soldaten an biß auf den Obristen und alle generale tractiret:“ ÖeStA Wien, HHStA Große Korrespondenz 112a, fol. 257 (25. 6.).

Seznam pramenů a literatury

ARCHIVNÍ PRAMENY

Österreichisches Staatsarchiv Wien (ÖStA Wien) – Allgemeines Verwaltungsarchiv (AVA) – Familienarchiv Harrach

Fam. in spec 105.3, *Waldstein, Graf Leopold*, 1727–1739.

Fam. in spec 610.15, *Waldstein, Graf Leopold, Korrespondenz mit Friedrich August*.

Österreichisches Staatsarchiv Wien (ÖStA Wien) – Haus -, Hof und Staatsarchiv (HHStA)

Berichte aus Dresden 5a, 1700–1749.

Große Korrespondenz 105b, *Prinz Eugen – Friedrich H. Gf. Seckendorff*, 1723–1730.

Große Korrespondenz 112a–b, *Prinz Eugen – Friedrich H. Gf. Seckendorff*, 1730.05–1730.09.

Große Korrespondenz 129, *Prinz Eugen – Friedrich H. Gf. Seckendorff*, 1730.05–1730.06.

Große Korrespondenz 161a, *Seckendorff: Berichte an die Hofkanzlei*, 1730.

Große Korrespondenz 180-1, *Kursächsische Angelegenheiten*, 1728–1733.

Kriegsakten 242, *Kriegsakten in genere (alt 293)*, 1728–1730.

Saxonica 18, 1723–1746.

SB HA Jaidhof Sinzendorf Politische Akten VI/16-4, *Berichte des Grafen Leopold Waldstein aus Dresden (alt VI-33)*, 1730–1731.

StAbt Brandenburgica 32, *Brandenburgica*, 1728-1745.

StAbt Polen II 5, *Hofkanzlei, Staatskanzlei*, 1730–1731.

StK Sachsen 2-2, *Korrespondenz*, 1672–1738.

Národní archiv Praha (NA Praha)

Sbírka rukopisů A, inv. č. 471–494, sign. 62 Špork A22.

Státní oblastní archiv Praha (SOA Praha) – Rodinný archiv Valdštejnů (RAV)

inv. č. 3436.

STARÉ TISKY

Exercices et mouvements militaires des troupes de Laq Majestete le Roi de Pologne au Campement proche de Varsovie au mois d'Août 1732. 1732 (SLUB Dresden; Mscr.Dresd.J.20).

Grundrisse derer unterschiedenen Bewegungen und Kriegsübungen, welche von denen chursächsischen Truppen in dem Lager bei Zeithayn l. - 26. Juni 1730 vollzogen worden [1730] (Knihovna benediktinského opatství Rajhrad; sign. R – DCCCLXXXVIII).

Königlich-Polnischer und Churfürstlich-Sächsischer Hoff- und Staats-Calender auf das Jahr 1731. Leipzig 1731 (SLUB Dresden; sign. Hist.Sax.I.179-1731).

Kurtze, doch gründliche Nachricht, Von der Königl. Pohlnis. und Chur-Fürstl. Sächsischen grossen General-Revue, welche [...] die gantze Königl. und Chur-Fürstl. Sächsische Armée den 1. Junij 1730 in dem Campement bey Zeithayn im Amte Grossen-Hayn [...] vorbey passiret, nebst einem Anhang vom Königl. Haupt-Quartier und ganzem Lager, [S.l.] 1730, s. 1, 8 (SLUB Dresden; sign. Hist.Sax.C.210, misc.3).

[SECKENDORFF, Karl Christoph von]: *Leben Des Kays. General-Feld-Marschalls Herrn Friedr. Heinrichs Reichs-Grafen von Seckendorff. Amsterdam 1738* (SLUB Dresden; Hist.Germ.biogr.881).

SECKENDORF, Theresius von: *Versuch einer Lebensbeschreibung des Feldmarschalls Grafen von Seckendorff, meist aus ungedruckten Nachrichten bearbeitet. Leipzig 1792–1794* (SLUB Dresden; 9166-A.1 ALT MAG).

LITERATURA

ARNETH, Alfred Ritter von: *Prinz Eugen von Savoyen: 3: 1719–1736. Wien 1858.*

BÉLY, Lucien: *Das Wissen über das diplomatische Zeremoniell in der Frühen Neuzeit. In: STOLLBERG-RILINGER, Barbara – NEU, Tim – BRAUNER, Christina (eds.): Alles nur symbolisch? Bilanz und Perspektiven der Erforschung symbolischer Kommunikation. Böhlau – Köln – Weimer – Wien 2013, s. 141–159.*

BERKOVICH, Illya: *Motivation in war: the experience of common soldiers in old-regime Europe. Cambridge – New York 2017*

BESCHORNER, Hans: *Beschreibungen und bildliche Darstellungen des Zeithainer Lagers von 1730. In: Neues Archiv für sächsische Geschichte, 27, Dresden 1906, s. 104–105.*

BESCHORNER, Hans: *Das Zeithainer Lager von 1730. In: Neues Archiv für sächsische Geschichte, 28, Dresden 1907, s. 50–114, 200–252.*

BÖHM, Uwe-Peter: *Die Kursächsische Armee im Zeithiner Lager von 1730*. In: POLENZ, Hans Assa v. – SEYDEWITZ, Gabriele v. (eds.): 900 Jahr Feier des Hauses Wettin: Regensburg, 26. 4. – 1. 5. 1989; 1089–1989; Festschrift des Vereins zur Vorbereitung der 900 Jahr Feier des Hauses Wettin e. V., Bamberg 1989, s. 105–125.

BOTHE, Jan Philipp: „*Martialische Lustbarkeiten*“: *Die Inszenierung des Zeithainer Lagers (1730) zwischen Hof und Militär*. Archiv für Kulturgeschichte, 101, s. 29–60.

BRAUBACH, Max: *Prinz Eugen von Savoyen: eine Biographie: 4: Der Staatsmann*. Wien 1965.

COUFALOVÁ, Iveta: *Král-konvertita: Panovnická konverze Augusta Silného a její reflexe v saském veřejném prostoru především mezi dvěma luteránskými jubilei (1717/1730)*, Olomouc 2021 (disertační práce, FF UPOL).

COUFALOVÁ, Iveta: „*Schaut wie A: Rex seine Armee jetzt speiset...*“ *Štola Augusta Silného: jídlo a reprezentace moci ve vojenském ležení u Zeithainu (1730)*. In: JEDLIČKOVÁ, Blanka (ed.) a kol.: *Krajiny prostřených i prázdných stolů. I., Evropská gastronomie v proměnách staletí*. Univerzita Pardubice 2016, s. 79–92.

COUFALOVÁ, Iveta: *Saský Herkules a Lutherova růže: konverze Augusta Silného a saská konfesijní kultura na přelomu 17. a 18. století*. In: FERENCOVÁ, Hana – CHMELAŘOVÁ, Veronika – KOHOUTOVÁ, Jitka – PRCHAL PAVLÍČKOVÁ, Radmila a kol.: *Proměny konfesijní kultury: metody – témata – otázky*. Olomouc 2015, s. 71–85.

CZOK, Karl: *Am Hofe Augusts des Starken*. Leipzig 1989.

CZOK, Karl: *August der Starke und seine Zeit. Kurfürst von Sachsen, König in Polen*. München – Zürich 2006.

DAVIES, Norman: *God's playground: a history of Poland*. Oxford 1981.

DUCHHARDT, Heinz: *Balance of power und Pentarchie: internationale Beziehungen 1700–1785*. Paderborn – Wien – Schöningh 1997.

FERGUSON, Niall: *Věž a náměstí: mocenské sítě od svobodných zednářů po Facebook*. Praha 2019.

FÖRSTER, Friedrich: *Friedrich Wilhelm I. König von Preussen*. 2–3. bd. Potsdam 1835.

FOUCAULT, Michel: *Dohlížet a trestat: kniha o zrodu vězení*. Praha 2000.

FROST, I. Robert: *The Northern Wars: War, State and Society in Northeastern Europe, 1558–1721*. Harlow – London – New York 2000.

GROSS, Reiner: *Geschichte Sachsens*. Berlin 2001.

HAUSMANN, Friedrich (ed.): *Repertorium der diplomatischen Vertreter aller Länder seit dem Westfälischen Frieden*. Bd. 1716–1763. Zürich 1950.

HENSHALL, Nicholas: *The Myth of Absolutism: Change and Continuity in Early Modern European Monarchy*. New York 2013

HOCHEDLINGER, Michael: *Austria's wars of emergence: war, state and society in the Habsburg Monarchy 1683–1797*. London 2003.

HRBEK, Jiří: *Barokní Valdštejnové v Čechách: 1640-1740*. Praha 2013.

HRBEK, Jiří (ed.) – a kol: *Panovnický majestát: Habsburkové jako čeští králové v 17. a 18. století*. Praha 2021.

HRBEK, Jiří: *Evropa a absolutismus v 17. a 18. století (1648-1789)*. Praha 2012.

HRBEK, Jiří: *Johann Josef von Waldstein – ein adeliger Unternehmer im barocken Böhmen*. In: RÖHSNER, Zdislava (ed.): *Wallenstein und noch viel mehr: 850 Jahre Familie Waldstein*. Wien 2009.

HRBEK, Jiří: *Proměny valdštejnské reprezentace: symbolické sítě valdštejnského rodu v 17. a 18. století*. Praha 2015.

KONEČNÝ, Tomáš: *Urození hosté Augusta Silného: Šlechta z habsburské monarchie na vojenských manévrech u Zeithainu (1730)*. *Theatrum Historiae*, 31, 2023 s. 7–29.

KONEČNÝ, Tomáš: *Vojenská prezentace Augusta II. Silného: Kulturně-militární analýza plánů cvičení saské armády u Zeithain v roce 1730*. Olomouc 2021 (bakalářská práce, FF UPOL).

KROLL, Stefan: *Soldaten im 18. Jahrhundert zwischen Friedensalltag und Kriegserfahrung: Lebenswelten und Kultur in der Kursächsische Armee 1728-1796*. Paderborn – München – Wien – Zürich 2006.

KUBEŠ, Jiří (ed.) – BAKEŠ, Martin – BURIÁNKOVÁ, Michaela – a kol.: *V zastoupení císaře: česká a moravská aristokracie v habsburské diplomacii 1640-1740*. Praha 2018.

KUNTKE, Bruno: *Friedrich Heinrich von Seckendorff (1673–1763)*. Husum 2007.

LANGEN, Peter: *Eine Armee für den König in Preussen: Das Zeithainer Lager 1730*. In: GÖSE, Frank – MÜLLER, Winfried – WINKLER, Kurt – ZIESAK, Anne-Katrin (eds.): *Preussen und Sachsen. Szenen einer Nachbarschaft*. Dresden 2014, s. 222–223.

MAŤA, Petr: *Svět české aristokracie: (1500-1700)*. Praha 2004.

MATZKE, Judith: *Gesandtschaftswesen und diplomatischer Dienst Sachsens 1694–1763*. Dresden 2011.

MARX, Barbara: *From Protestant Fortress to Baroque Apotheosis: Dresden from the Sixteenth to the Eighteenth Century*. In: COHEN, Gary B. (ed.): *Embodiments of Power: Building Baroque Cities in Europe*. New York – Oxford 2008, s. 120–163.

MICHALICOVÁ, Nela: *Vyslanec hofmistrem – hofmistr vyslancem. Jeden rok o dvojí roli hraběte Františka Karla Vratislava z Mitrovic u sasko-polského dvora v roce 1726*. In: KOVÁROVÁ, Kateřina – SVITÁK, Zbyněk (eds.): *Historie 2015/2016. Sborník prací z celostátní studentské vědecké konference Brno 21. – 22. dubna 2016*. Brno 2017, s. 115–134.

MIKOSCH, Elisabeth – SCHUCKELT, Holger: *Das sächsische Janitscharenbataillon beim Zeithainer Lager 1730*. In: *Im Lichte des Halbmonds: Das Abendland und der türkische Orient*. Dresden 1995, s. 289–295.

MÜLLER, Reinhold: *Die Armee Augusts des Starken, Das sächsische Heer von 1730 bis 1733*. Berlin 1984.

Neue Deutsche Biographie, Band 7. Berlin 1966.

PHILIPP, Albrecht: *August der Starke und die pragmatische Sanktion*. Leipzig 1908.

PRCHAL, Vítězslav: *Společenstvo hrdinů: válka a reprezentační strategie českomoravské aristokracie 1550-1750*. Praha 2015.

PRCHAL, Vítězslav: *Z rytíře důstojníkem aneb k proměnám militární maskulinity vraném novověku*. In: HRDLÍČKA, Josef – KRÁL, Pavel – SMÍŠEK, Rostislav (eds.): *Symbolické jednání v kultuře raného novověku: věnováno Václavu Bůžkovi k jeho životnímu jubileu*. Praha 2019, s. 183–197.

PRETSCH, Hans Jochen: *Graf Manteuffels Beitrag zur österreichischen Geheimdiplomatie von 1728 bis 1736: ein kursächsischer Kabinettsminister im Dienst des Prinzen Eugen von Savoyen und Kaiser Karls VI*. Bonn – Röhrscheid 1970.

QUERENGÄSSER, Alexander: *Das kursächsische Militär im Großen Nordischen Krieg 1700–1717*. Paderborn 2019.

ŘEZNÍK, Miloš: *Sasko*. Praha 2005.

ROUS, Anne-Simone: *Der Weinkeller als Schlachtfeld: Die »Société des antisobres« als militärischpolitischer Geheimbund zwischen Sachsen und Preußen*. In: SEGESSER, Daniel Marc – GAHLEN, Gundula – WINKEL, Carmen (eds.): *Geheime Netzwerke im Militär 1700–1945*. Paderborn 2016, s. 48–52.

SCHILLING, Lothar: *Der Wiener Hof und Sachsen-Polen (1697–1764)*. In: GUMNIOR, Klaus (ed.): *Sachsen und Polen zwischen 1697 und 1765: Beiträge der wissenschaftlichen Konferenz vom 26. bis 28. Juni 1997 in Dresden*. Dresden 1998, s. 119–136.

SCHMALZ, Björn: *Die Glaubenswelt Friedrich Heinrich von Seckendorffs: Eine Studie zu hallischem Pietismus und Adel im 18. Jahrhundert*. Wiesbaden 2017.

SCHUSTER, Oskar Wilhelm – FRANKE, F. A.: *Geschichte der Sächsischen Armee von deren Errichtung bis auf die neueste Zeit. 1. Teil*. Leipzig 1885.

STARKEY, Armstrong: *War in the Age of Enlightenment, 1700–1789*. Westport 2003.

STORRS, Christopher (ed.): *The Fiscal-Military State in Eighteenth-Century Europe*. Farnham 2009.

VĽNAS, Vít: *Princ Evžen Savojský: život a sláva barokního válečníka*. Praha 2001.

WAGNER, Hans: *Das Reisejournal des Grafen Seckendorff vom 15. Juli bis zum 26. August 1730*. In: *Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchives*, 10, 1957, s. 186–242.

WEIßBRICH, Thomas: *Höchstädt 1704. Eine Schlacht als Medienereignis. Kriegsberichterstattung und Gelegenheitsdichtung im Spanischen Erbfolgekrieg*. Paderborn 2015.

WILSON, Peter: *The German 'Soldier Trade' of the Seventeenth and Eighteenth Centuries: A Reassessment*. In: *The International History Review*, 18, 1996, s. 757–792.

WOHLMUTH, Petr: *Krev, čest a hrůza: historická antropologie pevnostní války na příkladu britských deníků z obléhání pevnosti Bergen op Zoom z roku 1747*. Praha 2017.

ZWOCH, Gerhard: *Das Zeithainer Lustlager 1730–2005: Zum Jubiläum des Campements der Armee Augusts des Starken zwischen Mühlberg und Großenhain*. Großenhain 2005.

Seznam tabulek

Tabulka č. 1: Dopisy odeslané Seckendorffem	19
Tabulka č. 2: Dopisy odeslané Valdštejnem	34

Resumé

The thesis examines the military maneuvers conducted by the Polish King and Saxon Elector, Augustus the Strong, in 1730 at Zeithain through the lens of two Habsburg diplomats, Leopold Wilhelm (II) von Waldstein and Friedrich Heinrich von Seckendorff. The research objective was to use the correspondence of Leopold Wilhelm von Wallenstein and Friedrich Heinrich von Seckendorff to evaluate how the Saxon army's demonstrations at the Zeithain encampment were perceived, thereby enhancing understanding of sovereign representation. The first part of the thesis introduces the military maneuvers as a political tool of the sovereign and discusses the foreign political context of Saxony in the late 1720s. The second chapter delves into the literature and sources concerning to Friedrich Heinrich von Seckendorff and presents the examined letters that he sent to Prince Eugene of Savoy during the Zeithain encampment. Subsequently the third chapter focuses on Leopold Wilhelm von Waldstein, analyzing his court correspondence to the court office and letters to his friend, Friedrich August von Harrach, and his relative, Johann Josef von Waldstein. The final chapter interprets selected parts of the letters and offers answers to the research question.

However, the conclusions drawn are constrained due to the scarcity of comments evaluating the military parades. Although the letters revealed a rich world of behind-the-curtains diplomatic negotiations that took place against the backdrop of military exercises, the thesis does not provide an answer to how the military maneuvers were perceived by visitors from the Habsburg Monarchy or visitors in general, leaving this question open. Thus, it offers the hypothesis why the representative maneuvers of the Saxon army were not reflected in the examined letters. Given the time consuming nature of the military encampment, which likely made it difficult for both men to find time to write, it is possible that these representative exercises were not reflected in the diplomatic correspondence because they did not align with the primary interests of imperial diplomacy.

Primarily, interests were centred around the mood at the Saxon court (whether it leaned towards pro-French or pro-imperial policies), which was related to the need of Habsburg Monarchy to secure Saxony as its ally. Secondly, the military parades may not have been the right marker to indicate the strength of Saxony. In a letter dated July 11, Seckendorff speculated whether Saxony had received subsidies, as he found it peculiar how Saxony could afford to maintain such a large army. Seckendorff's thoughts in the letter thus suggest that for Habsburg foreign policy, it could have been much more important not to only to work with information

about which side the Saxon army would stand on in the event of a war, but also whether Saxony itself or with its allies could maintain such a force. In this context, successful logistics and the assembly of troops at one location for a longer duration of time appear to be even a crucial factor of military representation.